

Str:

- 7: *Milada* — truchlohra v pěti jednáních od spisovatele a novináře, spolupracovníka Nár. listů Václava Vlčka (1839—1908), známého již jako autora vlastenecky tendenčních a idealistických dramat *Soběslav* (r. 1864, tiskem 1865), *Přemysl Otokar* (r. 1865, tiskem t. r.) a *Eliška Přemyslovna* (Proz. div. 18. prosince 1866, tiskem t. r.). Po prvé v Proz. div. 2. července 1868 s Otilií Sklenářovou-Malou v titulní úloze (rovněž tiskem). V mnohém připomíná *Milada* Nerudovi dramata něm. dramatika Friedricha Hebbela (1813—1863), zvláště *Juditu*, kde je hrdinka také odhodlána i za cenu hříchu k činu osvobozujícímu národ; *hebblovskou jednoduchostí* je zde míněna srozumitelnost podle Hebblovy zásady, že drama musí ukazovat příčiny i následky každého faktu;
- 9: *Malá* — Otilie Sklenářová-Malá (1844—1912), vynikající tragédka; od r. 1863 člen Proz. div., později Nár. div., kde působila až do r. 1903; srov. též str. 227; *Lipšova* — Marie L. (1831—1890), od r. 1854 člen Stav. div., pak Proz. div.; *Hynková* — Magdalena H. (1815—1883), působila na české scéně již od samých počátků českých představení ve Stav. div.; srov. též vysv. k str. 34 a 48; *Bollardova* — Františka B. (1836—1892), od r. 1858 člen Stav. div., pak Proz. a Nár. div. až do r. 1886;
- 10: *Šamberk* — František Ferdinand Š. (1839—1904), komik a dramatik; od r. 1860—1901 působil s krátkými přestávkami v Proz. a pak Nár. div.; *Chramosta* — Josef Ch. (1829—1895), po delším působení u různých kočujících společností od r. 1858 člen Stav. div., pak Proz. div., kde působil i jako režisér; *Seifert* — Jakub S. (1846—1919), od r. 1864 člen Proz. div., pak Nár. div., v letech 1904—1907 ředitel divadla Uranie; byl především představitelem klasických postav; *Pulda* — Antonín P. (1848—1894), od r. 1866 člen Proz. div., pak Nár. div., odkud odešel v r. 1884; hrál charakterní role a věnoval se též režii a překládání dramát; *Budil* — Vendelín B. (1847—1928), člen Proz. div. v letech 1867—1869; později si vybudoval vlastní arénu v Plzni, kde byl též v letech 1902—1912 ředitelem divadla; *Jan Hus* — Tylovo drama z r. 1848; po prvé 26. prosince 1848 ve Stav. div.; o jeho provozování v srpnu 1866 za pruské okupace viz Div.* III, 138; *Svatojanská*

* Zkratkami *Div.*, *Lit.*, *Pod.*, *Spol.* odkazujeme na svazky *České divadlo*, *Literatura*, *Podobizny*, *Česká společnost* ve spisech Jana Nerudy.

- pout'* — tříaktová fraška, po prvé v Nov. div. 7. července 1868 ve prospěch autorův, který byl znám jako dramatik již z her Boucharon (Proz. div. 23. března 1866, viz Div. III, 92), Jen žádný sněm (Nov. div. 23. září 1866, Div. III, 145), Já mám příjem (Nov. div. 27. července 1867, Div. III, 237), Blázinec v prvním poschodí (Proz. div. 12. prosince 1867, Div. III, 291);
- 11: *národní slavnost pražská z dnů svatojanských* — oslavy svátku sv. Jana 16. května, které se konaly tradičně v Praze za velké účasti pražského i venkovského lidu;
- 12: *Kolár ml.* — František K. (1829—1895), přední herec a režisér Proz. a Nár. div.; viz též str. 233; *Mošna* — Jindřich M. (1837 až 1914), přední komik, svými hereckými výkony se stal spoluvtvůrcem realistického dramatu; *Podivínové* — čili Račte dovolit, milostpaní, veselohra v jednom jednání, zpracovaná podle franc. originálu novinářem a spisovatelem Josefem B. Miškovským (1859—1940); po prvé v Proz. div. 22. července 1868;
- 13: *Na kovárně* — tříaktová fraška od něm. dramatika a žurnalisty Leopolda Feldmanna (1802—1882), zpracovaná volně Jindřichem Hanušem (vl. jm. Jindřich Böhm, nar. 1839), překladatelem zejména operních a operetních libret, autorem původních parodií, sólových výstupů a kupletů. Po prvé v Proz. div. 11. března 1868 (viz Div. III, 310) a v nové úpravě 12. srpna v Nov. div. ve prospěch režiséra Chramosty;
- 14: *Žádný muž a tolik děvčat* — jednoaktová opereta Franze von Suppé (1819—1895), zpracovaná Jindřichem Böhmem (viz vysv. k str. 13). Po prvé 27. června 1867 v Nov. div. (viz Div. III, 233); *Dvě vdovy* — jednoaktová veselohra od franc. dramatika a romanopisce Jean Pierre Mallefilla (1813—1868). Po prvé 25. srpna 1868 v Proz. div. v překladu Emanuela Züngla (1840—1895), novináře a spisovatele, překladatele franc., něm. a špan. děl. Hra se později stala základem k libretu stejnojmenné opery Smetanovy; *Který má zemřít?* — dramatický žert v jednom jednání zpracovaný podle něm. originálu Paula Henriona (pseudonym vídeňského herce a dramatika Leonarda Kohla von Kohlenegg, 1834 až 1875) Eliškou Peškovou pod pseudonymem E. P. Po prvé 25. srpna 1868 v Proz. div.; *prisma* — hranol, zejména skleněný, který rozkládá světlo; *Brute, pust' Caesara* — jednoaktová veselohra od franc. herce a dramatika Jean-René Rosièra (1739—1814); po prvé ve Stav. div. 6. prosince 1849 v překladu J. J. Kolára;
- 15: *Šamberková* — Julie Š. (1847—1892), choť Šamberkova, nejprve operní zpěvačka (v r. 1865), od r. 1867 člen Proz. div., pak Nár. div.; *Pešková* — Eliška P. (1833—1895), choť Pavla Švandy ze Semčic (viz vysv. k str. 60), viz též str. 140 a 356; *Bittner* — Jiří B. (1846—1903), nejprve člen kočující společnosti Kramuelovy a Čížkovy, od r. 1866 člen Proz. div., pak Nár. div.; před

- vstupem do Proz. div. dva roky působil v meiningenském divadelním souboru; *Jiříkovo vidění* — po prvé 11. srpna 1849 v aréně ve Pštrosce; Fekterová tu vystoupila v roli Kačenky, oblíbené roli debutantek;
- 16: *Pst!* — dvouaktová veselohra od franc. dramatika Eugena Scriba (1791—1861), známého na českém divadle hlavně hrami *Tři Maupinové* (Proz. div. 20. prosince 1864, viz Div. II, 497) a *Okovy* (divadlo na Žofíně 11. srpna 1865, viz Div. III, 31); po prvé v Proz. div. 4. září 1868 v překladu Emanuela Züngla; *Slečna manželka* — žertovný sólový výstup zpracovaný podle něm. originálu K. F. Krügra Václavem Crhou (1836—1901), spisovatelem a redaktorem; po prvé 13. května 1860 v Nov. div.; *za doby miláčka Potěmkina* — v druhé polovině 18. stol., kdy u dvora ruské carevny Kateřiny II. působil její oblíbenec Grigorij Alexandrovič P. (1739—1791); *Sekvana* — Seina;
- 17: *Othello* — po prvé ve Stav. div. 29. května 1842 v překladu konservativního spisovatele a novináře J. B. Malého (1811—1885), překladatele Shakespeara. Kritika se týká představení 12. září 1868. Námětem se Othello opírá o novelu italského básníka a spisovatele Giovanni Giraldirho zv. Cinthia (1504—1573), došlo tu však k historickému nedorozumění: z benátského místodržitele na poč. 16. stol. Cristofala Mora se nepravým výkladem jména stal Maur, mouřenín. Jedním z nejlepších představitelů Othella za doby Nerudovy byl *Ira Aldridge* (1804—1867), herec černošského původu, pro jehož hru byla příznačná až přílišná náruživost. V Praze vystupoval pohostinsky v letech 1853 a 1858 a jeho výkony značně ovlivnily českou scénu, m. j. Šimanovského, který vystoupil jako Othello po prvé 22. března 1857;
- 18: *vynálezce „českého přímoří“* — narážka na Shakespearovo drama *Zimní pohádka*, které je situováno v „přímořské“ české zemi; *Šimanovský* — Karel Š. (1825—1904), přední herec a režisér; u českého divadla působil již od r. 1845, později v Nár. div. až do r. 1898; *Kolár st.* — Josef Jiří K. (1812—1895), přední herec (hlavně tragéd) a režisér, též básník, spisovatel, dramatik a překladatel;
- 19: *Chce být aristokratem* — tříaktová veselohra od polského dramatika Alexandra Fredra (1793—1876), tvůrce národní polské komedie. Po prvé v Proz. div. 13. června 1867 v překladu Vojtěcha Křišťana (viz Div. III, 229); *Jen mimochodem* — jednoaktová veselohra zpracovaná podle franc. předlohy Hlaváčkem (pseudonym Elišky Peškové). Debutantka tu vystoupila v roli Marie, kterou dříve hrála Josefina Čermáková. Po prvé 15. prosince 1864 v Proz. div. (viz Div. II, 495); týká se představení 5. října; *Čermáková* — Josefina Č. (1849—1895), žákyně Peškové, Malé a Šamberkové, representantka naivních a sentimentálních rolí;

- v r. 1873 odešla do Výmaru; *Malá* — vystoupila po prvé 3. května 1863 v titulní roli Schillerovy Panny Orleánské a dosáhla ihned velkých úspěchů (srov. str. 227);
- 20: *Plodrova* — působila na scéně Proz. div. od roku 1867; viz Div. III, 201; *Svéhlavost* — jednoaktová veselohra od něm. herce a dramatika Rodericha Benedixe (1811—1873). Po prvé ve Stav. div. 24. dubna 1853 v překladu pseudonyma A. V.; *Pohovím si* — jednoaktová veselohra od angl. dramatika Johna Oxenforda. Po prvé v Proz. div. 10. října 1868 v překladu Josefa Raimunda Novotného (1830—1878), novináře a překladatele; *Faust a Markétka* — parodie od Jindřicha Böhma (viz vysv. k str. 13); po prvé v Proz. div. 14. února 1868 (viz Div. III, 295); *Jockey* — sólový výstup od Čeňka Pilulky, vl. jm. Emanuela Züngla; výstup byl sepsán pro Mošnu, který v něm také o premiéře 10. října 1868 v Proz. div. vystoupil;
- 21: *Hřímalý* — Vojtěch H. (1842—1908), hudební skladatel, od roku 1868 krátkou dobu ředitel orchestru Proz. div.; *Sudízalamejský* — činohra ve třech jednáních od Pedra Calderona de la Barca. Po prvé 26. října 1868 v Proz. div. v překladu Emanuela Züngla; *Sen v noci svatojanské* — po prvé ve Stav. div. 26. prosince 1855 v překladu spisovatele a bibliografa Františka Douchy (1810 až 1884); *excerpt* — zde škrtání;
- 22: „*Faust*“ nám podán dvakráte — jednak v překladu celého I. dílu od J. J. Kolára (tiskem v Praze v nakladatelství Kobrově r. 1864), jednak v Kolárově divadelním zpracování, uvedeném po prvé ve Stav. div. 18. listopadu 1855; o Kolárově překladu viz na př. Div. II, 248; *Václav Nebeský ... o Calderonu* — v r. 1858 otiskl V. Bolemír N. (1818—1882), básník, překladatel a literární dějepisec, v Časopise Českého musea studii Calderon de la Barca a později přeložil jeho stěžejní drama *El principe constante* (Vytrvalý princ); *Heine o sobě* — Heinrich Heine, jehož datum narození není přesně známo, uváděl sám o sobě, že se narodil 31. prosince 1799 a tím se stal prvním mužem 19. stol.;
- 23: *Doktor Žvanil* — aneb Malé panstvo, jednoaktová fraška od něm. humoristy a spisovatele veseloher, tvůrce moderního kupletu Davida Kalische (1820—1872). Po prvé v Proz. div. 18. října 1863 v překladu J. K. Zbraslavského (pseudonym Jana Kašky, 1810 až 1869, herce, spisovatele a překladatele divadelních her). V titulní úloze Bradoslava Žvanila, holiče, vystoupil Mošna namísto Šamberka; *figarovský* — připomínající lazebníka Figara z Rossiniho opery *Lazebník sevillský*; *Hentzova* — Marie H., nejvýznamnější sólová tanečnice doby Smetanovy a ředitelka divadelní baletní školy při Proz. div., již stála v čele od jejího založení v r. 1862; *Krausova* — sólová tanečnice doby Smetanovy; *Donna Diana* — veselohra v pěti jednáních od špan. dramatického bás-

níka Agostona Moreta y Cabaña (1618—1669). Překlad hry po-
řídil Josef Jiří Stankovský (1844—1879), spisovatel, autor veselo-
her, dramát a operních libret, který hojně překládal franc., něm.
a špan. hry, a to nikoli podle jejího originálu, ale podle úpravy
Josefa Schreyvogla (1818—1882), tajemníka a dvorního drama-
turga ve Vídni. Podle Nár. listů z 22. července 1868 byla hra
v překladu Stankovského uvedena po prvé na scéně v Trutnově
8. července 1868 Švandovou divadelní společností. Pražská premié-
ra byla 13. listopadu 1868 v Proz. div. Role dvou neteří Dona
Diega byly při premiéře obsazeny novými herečkami Slánskou,
o jejímž debutu Neruda psal se značnými výhradami (viz zde
str. 19), a Horskou, o jejíž hře se vyjadřoval s rezervou i později,
když byla přijata do stálého činoherního souboru (viz str. 33).
Při dalším provozování byly tyto úlohy nově obsazeny, jak o tom
svědčí zpráva v Nár. listech 25. listopadu 1868, pravděpodobně
také z pera Nerudova: „Druhé provedení ‚Donny Diany‘, k němuž
se dostavilo taktéž četné obecenstvo, bylo značně květnatější
a lepší představení prvního. Kdo neuměl úlohy své při představení
prvním, nedoučil se jí ovšem k druhému, avšak hlavní represen-
tanti, pí Malá a p. Šimanovský, učinili zas v úlohách svých po-
kroky značné, prvnější přibrala mnohý dobrý detail, tento pak
nabyl poměrně více vřelosti a dle toho i výsledku. Vedlejší úlohy
ženské byly slečnou Bollardovou a Slavinskou nově a výhodně
obsazeny.“; *Měli jsme už periodu anglickou...* — Neruda tu shrnuje
dosavadní tendence divadelního repertoáru, v němž na konci
padesátých let převládala dramatika anglická, na počátku šede-
sátých a zejména pak za dramaturgie Švandovy (viz vysv. k str. 60)
oblíba děl francouzských a poté klasiků německých; *féerie* — po-
hádková, fantastická výpravná hra; *zabíháme do španělského* —
viz str. 21;

24: *prima inter pares* — první mezi sobě rovnými;

26: *komando na jevišti* — jde o kritiku Kolára st., který při představení
obvykle řídil hru hlasitými pokyny; *Doktor Fousek a Mar-
kytka* — parodistická burleska v pěti obrazech od Justa Sixta,
přeložená „veselým Jindrou“ — Jindřichem Böhmem (viz vysv.
k str. 13), který přeložil také libreto Gounodovy opery Faust
a Markétka, na niž se parodie vztahovala; po prvé v Proz. div.
20. listopadu 1868; *rostbratl* — roštěnka;

27: *Kysela* — Josef K. (1839—1904), člen Proz. div., druhořadý herec
a zpěvák (působil i v opeře jako buffo tenor); *Ledererova* — Terezie
L. (1844—1914), herečka a zpěvačka, člen Proz. div. od r. 1862,
později se provdala za Jakuba Seiferta; *výtečný vzor* — první vyni-
kající představitelkou Markétky v Gounodově opeře byla na
české scéně dramatická zpěvačka italské opery v Paříži, Giuseppine
Vitali (nar. 1846), která v letech 1867—1869 vystupovala s ne-

obyčejnými úspěchy na scéně Proz. div.; „*parketu*“ *vlastně... není* — narážka na stísněnost budovy Proz. div., kde se v parketu stálo pod lóžemi v úzké uličce, kterou byl přístup k sedadlům; *Inserát* — veselohra ve třech jednáních od Karla Sabiny provozovaná naposled v r. 1866, kdy měla premiéru (Proz. div. 2. června) a čtyři reprisy (viz Div. III, 117); v představení 21. listopadu 1868 hrál Bittner obchodníka Karla, kterého dříve představoval Šamberk;

28: *Přemysl Otakar II.* — tragedie v pěti jednáních od Uffo Horna (1816—1860), něm. spisovatele v Čechách, přeložená Eduardem Justem (1836—1879), humoristou a překladatelem; po prvé v Proz. div. 30. listopadu 1868 ve prospěch Kolára st., který hrál titulní roli. Drama vzniklo již r. 1846, v době, kdy autorova činnost se nesla v duchu pokrokových tendencí a byla naplněna sympatiemi k českému národu. Pro vřelý zemský patriotismus byl však kus okamžitě zakázán pro kteroukoliv českou scénu; *Magelona* — Don César a spanilá Magelona, čtyřaktová tragedie J. J. Kolára, po prvé ve Stav. div. 2. února 1852; Kolár hrál Rudolfa (viz na př. Div. III, 164); *Lear* — v Shakespearově tragedii Král Lear hrál Kolár od prvního provedení (6. ledna 1856 ve Stav. div. a v překladu Čelakovského) titulní úlohu, která pak byla po celou dobu jeho herecké působnosti jeho vrcholným vystoupením (viz na př. Div. III, 280, 328); *Nepatrný člověk* — aneb Čest si musí hájit každý, tříaktová fraška od něm. dramatika Johanna Nestroye (1801—1862), přeložená od J. K. Tyla. Po prvé ve Stav. div. 13. prosince 1846 a pak 6. prosince 1868 v režii Chramostově;

29: *systému vyššímu, námi již dosti často vyznačenému* — viz na př. Nerudovu úvahu o divadelním repertoáru „Jaký význam má pro nás repertoár národní“ v Div. III, 36 a zde str. 294; *Orfeus v podsvětí* — po prvé 13. prosince 1863 v překladu V. Beníška. Nová úprava operety s časovými narážkami byla uvedena v květnu 1868 (viz Div. III, 332); na nevhodnost obsazení úlohy Plutona, kterého hrál Sák, Neruda ukazoval již dříve (viz Div. III, 176); *slečna Hanušova* — Betty H., provd. Fibichová (1846—1901), operní a oratorní zpěvačka, v letech 1868—1890 altistka čes. div. v Praze; *zemský pan maršálek* — Alexander Koller (1813—1890), jemuž byl místodržitelství svěřen v říjnu 1868 a který byl představitelem kruté persequce českého národního života;

30: *Český dobrovolník a francouzská selka* — komický výjev se zpěvy a tanci, zpracovaný pseudonymem J. K.; po prvé v aréně ve Pštrosce 4. srpna 1859; *Krejčové z Východu* — komická opereta v jednom jednání s textem Maxe a Krona a hudbou od A. Storchy, zpracovaná J. Böhmem (viz vysv. k str. 13); po prvé v Proz. div. 14. prosince 1868 ve prospěch Hentzové a za

- režie Chramostovy; *Hříšná láska* — jednoaktová fraška od něm. dramatického spisovatele Gustava Mosra (1825—1903), autora oblíbených, ale literárně bezcenných frašek a veseloher; po prvé v Proz. div. 6. dubna 1865 v překladu Jana Octáva. Předtím byla známa z provedení na něm. divadle. Obsazení hry posuzoval Neruda s výhradami již při její premiéře (Div. II, 578); jeho narážka se týká především úlohy, kterou původně hrál Svoboda (viz vysv. k str. 306) a po něm pak Mošna; *blueta* — hříčka;
- 31: *Hra dětí* — O uskutečnění dětských představení divadelních se přičinil z velké části sám Neruda. Svědčí o tom jeho korespondence s V. K. Šemberou, kde na př. praví: „Pracuju po příkladu Josefovského divadla k tomu, abych v Praze způsobil podobné hry dětské.“ (Dopisy II, 11) V témže dopise Neruda shrnuje také důvody, pro něž usiloval o udržení dětských her na repertoáru. — 20. prosince 1868 byly za režie Chramostovy po prvé uvedeny hry V Betlémě, „vánoční hra osiřelých dítek“ od angl. kardinála Nikolase Wisemana (1802—1865), přeložená spisovatelem a satirikem Bedřichem Peškou (1820—1904), a Učitel ve francouzském zajetí, „velká původní činohra pro děti“ ve čtyřech jednáních, od katolického kněze a spisovatele Františka Pravdy (vl. jm. Vojtěch Hlinka, 1817—1904). Představení byla doplněna polkou nastudovanou Marií Hentzovou (viz vysv. k str. 23);
- 32: *Vilém Tell* — činohra v pěti jednáních od Friedricha Schillera; po prvé ve Stav. div. 28. listopadu 1858 v překladu básníka a spisovatele Josefa Koláře (1830—1911), českého slavisty; týká se představení 21. prosince 1868; *Pan Strýček* — tříaktová veselohra od Rodericha Benedixe (viz vysv. k str. 20); po prvé v aréně ve Pštrosce 26. srpna 1852 v překladu pseudonyma A. R.; kritika se týká představení 19. prosince 1868; *Don César a spanilá Magelona* — viz vysv. ke str. 28; představení 28. prosince 1868 se hrálo tradičně ve prospěch pražského ústavu chudých, jemuž byl každoročně věnován čistý výtěžek z jednoho představení; *poslední provedení Richarda III.* — jde o představení Shakespearovy tragédie Život a smrt krále Richarda III. (po prvé ve Stav. div. 19. března 1854 v překladu Františka Douchy) dne 10. prosince 1868. Neruda o něm nepsal, jeho kritiku provedl Hálek v Květech 17. prosince 1868. O Nerudových výhradách k inscenaci kusu viz i Div. II, 167, 373, III, 26, 212;
- 33: *opomenutí p. Šimanovského* — když se J. J. Kolár vrátil do Proz. div. v r. 1866, musil mu Šimanovský ustupovat v rolích klasického repertoáru; *Sudí zalamejský* — viz vysv. k str. 21; *Lear* — viz vysv. k str. 28; *Mefisto, Richard* — o Kolárově pojetí Mefista viz Div. III, 44 a Richarda III. viz hlavně Div. II, 167; *Horská* — Marie H. (vl. jm. Kallmünzerová, 1847—1917), působila v Proz. div. v letech 1868—1873, kdy se provdala za Leo-

polda Dostala, matka nár. umělkyně Leopoldy Dostalové a Karla Dostala; na scéně Proz. div. debutovala 15. května 1868 (viz Div. III, 336); k Nerudově hodnocení jejích schopností viz i zde str. 212;

- 34: *Drubá hra dětí* — představení opakovalo pořad prvního (viz str. 31) a jeho výnos byl určen k novoročnímu obdarování chudých školních dětí; *na nábreží* — v Proz. div.; *na Ovocném trhu* — v něm. divadle, v dnešním divadle J. K. Tyla; *Lod v přístavu* — aneb Veselí plavci, komická opereta v jednom jednání od Ivana Zajce (1837—1914), slovinského skladatele, který působil jako operetní kapelník ve Vídni v letech 1862—1870, na text J. L. Harrische; po prvé v Proz. div. 30. prosince 1868 ve prospěch Magdaleny Hynkové, která na počátku let šedesátých působila také v operním sboru, a v překladu F. Novotného; *Neznámý dobrodinec* — jednoaktová veselohra od Eugena Scriba; po prvé v Proz. div. 30. prosince 1868 v překladu A. P. (pseudonym Antonína Puldy);
- 35: *Děvčata v uniformě* — jde asi o hru Dvanáct děvčat v uniformě od něm. herce a autora oblíbených frašek Louise Angelyho (1787—1835), v níž Nestroy (viz vysv. k str. 28) hrál při provozování ve Vídni a která jeho hrou nabyla popularity; o hře pod titulem Třináct děvčat ve vojenských šatech viz Div. III, 271;
- 36: *Cesty veřejného mínění* — veselohra v pěti jednáních od spisovatele a redaktora, profesora Františka Věnceslava Jeřábka (1836—1893), autora her Hana aneb Smíření se Přemyslovců s Vršovci (Stav. div. 2. února 1859), Svatopluk aneb Záhuba rodu Vršovského (Stav. div. 26. prosince 1859), Veselohra (Stav. div. 12. ledna 1862); po prvé v Proz. div. 14. března 1868 (viz Div. III, 101); *Baron Goertz* — pětiaktová truchlohra od Emanuela Bozděcha (1841—1889), tvůrce moderního dramatu; po prvé v Proz. div. 20. ledna 1868 (viz Div. III, 282); Bittner tu hrál roli švédského krále Karla XII., J. J. Kolár titulní úlohu; Nerudova narážka se týká vzrůstajícího napětí mezi J. J. Kolárem a správou divadla (viz vysv. k str. 40); *Musí na venek* — tříaktová veselohra zpracovaná dle franc. dramatika Jeana Bayarda (1796—1813), autora komedií a frašek; po prvé v Nov. div. 15. července 1862 v překladu J. St. (dr. Jana Strakatého; viz vysv. ke str. 135); *Had v růžích* — po prvé v Proz. div. 22. března 1869. Neruda se premiéry neúčastnil (byl na cestě v Uhrách) a anonymní referent se o hře zmiňuje jen povšechnou charakteristikou. Guldener (1836—1877) je znám též jako autor libreta k Dvořákově opeře Král a uhlíř a historickou truchlohou Sofonisba z r. 1875; *tělo královské Polsky roztrženo* — v r. 1795 byla rozdělena říše Polská mezi Rakousko, Rusko a Prusko;
- 37: *Jan Kazimír* — polský král v letech 1648—1668; uvedený výrok pronesl za války Polska s Ruskem, kdy v zemi zuřily prudké

domácí válečné spory; *Petr Skarga* (1532—1618), proslulý polský jezuitský řečník a prozaik, komentoval současné události v zemi na polských sněmech od r. 1588; „*Poňatovský „králem* — Stanislav August Poniatowski (1764—1795) byl oblíbencem ruské carevny Kateřiny II. a ta v zájmu svého plánu na podrobení celého Polska ruskou říší využila svého vlivu na část polské šlechty a dosadila Poniatowského na trůn;

39: *machiavellismus* — podle italského politika Niccoly Machiavelliho (1469—1527) označení pro politiku založenou na úskoku a podvodu;

40: *Růžena* — aneb Turnaj z lásky, veselohra ve třech jednáních od maď. dramatického spisovatele Eduarda Szigligetiho (1814—1878, vl. jm. József Sztatmáry), který ve svých hrách ze života lidu položil základy k národnímu maďarskému dramatu. Po prvé v Proz. div. 28. ledna 1869 v překladu J. P. (pseudonym Jana Purkyně); obliby, zejména na jevištích německých, došly i jiné hry Szigligetiho, na př. *Zběh*, *Dvě pistole*, *Žid*; *po celé řadě zákulisních udalostí* — na počátku r. 1869 se velmi zostřil napjatý poměr mezi J. J. Kolárem, do té doby hercem, režisérem a dramaturgem divadla, a mezi správním výborem divadla, který ukazoval na slabiny Kolárovy dramaturgické práce a v lednu 1868 vznesl požadavek, aby se repertoár sestavoval za účasti členů výboru. Kolár v tom viděl ohrožení své vlády v divadle a demonstrativně odpovídal na požadavek apatií, takže v listopadu 1868 byl znovu vyzván, aby docházel pravidelně do divadla a všímal si pečlivěji režie. Tím byl Kolár ještě více podrážděn a koncem ledna 1869 se znovu opakovaly stížnosti, že zanedbává funkci a že už delší dobu nepřišel do divadelní kanceláře. Výbor se proto rozhodl řešit otázku dramaturga v divadle a zahájil vyjednávání s Emanuelem Bozděchem, který se pak zúčastnil už poslední zkoušky k veselohře *Růžena* přes odpor J. J. Kolára. Viz o tom i feuilleton Nerudův z 31. ledna 1869 a vysv. k str. 53; *naši „Husové“ a „Žižkové“* — viz na př. o Tylově dramatu Jan Hus Div. III, 138, o Kolárově tragedii *Žižkova smrt* Div. III, 296; *capriccio* — v hudbě skladba rozmarného rázu;

41: *Dychánek* — jednoaktová veselohra od franc. dramatika Th. Gassmanna; po prvé v Proz. div. 30. ledna 1869 ve volném překladu J. J. St. (J. J. Stankovského, viz vysv. k str. 23); *Bratří sokové* — jednoaktová činohra od franc. dramatiků Félixu Augusta Duverta (1795—1876) a Victora Bernarda (nar. 1829); po prvé v Proz. div. 3. února 1869 v překladu Emanuela Züngla;

42: *Další hra dětí* — o dětském představení 8. února 1869 dávána po prvé *Slepá babička*, původní činohra pro děti ve třech jednáních od Františka Pravdy (viz vysv. k str. 31) v režii Chramostově; *Učitel ve francouzském zajetí* — viz vysv. k str. 31;

- 43: *Šamberkův návrat* — Šamberk přerušil v říjnu 1868 své působení v Proz. div. odchodem k divadlu do Vídně a potom k německému do Brna. Několikrát také hrál pohostinsky v Plzni u Švandy. Po prvé po svém návratu vystoupil na scéně Proz. div. 8. února 1869, kdy dávána Benedixova *Svéhlavost*, jednoaktová veselohra od K. A. Görnera *Ženský pláč* v překladu J. Novotného a *Šamberkův Blázinec* v prvním poschodí, kde autor sehrál svou oblíbenou a úspěšnou úlohu sluhy Josefa; *Sálický zákon* — veselohra ve dvou jednáních od Eugena Scriba; po prvé v Proz. div. 15. února 1869 v překladu Antonína Puldy a J. J. Stankovského (viz vysv. k str. 23); *Brejle a vousy* — jednoaktová veselohra od Eugena Scriba, zpracovaná od Fr. V. J. (Františka Věnceslava Jeřábka); po prvé v Proz. div. 15. února 1869;
- 44: *Milada* — viz str. 7;
- 45: *Pitt a Fox* — veselohra v pěti jednáních od něm. spisovatele a básníka Rudolfa von Gottschalla (1823—1909), který vedle dramatických prací a poesie je znám i svou prací literárně historickou a kritickou, z níž vzniklo několik svazků o něm. literatuře 1. poloviny 19. století a o poetice; po prvé v Proz. div. 23. února 1869 v překladu J. J. Stankovského (viz vysv. k str. 23) ve prospěch Jiřího Bittnera;
- 46: *ditto* — rovněž; *Sklenice vody* — aneb Účinky a příčiny, veselohra v pěti jednáních od Eugena Scriba; po prvé v Nov. div. 24. června 1862 v překladu Sofie Podlipské; *co řečeno po reprisi Vlčkovy „Milady“* — viz str. 44; *A přece!* — po prvé v Proz. div. 31. března 1869; *Zajatá* — komická opera v jednom jednání od Kašpara Hynka Vojáčka (1825—1917), českého skladatele, od r. 1862 profesora na petrohradské konservatoři, na libreto E. Ratského; po prvé v Proz. div. 13. května 1869 v překladu prof. J. Koláře (viz vysv. k str. 32); *Tři ženy najednou* — veselohra v jednom jednání od Eugena Scriba, zpracovaná Alexandrem Cosmarem (1805—1842), něm. spisovatelem a novinářem; po prvé v Proz. div. 18. března 1869 v překladu Elišky Peškové;
- 47: *Carevič Alexej* — od premiéry 11. března 1860 ve Stav. div. došlo k provedení na scéně Proz. div. od r. 1862 pouze pětkrát; Neruda nesouhlasí s obsazením hlavních ženských rolí herečkami Slavinskou (Jindřiška S., 1843—1908, působila v Proz. a pak i v Nár. div.; zde hrála carevnu Kateřinu) a Čermákovou (Alexejova milénka Eufrosina, což je úloha tragická);
- 48: *Dvě vdovy* — viz str. 14; *Z komára velbloud* — jednoaktová veselohra, zpracovaná podle franc. spisovatele salonních veseloher Michela Théodora Leclercqa (1777—1851) Fr. V. Jeřábkem; po prvé v Proz. div. 10. dubna 1869; *Mám pravdu či nemám?* — jednoaktová veselohra od něm. herce a autora komedií Alexandra Wilhelmiho (1817—1877); po prvé v Proz. div. 10. dubna 1869

- v překladu Elišky Peškové; *Hynková má v repertoáru svém...* — byla představitelkou především žen z lidu; tak na př. vytvořila vynikající Zuzanu v Jiříkově vidění, vdovu Jedličkovou v Paličově dceři, kojnou v Romeu a Julii a Martu ve Faustovi (o posledních dvou rolích viz Div. III, 310 a 46);
- 49: *Má hvězda* — jednoaktová veselohra od Eugena Scriba; po prvé v Proz. div. 15. dubna 1869 v překladu J. B. Mělnického;
- 50: *Lazaroni neapolští* — komická opereta v jednom jednání od Ivana Zajce (viz vysv. k str. 34) na text H. Maxe; po prvé v Proz. div. 20. dubna 1869 v překladu J. Böhma (viz vysv. k str. 13) a za režie Chramostovy; *lazaroni* — kdysi název pro nejnížší třídu neapolského obyvatelstva; *aréna našeho družstva divadelního* — protože budova Proz. div. nevyhovovala v letních měsících ani hercům ani divákům, rozhodlo se družstvo na konci r. 1868 vybudovat arénu; po delším jednání s pražskými úřady začala se stavět aréna na hradbách za tehdejší Koňskou branou 1. dubna 1869 a představení v ní byla zahájena 17. července (viz též str. 62); „*mythologické*“ *operety Offenbachovy* — na př. Orfeus v podsvětí (viz vysv. k str. 29), Dafnis a Chloe (po prvé v Proz. div. 11. května 1867 v překladu Čenka Pilulky, t. j. E. Züngla; viz Div. III, 224); *ischíánský* — z Ischie, pobřežního města na ostrově téhož jména v zálivu Neapolském; *Galathea* — komická opera od franc. skladatele Victora Massé (vl. jm. Félix-Marie, 1822—1884);
- 51: *Hanušova* — viz vysv. k str. 29; *Sákova* — Ema S., sopranistka, působila hlavně v opeře a operetě; *Ledererova* — Terezie L. (1844 až 1914), herečka a zpěvačka, člen Proz. div. od r. 1862, provdaná za Jakuba Seiferta; její nedostatek píce Neruda častěji ostře odsuzoval (na př. Div. III, 57); *fenellismus* — hra beze slov (podle němé dívky Fenelly, hlavní postavy Auberovy opery *Němá z Portici*); *hrubé konce* — podle vzpomínky L. Quise jde o určité nevhodné pohyby; *Básník bez látky* — dramatická humoreska ve třech jednáních od Josefa Wenziga (1807—1876), česko-německého spisovatele, známého již na scéně Proz. div. hrami *Malíř co Pygmalion* (Div. III, 205), *Koruna* (tamtéž str. 214) a *Snídání a obědvání* (tamtéž 224), uvedenými v r. 1867; po prvé v Proz. div. 21. dubna 1869;
- 52: „*zase jednou*“ *pokynutí* — Neruda se o výkonech Polákových často pochvalně zmiňoval v referátech z let 1867—1868 (Div. III); *Výnosné místo* — komedie ve čtyřech jednáních od N. A. Ostrovského, hraná po prvé v Proz. div. 8. května 1869 v překladu Emanuela Vávry (1839—1891), spisovatele a novináře, spolupracovníka Nár. listů, který žil od r. 1870 v Rusku jako redaktor a později jako profesor. Uvedl k nám Ostrovského překladem hry *Chudoba cti netratí* (Proz. div. 26. června 1867, viz Div. III, 233). Překládal také Gogola (*Mrtvé duše*), Lermontov

tova (Démona, Chadži Abreka), Turgeněva, Gončarova, z franc. autorů zejména Dumase, Molièra a Sardoua;

53: *nynější pan dramaturg* — na počátku února 1869 byl jmenován dramaturgem Proz. div. Emanuel Bozděch. Po řadě zákulisních událostí (viz vysv. k str. 40) nastoupil svůj úřad za prudkého odporu J. J. Kolára, který nejen odmítl jakoukoliv pomoc a Bozděchovu činnost v divadle, ale podal dokonce žádost, aby sám byl zproštěn všech svých povinností k českému divadlu, neboť prý „pod žádnou výminkou trpět nebude, aby mu dramaturg chodil ke zkouškám, že v tom vidí snížení své osoby a nedůvěru se strany ředitelstva“. V Nár. listech ze dne 16. února je poznámka k těmto událostem, pravděpodobně z pera Nerudova: „Polemika v záležitosti p. Kolára st. pokračuje. Poněvadž nevíme, jak záležitost sama skončí, a sami upřímně přejem, aby skončila jen ve prospěch věci, přitom ale aby osobnosti všelike zůstaly hezky stranou a podřídily se prospěchu národního ústavu, nechcem ovšem sami vést polemiku na osobním poli dál, posloužíme ochotně ale, setrvají-li na tom poli jiní. Prozatím konstatujem, že *opět* veřejně řečeno, že bez p. Kolára st. divadlo české vůbec uměleckým ústavem býti ani nemůže!! My sobě ovšem přejem, aby bez něho nebylo, pochybujem ale tuze, že kdyby p. Kolár st. na příklad náhle ochuravěl, český národ by v umění sklesl již na pouhý diletantismus a že by naň sklesl vzdor výtečným silám hereckým, lepším, než mají mnohá divadla dvorní, vzdor mnohým výtečným dramatickým spisovatelům, vzácným talentům režisérským atd. Každá přílišnost je směšna — pan Kolár st., čta podobné, co rozumný člověk as tím spíše se nyní směje, že je dle náruživých a ohnivých pánů oněch jediný, v jehož hlavě je „světlo“.“ Spor se však brzy urovnal, Kolár st. se znovu ujal svých divadelních povinností a Bozděch se chopil práce dramaturgické. Nár. listy ze 14. února ve zprávě o polemice uvádějí jako „zajímavou novinku“, že jakmile bylo oznámeno jmenování Bozděcha dramaturgem, bylo v jediný den divadlu zasláno pět původních novinek českých „s výslovným vyjádřením spisovatelů, že nyní dočkají se přec úsudku a výsledku jakéhos“; *z působem Bergů, Langrů...* — jako němečtí autoři frašek nevalné ceny, hraných zejména na předměstských vídeňských divadlech, žurnalista Anton Langer (1824—1879) a O. F. Berg (vl. jm. Ebersberg, 1810—1887);

54: *ad personam* — jako osoba, jednotlivec, sám o sobě;

56: *Život pouhý sen* — dramatická báseň v pěti jednáních od Pedra Calderona; po prvé v Proz. div. 20. května 1869 v překladu Josefa Jiřího Stankovského (viz vysv. k str. 23). Překlad nebyl pořízen přímo ze španělštiny, ale podle něm. překladu Westova (vl. Josefa Schreyvogla, viz vysv. k str. 23);

- 58: *Fabienna* — veselohra ve třech jednáních od franc. spisovatele Henri Meilhaca (1831—1897); po prvé v Proz. div. 29. května 1869 v překladu Jakuba Počáteckého, vl. jm. Jakuba Škody (1835—1885), který se vedle práce pedagogické věnoval překládání a upravování franc. her pro české jeviště a pražskou scénu. Nerudovu recenzi předcházela stručná zpráva o úspěchu premiéry 30. května 1869 v Nár. listech; na českém divadle byl již Meilhac znám hrami *Opisovač* (Proz. div. 1865) a *Vyslancův tajemník* (Proz. div. 1868);
- 59: *první česká samostatná společnost divadelní* — V r. 1849 zahájil jednání o zřízení první české cestující divadelní společnosti Josef Alois Prokop (1809—1862), v letech 1828—1829 člen Stav. div., pak u různých divadel v Německu. Po Havlíčkově svolání v Nár. novinách, které podporovalo jeho úmysl, získal značný finanční příspěvek a svůj plán uskutečnil. K zahájení činnosti nové společnosti napsal Tyl slavnostní dramatickou předehru *Umělcové na pouti*. Po ní byla sehraána činohra *Kryštof a Renata*, zpracovaná podle franc. originálu od Karla Ludwiga Bluma (1786—1844), něm. dramatika, komponisty a herce, a přeložená do češtiny J. Řezníčkem; v r. 1851 pak vznikaly nové divadelní společnosti (Kulas, Tyl, Svoboda); *za Štěpánka, pozděj v Kajetánském domě...* — systematického vedení českých her se ujal r. 1812 Jan Nepomuk Štěpánek ve Stav. div.; potom v letech 1835—1837 se pokusil uskutečnit česká divadelní představení na Malé Straně v Kajetánském domě J. K. Tyla a v letech 1842—1844 se hrálo česky za vedení Tyla, Štěpánka a Kolára v divadle v Růžové ulici (dnes Praha II, čp. 955). Po jeho zrušení byla česká představení soustředěna zase jen ve Stav. div. a od r. 1859 i v Nov.; *Donovský podal svého času do Obrazů života* — V. Ž. Donovský (1824—1891, vl. jm. Václav Žížala), spisovatel a žurnalista, přispěvatel Nerudova časopisu *Obrazy života* (1859—1860); citovaný článek byl uveřejněn v r. 1860;
- 60: *začaly sbírky na Národní divadlo* — po první výzvě Sboru pro postavení Nár. div. ze 14. dubna 1851; r. 1865 uveřejnil Sbor novou výzvu ke sbírkám se závěrečným heslem „A slovo tělem učiněno jest!“; *Pokorný* — František P. (1833—1893), od r. 1854 člen Stav. div., potom ve společnosti Švandově a nakonec ředitel vlastní společnosti; *tři arény* — aréna ve Pštrosce (na Vinohradech blízko dnešní budovy rozhlasu), kde hrála společnost Pavla Švandy ze Semčic (1825—1891), bývalého dramaturga a vrchního režiséra Proz. div. (v letech 1863—1866), který si v r. 1865 sestavil vlastní divadelní společnost, jež se stala pak velmi oblíbenou, a v r. 1871 zřídil arénu na Smíchově a v Plzni; dále aréna v Kravíně (v dnešní Budečské ulici na Vinohradech), kde působila společnost Josefa Emila Kramuele (1826—1864), pův. herce ve

Stav. div., který si r. 1863 založil vlastní společnost; společnost měla zvláště dobré komiky; kromě Kramuele, který patřil mezi přední komiky, to byli Kosina, Vendler, Wilhelm a j.; třetí arénu stavělo na hradbách družstvo Proz. div. (na místě dnešních Čelakovského sadů); kromě toho dosáhlo družstvo v r. 1868 nájmu budovy divadla Novoměstského, postaveného r. 1859 jako vedlejší scéna Stav. div., pro letní měsíce, kdy se v Proz. div. nemohlo hrát pro nesnesitelné vedro ve stísněné budově;

61: *v Karlíně... v Bezovce* — pražské ochotnické spolky, z nichž zasloužila pozornosti zejména družina Thalie při Měšťanské besedě na Malé Straně, spolek Beseda na Smíchově a divadelní jednota Tyl v Bezovce (na dnešním Žižkově); *bylost naše je živa... není „dělána“* — narážka na výrok centralisty a germanisátora Antona Schmerlinga (1805—1893), tvůrce únorové ústavy, „Das gemachte Czechentum werden wir schon zu Paaren treiben“ (udělané češství snadno vyřídíme); viz Spol. I, 22; *Studentská bra* — 17. června 1869 sehráli studující pražských vysokých škol za spolupůsobení Hlaholu a Sokola ve prospěch *Akademického čtenářského spolku* historickou tragedii v šesti jednáních od J. J. Kolára *Žižkova smrt* (po prvé ve Stav. div. 17. listopadu 1850); byla to již druhá výroční hra (po Klicperově Soběslavovi 20. května 1868) místo dosavadních výročních koncertů, konaných od r. 1857. Spolek, který byl jako středisko politického a kulturního života akademické mládeže založen v r. 1848, prodělal několik organizačních změn: nejprve v padesátých letech za bachovské reakce, kdy ze spolku byli vyřazeni všichni, kteří nebyli studující mládeží, v dalších letech pak docházelo ve výboru k prudkým sporům, které vyvrcholily r. 1866, kdy došlo k nové organizaci a k zpřesnění úkolů spolku; výsledkem nových snah byl Almanah českého studentstva za redakce Sv. Čecha, V. Šolce a Ot. Hostinského (květen 1869, viz Nerudův feuilleton z 3. června t. r.); *Antigony* — Sofoklova tragedie Antigona jako typ antického repertoáru (viz i Nerudův feuilleton 15. listopadu 1868);

62: *Aréna zemského divadla* — srov. vysv. ke str. 50 a 60; byla vybudována podle návrhu prof. Josefa Niklase (1817—1877), který projektoval také stavbu Nov. div.; k otevření arény napsal J. J. Kolár veršovaný prolog, který přednesl Jindřich Mošna, a veselohru ve třech jednáních *Mravenci*, která vznikla podle autorovy starší historické novely Malíř Rainer z r. 1854, jejímž předchůdcem byla už veselohra na stejný námět Praha před sto lety z r. 1848; aréna na hradbách zahájila provoz 17. července 1869; *slavnost Fügnerova* — 18. července byl v Praze na olšanském hřbitově za velké účasti české veřejnosti z Prahy i venkova odhalen pomník Jindřicha Fügnera, zakladatele Sokola (viz i feuilleton z 18. července 1869); *aby nás daně a přírážky nevysušily* — ra-

- kouské finanční hospodářství spělo už v těch letech ke krachu a ministři financí se snažili mu zabránit ukládáním nových daní, na př. v březnu 1868 zavedena nová daň z majetku a v červnu t. r. nové poplatky a přírážky;
- 63: *máme už tři české arény* — viz vysv. ke str. 60; *villegiatura* — letní sídlo; *na ostrově Bouloňského lesíku* — viz i feuilleton v Hlasu 8. září 1863;
- 64: *třetí most* — řetězový most na Letnou, dokončený r. 1868; stál na místě dnešního Švermova mostu; *frašky cenou poctěné* — k obohacení repertoáru pro letní sezónu vypsalo družstvo Proz. div. 8. ledna ceny na původní frašky (první cena deset dukátů, druhá šest dukátů, třetí tři dukáty mimo obvyklý honorář). Lhůta k zaslání rukopisů označených hesly byla do konce dubna 1869. K posouzení frašek byli vyzváni Hálek, Neruda, V. Vávra, Kolár ml. a Chramosta. Výsledek byl oznámen 8. června a první cena byla přiřčena Vlčkově Rebelii v Kocourkově, druhá Zünglově Pohádce o červené Karkulce a třetí Štolbovu Krejčímu a ševci (viz str. 69); srov. též vysv. k str. 70 a 74;
- 65: *Poslední český pierot* — v červnu 1869 zemřel Václav Hametner (nar. 1804), od r. 1826 člen českého divadla, původně komik, později inspicient; byl nazýván posledním českým pierotem; *za ředitele Hofmanna* — Jan H. stál v čele Stav. div. v letech 1846—1852; *Nestroyovy úlohy* — vesměs komické postavy ve fraškách Johanna Nestroye (viz vysv. k str. 28); *Pravdův „Učitel“* — Učitel ve francouzském zajetí, viz str. 31; *du vin, des bons enfants* — víno, hodné děti; „*Čech a Němec*“ — veselohra Jana N. Štěpánka, která byla oživena na scéně Proz. div. v únoru 1865; *doba harlekynád a hansvurstů* — obliba harlekynád, t. j. her, ve kterých vystupuje zvláštní komický typ harlekýn, a hansvurstů, groteskně komických postav vychytralých hlupáků, vyvrcholila v 18. století; *manteau d'Arlequin* — plášť Harlekýnův;
- 66: *id est* — to jest; *Duport* — Louis Duport (1781—1853), původně franc. tanečník, od r. 1812 ředitel divadla u Korutanské brány ve Vídni; *s Galicinova vrchu... na Svatoštěpánské náměstí* — přes celé vnitřní město ve Vídni; *ředitel Thomé* — František T. byl ředitelem Proz. div. v r. 1863 a na poč. 1864 a po druhé na sklonku r. 1865 a počátku 1866; *Lev* — Josef L. (1823—1898), slavný český operní pěvec, přítel Nerudův; *dolí... do garderoby* — pro nedostatek místa byly v Proz. div. oblékárny herců o patro níže než jeviště;
- 67: *režisér* — J. J. Kolár; vzpomínka ilustruje nedostatky Kolárovy práce dramaturgické; *Samá ženidla* — tříaktová fraška se zpěvy od Nestroye; po prvé v aréně na hradbách 22. července 1869 v režii Chramostově; *Raimund* — od Ferdinanda R. (1790—1836), vídeňského dramatika, byly hrány na české scéně na př. hry Krakonoš a nevládník (viz Div. III, 88) nebo Marnotratník (viz

Div. II, 93, III, 316); *Kaiser* — od něm. spisovatele a dramatika Friedricha K. (1814—1874), vedle Raimunda a Nestroye nejoblíbenějšího vídeňského lidového dramatika a autora frašek, hrána s dobrým výsledkem zejména fraška Kněz a voják (po prvé ve Stav. div. 27. ledna 1850 v překladu J. K. Tyla; viz referát v Hlasu 10. září 1862 v Div. I); *Lumpacivagabundus* — fraška Zlý duch Lumpacivagabundus v překladu J. N. Štěpánka, po prvé ve Stav. div. 3. května 1835;

68: *pro letošek je připraveno dosti originálů* — v aréně na hradbách bylo uvedeno r. 1869 během čtyř měsíců pět původních novinek, a to Mravenci a Dejte mi čamaru od J. J. Kolára, Krejčí a švec od Štolby, Pohádka o červené Karkulce od Züngla a Rebelie v Kocourkově od Vlčka. Dvě frašky, Stankovského Nedejme se! a Šamberkův Šestý červenec, byly kromě toho censurou zakázány. Nastudovány byly ještě dvě frašky francouzské (Souboj v Krči a Kabát, vesta i kalhoty), jedna Nestroyova (Samá ženidla) a dvě jednoaktové hry Servus, pane Svobodo a Zapomněl rukavice; *Krumlovský* — František K. (1817—1875), vynikající český herec, od r. 1842 člen českého divadla v Růžové ulici, potom ve společnosti Tylově, ke konci života u různých společností doma i v cizině; *v Kolárově kusu* — v tragedii Žižkova smrt ve Stav. div. v r. 1850; *Debata* — Debatte, vídeňský časopis liberálního směru s bohatou literární a divadelní rubrikou;

69: *Na baště* — Uvádění nových her bylo zadržováno především zdlouhavým censurním řízením při povolování her, zdržováno bylo také prací hudebních skladatelů, kteří k nim komponovali hudbu; kromě toho byly ještě potíže s orchestrem, neboť když byl orchestr Proz. div. zaměstnán, vypomáhala v aréně kapela Müllerova, která — podle České Thalie III, 117 — „ani jediný kuplet doprovázeti nedovedouc tak se jedenkrát zapomněla, že spustila v „české“ aréně ku pohoršení celého obecnstva „Radetzky-marsch!““ Ne zcela uspokojující byly i dekorace divadelního malíře Macourka, zejména opona; *ipsissima verba* — vlastními slovy; *Krejčí a švec* — tříaktová fraška s hudbou Hřímálého; byla poctěna třetí cenou; po prvé 4. srpna 1869 v aréně na hradbách;

70: *kvarteto sebrané jako florentinské* — proslulé kvarteto založené v r. 1866 houslistou Jean Beckerem ve Florencii; hostovalo tehdy v Praze; *vypsání cen* — viz vysv. ke str. 64 a 74; *Damoklův meč* — veselohra od něm. básníka a autora veseloher Gustava Putlitze (1821—1890), byla v překladu J. B. Miškovského (viz vysv. k str. 12) uvedena v Proz. div. 27. prosince 1866 (viz Div. III, 179) a Mošna v ní hrál ševcovského uředníka Fricka; *dřívější Štolbovy práce* — jde pouze o jedinou veselohru A přece! (viz str. 46); *výsledek ostatních her* — viz vysv. ke str. 74; Neruda svou poznámkou předchází už příští polemické útoky referenta Gutha

- z časopisu Pokrok (viz str. 74), který se také téhož dne, 6. srpna, ve svém referátu o Štolbově hře pokoušel apriorním srovnáním hodnotit i ostatní oceněné frašky; *usuelní* — obvyklý;
- 71: *habitué* — stálý host; *osiřelý obor Kaškův* — komik Jan Kaška zemřel 21. července 1869; *Pulda je... zcela svoje individualita* — byl charakterní herec; *Česká komedie v Olympu* — jednoaktová burleska zpracovaná podle Standeru Jindřichem Mošnou a Čeňkem Pilulkou (pseudonym Em. Züngla); po prvé v Nov. div. 13. srpna 1869; *Průvod s pochodněmi* — jednoaktová fraška od polského dramatika Aureli Urbaňského (1844—1901), zpracovaná Františkem Slámou; po prvé v Nov. div. 13. srpna 1869; kromě toho byla sehraána ještě fraška od Georga Bellyho (1836—1875), něm. knihkupce a autora řady veseloher, *Pan Herkules* (viz Div. III, 30) a sólové výstupy od člena Kramuelovy společnosti Wilhelma Le retour de Suzon, Et allez donc. V České komedii hrál beneficiant divadelního sluhu, v Panu Herkulovi nádvorníka Tomáše, v Průvodu s pochodněmi ševcovského uředníka a v sólových výstupech parodoval franc. kupletní zpěvačku Luise Filippo, která vystupovala toho roku pohostinsky v aréně ve Pštrosce (Neruda o ní psal také ve feuilletonu 13. června 1869);
- 72: *Souboj v Krči* — tříaktová fraška od franc. dramatika Adriena Decourcella (1821—1892); po prvé v aréně na hradbách 9. srpna 1869 v překladu J. Drna (pseudonym Roberta Nápravníka, 1840—1877, advokáta, spisovatele a novináře, který také překládal, hlavně franc. dramata);
- 73: *gymnastické produkce* — v aréně na hradbách vystupovala od 14. srpna t. r. gymnastická společnost Karla Merkla; Nerudův odpor proti takovému repertoáru letního divadla viz i na str. 70; *Politika v lese* — jednoaktová veselohra od Putlitze (viz vysv. k str. 70); po prvé ve Stav. div. 15. prosince 1861 v překladu J. J. Stankovského (viz vysv. k str. 23); *Blázinec v prvním poschodí* — jednoaktová veselohra od F. F. Šamberka; po prvé v Proz. div. 12. prosince 1867; *Lazaroni neapolští* — viz str. 50; *Mravenci* — viz vysv. k str. 62; *Krejčí a švec* — viz str. 69;
- 74: *Kabát, vesta i kalhoty* — fraška v pěti jednáních od franc. dramatiků Charlese Victora Varina (1798—1869), Emila Boyera (1810—1862), autorů frašek, a Varinova zete a spolupracovníka Xaviera; po prvé v aréně na hradbách 30. srpna 1869 v překladu J. Drna (viz vysv. k str. 72); *Souboj v Krči* — viz vysv. k str. 72; *Frašky* — Článek byl vyvolán kritikami frašek uváděných v aréně na hradbách, uveřejňovanými v srpnu 1869 v konservativních staročeských denících Pokrok a Politik, které odsuzovaly hry vyznamenané cenami divadelního družstva (viz vysv. k str. 64) a útočily polemicky i proti jejich posuzovatelům. Jejich autorem byl divadelní referent Pokroku Viktor Guth (1841—1911). Pole-

mika se vyhranila po Hálkově kritice Vlčkovy frašky Rebelie v Kocourkově, když Guth 18. září v Pokroku na adresu Hálkovu napsal: „Že v posledním čísle svého listu snažíte se retovati Vlčkovu propadlou frašku ještě po výsledku, dá se aspoň vysvětliti tím, že Vám to bezpochyby pomůže, až zas bude navzájem jednou pan Vlček soudcem nad nějakou cenou. Úžasná jest však Vaše drzost, s jakou při té příležitosti dotýkáte se mé ‚vlastenecké horlivosti‘, poukazuje k mé dřívější, ačkoli jak Vám velmi dobře povědomo, *výhradně* referentské činnosti o českém divadle v Pražském deníku. Kdyby poznámka tato nebyla tak zjevně perfidní, nazval bych ji přímo hloupou. Dle toho mohl bych na příklad s tímtež právem pochybovati o vlastenectví pana J. Nerudy proto, že kdysi také ‚sloužil‘ v podobném postavení Tagesbottovi, o vlastenectví pana E. Bozděcha, který po mém vystoupení uvázal se v Pražském deníku v referování o českém divadle, a m. j. Vlastenecké dobré věci doufám konečně že posloužím také lépe, zjevím-li neohroženě skutečnou hodnotu dramatické práce nežli oni, kteří z bůhvíjakých příčin přiřknou bez rozpaků hned první cenu podobným pracím jako Vlčkově ‚kratochvíli‘.“ — Do polemiky zasáhl Neruda a odpověděl na nájezdy Guthovy v Nár. listech 19. září 1869 následujícím zaslánem: „Jakýsi V. G. (prý jména ‚Guth‘ — ač sdělením toho jména jsem obecenstvu v české literatuře se znajícímu arci praničeho neřekl), nyní prý divadelní referent Pokroku, dříve prý divadelní referent Pražského deníku, snaží se ve včerejším čísle Pokroku učinit jakousi paralelu mezi svým působením u Deníka a mým někdejším u Tagesbote aus Böhmen. Tenkrát, kdy já jsem byl u Tagesbote, psával tam pan doktor L. Rieger články úvodní, pan dr Palacký (mladší) články feuilletonní, pan P. Řezáč provedl tam polemiku proti školnímu radovi Mareschovi stran rovnoprávnosti na školách, tenkrát pracoval jsem tam zároveň s pp. J. Barákem, Knedlhanssem-Liblínským a j., tenkrát býval Tagesbote pro svobodomyšlné nám přející články (na příklad o Havlíčkovi) konfiskován, tenkrát Tagesbote ochotně sloužil zájmům českým, jimž vláda nepovolila místa ani v jediném časopise českém neodvislém! Ano tenkrát, čehož týž V. G. ani neuvedl, psal jsem z Prahy korespondence i do Presse, jediného to tehdy listu v Rakousku, který se opíral Bachovi, — a vždycky budu pyšen, že jsem již tenkrát pracoval a pomáhal tam věci naší, kde možno bylo. Tagesbote a Presse měly svou dobu, kdy byly rozhodně liberální i nestrojeně opoziční, Pražský deník takové doby posud neměl a nevím, v kteréže době při něm působil týž V. G. Že se tam něčemu naučil, a kdykoli se tam vrátí, hned zase bude v Deníku jako doma, tomu nasvědčuje mizerný konec jeho stylistického nájezdu, kde praví, že my soudcové frašek ‚z bůhvíjakých příčin‘ jsme prisoudili p. Vlčkovi první

cenu. Kdybych o jeho úsudek jen trochu dbal, řekl bych mu, že nebyly to příčiny ani dost málo osobní; literární důvody ale mohl sobě sám nalézt, kdyby tomu rozuměl.“ — Po Nerudově zaslánu následuje další útok V. Gutha v Pokroku 21. září, který reaguje na prohlášení Nerudovo a ostatních napadených (rovněž v Nár. listech). O Nerudovi tu Guth píše: „Co se pana Nerudy týče, který — bezpochyby proto, že jsem si k panu Vincenci Vávrovi pro ‚křestní list kritika‘ nedošel — nemůže mé jméno v naší literatuře nalézt, ujišťuju tohoto pána, že mám v psacím svém stolku jednu tragedii, kterou však nechci dát tisknout již před propadnutím, pode jménem ‚Francesca da Rimini‘, a několik neopsaných ‚Ženichů z hladu‘, s nimiž prozatím ještě počkám, až zas pan Neruda bude mou ‚literární‘ maličkost uznávat a požádá mne zas někdy za přispívání do časopisů, jako to učinil osobně co redaktor Květů a též při loňské reformě listu Česká Thalie. Dejme tomu, že tyto moje kousky pak propadnou, to nic nedělá — si potuerunt hic et ille, cur tu non, Augustine? — budu tím alespoň mít vydlážděnou cestu k soudcovské stoličce prvního kritika na našem literárním Parnasu, a pan Vincenc Vávra mi bude moci dát podle ‚nejlepšího svého vědomí a svědomí‘ ‚křestní list‘ co člověka ‚v dramaturgii zajisté kompetentního‘. Co se naší obapolné literární činnosti dotýče, totiž páně Nerudovy v Tagesbotu a mojí v Pražském deníku, vyznávám se a nezapírám, že jsem za doby ministerstva Belcrediho psal do tohoto lístku — divadelní referáty, kteréž arci tehdáž nebyly v jistých listech opisovány co ‚původní‘ zprávy. — Pan Neruda byl zas do roku 1860 v Tagesbotu, avšak tehdáž prý v tom listě uveřejňoval články také dr Rieger. Hodit se sice na tuto zajímavou literární noticku, kterou se vidělo panu Nerudovi ohřít, ona anekdota o varhaníkovi a měchošlapu, avšak byly-li politické články Riegrovy ozdobou Tagesbote před pověstným válečným tažením tohoto listu proti Králodvorskému rukopisu, mělo ‚svobodomyslné‘ působení páně Nerudovo v Tagesbotu po uveřejnění tam onoho králodvorského pamfletu sotva vyšší cenu pro národ náš než moje a páně Bozděchovy divadelní referáty v Pražském deníku za vlády Belcrediho.“ — 22. září 1869 pak Neruda ještě ke svému zaslánu z 19. září dodává: „Ne kvůli všelijakým ‚Guthům‘ — kteří, když jim časopis ochotně své sloupce odevře, proč by jich neužívali co skladiště své perfidie! —, nýbrž kvůli obecenstvu, kteréž přec někdy čtením ‚hovoren‘ se baví a hned všechna data v paměť sobě uvést nemůže, pravím na včerejší ‚Obranu‘, obsaženou v Pokroku, za prvé: Lež jest, že soudcové frašek měli jakoukoli vinu (nebo také zásluhu) na disgustu obecenstva. Obecenstvo nevneslo na ně pražádného úkolu, úkolem jejich od ředitelstva divadelního na ně vznešeným bylo jen, aby z frašek zaslaných vyzna-

čili na všechen pád tři poměrně nejlepší nebo jinak třeba řečeno nejméně slabé. Učinivše tak byli hotovi, ředitelstvo mohlo kusy takto „pocťené“ pak provozovat nebo zahodit, soudcům nebylo nic více do toho, neměliť úlohu odevzdat ze zaslaných kusů nějaké tři kusy rozhodně dobré, když žádné takové se nezaslaly; — za druhé: Lež jest, ač by na pravdě také pramálo záleželo, že jsem já kdys dal propadlou svou tragedii „Francescu“ před provedením již tisknout, tiskem vyšla dva měsíce po šťastném svém skonání; — za třetí: Lež jest, že se může při mé veselohře „Ženich z hladu“, ač na tu hračku věru pražádné váhy jsem nikdy nekladl, mluvit o nějaké „opsanosti“ jiné, než jakou sám jsem naznačil. Látka ku hračce té byla vzata z francouzské novely a to stálo napsáno i na divadelní ceduli i napotom na hře vytištěné; — za čtvrté: Darebácká lež je, že v době, kdy Tagesbote psal proti Kralodvorskému rukopisu, byl jsem ještě spolupracovníkem téhož listu. Tenkrát jsem byl již na dvě leta z redakce té pryč a více jsem se tam pak ovšem nevrátil aniž vrátit mohl. — To, jak pravím, psáno jen pro obecnost, ne pro „Guthy“. Abych se snad spouštěl do další polemiky s některým z těch nečíslovaných individuí, kteří, kdyby v jich matrice farní nestálo nějaké „Viktor“ neb což, jakživi by sobě k žádnému jmenu nepomohli, nemůže mne ani napadnout. Rovněž nemohu se dopustit té směšnosti, abych naproti nim mluvil o váze či neváze vlastní své posavadní žurnalistické činnosti. Je-li jim ta celá pouhým „měchošlapstvím“, dobře!“ — *Pražský deník* — vládní list; *u Tagesbote aus Böhmen* — Neruda byl spolupracovníkem listu v letech 1856—1858; ústřední otázkou citované polemiky je pojetí vlastenectví a Neruda tím, že odmítá každé srovnání práce své a Guthovy, kritizuje činnost v listu sice českém, ale hájícím zájmy vládní politiky v době persekuce Čechů; *Řezáč provedl tam polemiku* — František Ř. (1819—1879), školský pracovník a organisátor vychovatelství; polemika proběhla v r. 1856; *školní rada Maresch* — Johann M., bývalý katecheta, germanisátor českého školství; *J. Barák* — Josef B. (1833—1889) byl za svého působení v Tagesbote čelným představitelem oposice proti vídeňské vládě Beustově; *Knedlhans-Liblínský* — Jan K., pseud. L. (1823—1889), byl v Tagesbote administrativním úředníkem; *Presse* — vídeňský liberalistický časopis, vycházel od r. 1848; *Francesca di Rimini* — Nerudova tragédie byla uvedena na scéně Proz. div. 15. ledna 1860 a tiskem vyšla téhož roku u Augusty v Litomyšli; *Ženich z hladu* — cedula i vydání hry v nakladatelství Pospíšilově v Divadelní bibliotéce (sv. 30) r. 1864 má v podtitulu „Veselohra v jednom jednání. S použitím francouzské anekdoty od Jana Nerudy“; *Si potuerunt...* — Mohl-li tak učinit ten i onen, proč ne ty, Augustine?; — *události závažnější* — doplňovací volby do zemského sněmu v létě

- 1869; *dvě z nich jsem neviděl* — Neruda se nezúčastnil premiéry hry Vlčkovy a Zünglovy, protože mu tehdy zemřela matka a nechodil proto do divadla;
- 75: *bouda s kuriositami* — ve veselohře Štolbově;
- 76: *Čech a Němec* — viz vysv. k str. 65; *Divotvorný klobouk* — tříaktová fraška od V. K. Klicpery z r. 1820; *Kotiliony* — tříaktová veselohra Z doby kotilionův (viz Div. III, 219); *moderní pařížská* — scribovská situační veselohra; *raimundovský* — viz vysv. k str. 67; *nesmíme víc z pět myslet na Záboje, Jaroslava atd.* — t. j. na Rukopisy, neboť od r. 1857 od vydání spisu J. Fejfalika *Über König Wenzel von Böhmen* se množily polemické útoky proti jejich pravosti a byly uveřejňovány prokazatelné doklady o jejich vzniku v 19. stol.;
- 77: *Sylva Karoliny Světlé* — viz i Nerudovu kritiku Vesnického románu v Nár. listech 27. ledna 1869;
- 78: *vídeňský copák* — typická postava vídeňských frašek, přízemní hloupý Vídeňák;
- 79: *Raimond Poisson* (1630—1690), franc. komický herec a autor komedií; ve své době byl konkurentem Molièrovým; *Arlecchino* — komický typ italské comedie dell'arte, šašek parodující vážný děj; *Préville* (1721—1799, vl. jm. Pierre Louis Dubus), franc. komik, od r. 1775 člen Comédie Française; *Garrick* — David G. (1717—1779), angl. herec, zakladatel moderního hereckého umění, které místo ztrnulosti uplatňuje v hereckém projevu bezprostřednost a přirozenost; *Belgrader Musikanten* — jeden z urážlivých výroků o Čechách vídeňského harfenisty Fürsta (srov. Drobné klepy I, 336);
- 80: *Gaskoňák* — obyvatel jihozápadní Francie, jehož příznačnými vlastnostmi je prudký temperament, živá fantazie, dobrosrdečnost, osobní statečnost; *Scapino* — typ italské improvisované komedie, komický sluha; *Josef Stránický* — Joseph Anton Stranitzky (1676—1762), vídeňský herec, který proměnil typ harlekýna v typ hloupého solnohradského sedláka (hansvurst) a uvedl ho i do frašek psaných, tedy nejen už improvisovaných; *Čelakovský... napodobil* — v písni „Krásná Kordula“, z Ohlasu písní českých č. 46;
- 81: *Sylvy a Evičky* — Sylva je hrdinka Vesnického románu Karoliny Světlé (viz str. 77) a Eva románu Kříž u potoka; *Frynichos* — působil v 5. stol. před n. l.; zatím co ostatní básnictví jeho doby se pohybovalo v okruhu tematiky mythologické, čerpal sám látku k tragedii z historie; *Hebbel* — viz vysv. ke str. 7; *Rubín* — ve středověkých hrách postava sluhy; „*teufelei*“ — pekelné scény, vkládané do středověkých náboženských dramát; *Enšpigl* — postava německého šaška Tilla Eulenspiegla z 15. stol., která došla obliby u pozdějších spisovatelů (na př. Nestroyova fraška Enšpigl, přeložená J. K. Tylem); *komedie „dell'arte“* — vznikla

v Itálii; měla pevné dějové schema a vystupovaly v ní ustálené typy Pantalona, Kolombiny, Pierota a Harlekýna; *za sedmileté války ve vídeňské lokální frašce* — v sedmdesátých letech 18. stol. začali vídeňští dramatikové vytvářet nový typ veselohry, ve které byla omezována obhroublá komika frašek a místo extemporané hry bylo užíváno pevného veseloherního schematu. Nový žánr však postrádal specifických národních něm. rysů a byl jen směsí komických motivů a postav z dramatiky jinonárodní; *kroj Pantalonův* — Pantalon, komická postava starého pedantického a lakomého doktora, měla svůj charakteristický kostym, sestavený z černého pláště s krátkými rukávy, dlouhých červených kalhot a střevíců; *Maccus* — postava starověkých frašek, nenasytný hlupák;

- 82: *Histrion* — ve starověku původně tanečník v pantomimách, později označení pro herce vůbec; *Gracioso* — komický typ starých her španělských, obyčejně sluha; *Pierot* — komická figura podle vzoru italského; v improvizovaných komediích milenec Kolombiny, kterou mu uloupí Harlekýn; *Bertrand Hardouin* — obyčejně pod jménem Guillot-Gorju (1593—1646), franc. herec; *Guillot* je typ člověka, který se rád chlubí svými tituly a bohatstvím; *Kurz* (1715—1786), zprvu vídeňský herec, později divadelní ředitel; jím vytvořený komický typ *Bernardona* představuje hloupého, darebného mladíka; *Weiskern* — Friedrich Wilhelm W. (1710 až 1768), něm. herec, tvůrce typu komického starce; *toskánská abbreviatura* — zkrácený výraz v nářečí střední Italie; *fecerat Joannem* — vytvořil Jana; *Hans in allen Gassen* — všudybyl; *potage* — polévka; *Pickelhering* — uzenáč; *Stockfisch* — treska; *Wurst* — uzenka; *Ebeling* — Friedrich Wilhelm E. (nar. 1822), něm. historik, autor rozsáhlých Dějin komické literatury v Německu;
- 83: *Dejte mi čamaru!* — tříaktová veselohra od J. J. Kolára; po prvé v aréně na hradbách 21. září 1869 ve prospěch režiséra Kolára ml.; mezi staršími původními hrami Kolárovými byly převážně tragedie, a to *Monika* z r. 1846, *Žižkova smrt* z r. 1850 a *Magelona* z r. 1852; o *Mravencích* viz vysv. k str. 62; ve hře byla zkarikována Eliška Pešková v roli Kapounové a v postavě Kapouna Pavel Švanda ze Semčic, který toho roku působil se svou společností v aréně ve Pštrosce;
- 84: *Bratranec* — jednoaktová fraška od Josefa Štolby; po prvé v Proz. div. 4. října 1869; téhož roku byla již uvedena veselohra *A přece* (viz str. 46) a *Krejčí a švec* (viz str. 70);
- 85: *Smrt Valdštýnova* — po prvé ve Stav. div. 20. prosince 1840 v překladu J. J. Kolára; o „smutných představeních“ hry v listopadu 1862 viz na př. Div. II, 20; úlohu Wrangla hrál místo Šimanovského *Josef Frankovský* (1840—1901), který byl tehdy nově angažován do souboru Proz. div., kam přešel ze společnosti

Švandovy; v Nár. listech ze 14. října jej divadelní kritik, pravděpodobně Neruda, charakterisuje takto: „V panu Frankovském ale získali jsme charakterního herce velmi platného; jeho talent je sice poukázán skoro výhradně na veselohru, ale v té se těšíme na mnohý rozkošný zápas s pány Kolárem, Mošnou a Šamberkem.“ Současně s Frankovským byla přijata do souboru i Šamberková, která hrála bývalou roli Peškové; v této úloze vystoupila již při svých pohostinských hrách v Proz. div. r. 1867 (viz Div. III, 247);

- 87: *Národní hospodář* — činohra v pěti jednáních od spisovatele a kritika Františka Zákrejse (1839—1907); po prvé v Proz. div. 11. října 1869, ve prospěch Jiřího Bittnera; hra vznikla již r. 1867 a téhož roku vyšla tiskem vlastním nákladem autorovým; téměř tři roky byla hra zadána divadelnímu ředitelství a autor marně usiloval o její zveřejnění, přestože vyzýval v novinách, aby se o ní referovalo; o hře referoval pouze v Umělecké besedě na literární schůzi 9. února Karel Sabina;
- 88: *La belle au bois dormante* — drama od franc. spisovatele Octava Feuilleta (1821—1890) bylo pod názvem „Zakletá slečna“ uvedeno na scéně Proz. div. r. 1868 (viz Div. III, 326); *arabeska* — pův. arabská plošná ozdoba z geometrických tvarů a stylisovaných rostlin;
- 90: *Vicomte z Letorièru* — aneb Jak se přízeň získá, veselohra ve třech jednáních od franc. dramatika A. F. A. Bayarda; po prvé v aréně ve Pštrosce 2. června 1854 v překladu J. V. Lomnického (pseudonym Jana Nepomuckého Vávry, 1792—1866), spisovatele a překladatele něm. a franc. povídek a divadelních her; Čermáková hrála roli vikomta už v r. 1866 (viz Div. III, 156); *Dráteník* — aneb Deset tisíc zlatých, tříaktová fraška od Friedricha Kaisra (viz vysv. k str. 67), zpracovaná Františkem Křeňkem; po prvé ve Stav. div. 14. prosince 1856; kritika se týká představení 16. října 1869; *Anna Frankovská* (1845—1906), pův. členka Zöllnerovy společnosti, členka Proz. div. od r. 1864 až 1873, vystoupila v Dráteníkovi již v r. 1867 (byla tehdy spolu se svým mužem nově angažována do souboru Proz. div., ve kterém působila jako slečna Kubíčková již v letech 1865—1866); v Nár. listech 14. října je o ní zmínka, pravděpodobně Nerudova: „Jsme povinni zmíniti se, že manželé Frankovští již pilně nesou se proudem českého repertoáru. Pro mnohé úlohy, posud ledabylo obsazované, máme v pí Frankovské sílu dobrou, jestiž deklamace její rozumna a hra její vždy ušlechtilá.“;
- 91: *nedostatečné memorování* — výtky se vztahují především na Chramostu, který vystoupil v obou uvedených hrách; k nápravě nedostatků směřuje i zpráva v Nár. listech 10. listopadu, stylisovaná rovněž asi Nerudou: „Divadelní ředitelstvo naše hodlá způsobit

- dvě důležité opravy vnitřní. První se týká přísného dohledu stran memorování úloh, pro jehož nynější urážlivý stav obecnostvo již s velkou nevolí a hlasitě se rozhorluje (především na příklad zas neuměl kmotr rukavičkář v „Souboji v Krči“ ani jedinkého slova); budem v tom ředitelstvo pečlivě podporovat, tím více, že se strany režisérů se toho jak se zdá neděje.“; *Kněžna z Ostrogu* — historické drama v pěti jednáních od polského dějepisce, politika a spisovatele Józefa Szujského (1835—1882); po prvé v Nov. div. 1860 a v novém nastudování 23. října 1869 v překladu H. Prachovského;
- 92: *Kytice* — jednoaktová veselohra od Henri Meilhaca (viz vysv. k str. 58) a Ludovica Halévyho (1834—1908), franc. dramatika, spoluautora (obyč. Meilhacova) veseloher a operetních libret, zejména k hudbě Offenbachově; po prvé v Proz. div. 25. října 1869 v překladu J. Počáteckého (viz vysv. k str. 58);
- 93: *Macbeth* — po prvé ve Stav. div. 20. ledna 1839 v překladu J. J. Kolára; kritika se týká představení 29. října 1869 ve prospěch Kolára st., provedeného dle nového překladu a scénické úpravy;
- 94: *Mlynář a jeho dítě* — činohra v pěti jednáních od něm. dramatika Ernsta Raupacha (1784—1852); po prvé ve Stav. div. 20. listopadu 1836 v překladu Silbernagla; viz též Žerty, hravé i dravé, 155; *Dítě a jeho mlynář* — fraška od Friedricha Kaisra (viz vysv. k str. 67), přeložená Eliškou Peškovou; *chevalerie* — rytířskost;
- 95: *Gringoire* — jednoaktová veselohra od franc. básníka a prozaika, představitele družiny parnasistů, Théodora de Banvilla (1823 až 1891); po prvé v Proz. div. 6. listopadu 1869 v překladu J. Drna (viz vysv. k str. 72). V oznámení před provedením hry praví se v Nár. listech 30. října (pravděpodobně Neruda): „Příští týden tedy „Gringoire“! Sice historie jen tak jednoduchého písničkáře, jakému se ve společenském životě ze zdvořilosti říká „básník“, a k tomu písničkáře hodně hladového, jemuž hned na počátku hry pouhá večeře dělá mravní překážky, ale přec historie nad francouzský obyčej přísně myšlená a pracovaná. Už z toho tendence jakás vyšší vysvítá, že spisovatel hru svou věnoval Victoru Hugovi. Mimo vše podal i dobrou studii dějinnou z doby Ludvíka XI. a holiče jeho Olliviera de la Daine — někdy bývají holičové v dějinách zrovna tak důležitými faktory jako ti výš.“; *Milostpaní šla spat* — jednoaktová veselohra od franc. dramatiků Eugena Grangé (1810—1887), autora i spoluautora mnoha vaudevillů, dramatu a operet, a Jeana Leona Bernarda (1785—1858), herce; po prvé v Proz. div. 6. listopadu 1869 v překladu A. Suka; *Haynau* — Julius Jakob H. (1786—1853), rakouský vojevůdce, který byl od r. 1849 zemským správcem v Pešti a pronásledoval

tam krvavým způsobem odpůrce rakouské monarchie; *Cayenne* — francouzská Guyana v Americe, kde byla v r. 1852 zřízena trestanecká osada; *vložené básně* — Balada o oběšených a Balada o chudých;

- 96: *Souboj v Krči* — viz vysv. k str. 72; *Panenské sliby* — aneb Magnetismus srdce, veselohra v pěti jednáních od Alexandra Fredra (viz vysv. k str. 19); po prvé v Proz. div. 10. listopadu 1869 v překladu Emanuela Vávry; o „*Pomstě*“ viz str. 182;
- 97: *Orfeus v podsvětí* — kritika představení z 30. listopadu; v novém překladě po prvé v aréně na hradbách 15. září 1869;
- 98: *Lišák a Smola* — aneb Veselí tuláci, fraška ve čtyřech odděleních od něm. komika a autora frašek Gustava Rädra (1810—1868), která byla už dříve pod názvem Kos a Masojídek uvedena v divadle plzeňském a téhož roku v aréně ve Pštrosce; po prvé v Proz. div. 2. prosince 1869 v překladu J. Hanuše-Böhma (viz vysv. k str. 13) a ve prospěch režiséra Chramosty; *Arria a Pae-tus* — historický obraz v pěti jednáních od Josefa Wenziga (viz vysv. k str. 51); po prvé v Proz. div. 6. prosince 1869;
- 100: *Levoboček* — po prvé v Proz. div. 9. prosince 1869 ve prospěch Josefiny Čermákové; *Armida* — opera něm. skladatele Christophu Wilibalda Glucka (1714—1787), na české scéně od r. 1866; *kladderadatschián* — autor povrchních frašek (podle vydavatele berlínského humoristického časopisu Kladderadatsch Davida Kalische; viz vysv. k str. 23);
- 101: *scirocco* — horký jihovýchodní vítr, který vane ve Středomoří; *Děti lásky* — román od něm. spisovatele Eugena Suea (1804 až 1859), který svými romány bojoval proti současnému společenskému řádu; později byl též zdramatisován; *griseta* — franc. chudá dívka, žijící ve volném svazku s milencem;
- 102: *Theatralia — dětinská* — O Nerudově péči o dětská představení viz i vysv. k str. 31. Také na počátku nové sezóny vystoupily Nár. listy v jejich prospěch pasáží, jejímž autorem je pravděpodobně rovněž Neruda: „Tyto dny tázal se někdo v parketu: „Prosím vás, což už se nebudou opakovat ty krásné hry dětské? — Já vždy při nich slzel radostí!“ — „Nevím,“ zněla stručná odpověď. — „A proč nebyla nějaká v aréně?“ — „Dvaatřicet zkoušek na ni bylo, potřebovali jen jednu ještě hudební a ta už »nemohla« prý být — šlo tedy všechno tam, kam u nás v českém životě velmi často »všechno« jde!“ — Velké obecenstvo mělo rozhodně potěchu z her těch, v malém obecenstvu (českém i německém) byla hotová revoluce a byla by zas, kdyby třeba — Wirsing hry ty znova zařídil, a přec! Dětské hry měly věru jen několik nepřátel, a to mezi tichošlápkami, kteří se báli, že by dítě mohlo se naučit morálce i odjinud než z katechismu; po tichošlápcích arci mluvili i jiní, že prý se dítě „lhat naučí“ atd. Pěkný pojem o dítěti vůbec, které

- zajisté co nejupřímněji při všem myslí, co třeba hravě představuje! Když hravá fantasie dítěte vidí v každém dřívku třeba generála, učí se také lhát? A není dobře dát hravosti jeho fantasie na příklad onen směr, jaký se jí v Pravdových kusech dává?"; — kritika se týká odpoledního představení v Proz. div. 16. prosince 1869, kdy měly premiéru hry *Král liliputánský*, „velká původní hra pro děti se zpěvy, hudbou a tancem“ v jednom jednání s předehrnou a dohrnou od Františka Pravdy (viz vysv. k str. 31) a s hudbou Hřímálého, a *Matčina píseň*, „hra dítek v jednom jednání se zpěvem“, volně zpracovaná H. J. Grunertem; *Putlitzův „Zaklený princ“* — správně *Zaklený princ* aneb Ševcovská dobrodružství od něm. spisovatele Johanna Plötze (1786—1856), po prvé ve Stav. div. 26. září 1852 v překladu Antonína Háka (viz i *Obrazy života*, 77); látka je vzata z *Pohádek tisíce a jedné noci*;
- 103: *malgré lui* — proti své vůli; *Faust* — viz též Div. III, 44; *Dryáčnictví* — jednoaktová veselohra Eugena Scriba; po prvé v Proz. div. 18. prosince 1869 v překladu A. Suka; *Dawison* — Bogumil D. (1818—1872), něm. herec polskožidovského původu (viz i Div. III, 44); *Mustervorstellungen* — vzorná představení;
- 104: *aproximativní* — přibližný; *Kolár starší* — hrál Mefista; *Šimanovský* — v titulní úloze; *na pí Malou působily poněkud ferie delší* — hrála Markétku; vystoupila po sedmiměsíční přestávce (po narození děcka); *Gavant, Minard a spol.* — tříaktová fraška od Edmonda Gondineta (1828—1888), franc. dramatika, autora řady vaudevillů a komedií; po prvé v Proz. div. 23. prosince 1869 v překladu J. Drna (viz vysv. k str. 72) a ve prospěch Mošny;
- 105: *Liegert* — František L. (1803—1881), Němec, pův. pražský obchodník, pak divadelní ředitel, v letech 1864—1865 byl ředitelem českého divadla;
- 106: *Epilog v pekle* — deklamátorní žert o Silvestru od J. J. Kolára; po prvé v Proz. div. 31. prosince 1869; *Romeo a Julie* — po prvé ve Stav. div. 3. dubna 1853 v překladu Františka Douchy (viz vysv. k str. 21); týká se představení 3. ledna 1870 ve prospěch Magdaleny Hynkové, která hrála kojnou; o Julii Malé viz Div. II, 216, III, 309; *dávnější nenucenost* — viz vysv. k str. 104;
- 107: *karmoazínový* — z tkaniny zbarvené karmínově; *Sardouova Vlast* — historické drama v pěti jednáních od Victoriena Sardoua; po prvé v Proz. div. 9. ledna 1870 v překladu Emanuela Vávry a režii J. J. Kolára. Pařížská premiéra hry byla 18. března 1869 a zprávu o ní přinesly Květy 22. dubna t. r. O ohlasu hry svědčí pak zprávy z Květů 29. dubna a 25. listopadu 1869. Po pronikavém úspěchu pařížské premiéry se hra začala záhy objevovat na ostatních evropských scénách a koncem roku se konaly přípravy i pro pražskou premiéru. Tyto přípravy komentovaly *Nár. listy*, nepochybně perem Nerudovým, už 29. listopadu

- slovy: „Úlohy Sardouovy ‚Vlasti‘ jsou již rozdány, ale ne všechny, neboť po přibrání všech, ‚kdož vůbec mluvit umějí‘, — třebaž špatně, zbylo ještě osm úložek. Když už chtěl mít Sardou tolik osob, mohl psát také už pro nemluvnátka! Dekorace nové k ‚Vlasti‘ malují se tak pilně, že při prvním představení budou už jen tak trochu mokry.“ Za zdárný postup příprav bojuje opět 11. prosince v Nár. listech poznámka, asi také Nerudova: „Čtená zkouška Sardouovy ‚Patrie‘ už včera se odbývala, panuje ale všeobecný a odůvodněný strach, že při známé energii našeho intendanta a zrovna kouzelně rychlém štětcí našich malířů nebudou dekorace as hodně dlouho hotovy.“
- 112: *bratrovrah Spurný* — narážka na bratrovraždu r. 1869 v Poštovské ulici a následující nato přelíčení proti Spurnému u pražského soudu;
- 113: *Antoinetta ve „Starých mládencích“* — viz vysv. k str. 129;
- 114: *bigoterie* — pobožnůstkářství;
- 115: *paralysovat pí Peškovou* — v úloze Emilie Minardové; nedávat Peškové role bylo jedním z prostředků boje divadelní správy proti ní (viz i str. 141);
- 116: *Cherubini* — Maria Luigi Ch. (1760—1842), italský hudební skladatel; *Lindpaintner* — Peter Joseph L. (1791—1856), něm. hudební skladatel; *Herold* — Edvard H. (1820—1895), akad. malíř, který maloval také dekorace pro Proz. div.; *Šašek Jiříka z Poděbrad* — tříaktová veselohra; po prvé v Proz. div. 17. ledna 1870 ve prospěch režiséra Kolára ml. Nár. listy 7. listopadu 1869 komentují (patrně Neruda) Sabinovo zadání hry Proz. div. slovy: „Na Karla Sabinu zcela ti zapomínají, kteří z komanda musí chválit Jeřábky, Pflegry atd. vzdor tomu, že na příklad ‚Cesty veřejného mínění‘ proti ‚Inserátu‘ jsou jako výroční vtip copatého kantora proti humóru při šampaňském! Sabina je ale literát broušený, zná, že literární historie ještě jakživa nikoho neumlčela proto, že toho na ní vyprošoval ten nebo onen „— —“, nezoufal si tedy, nýbrž šel a odevzdal včera ředitelstvu divadla novou původní a historickou veselohru tříaktovou ‚Šašek pana Jiřího z Poděbrad‘. Už prý se Sabina těší na ty nadávky, kterých utrží.“ O Sabinově *Inserátu* (Proz. div. 2. června 1866) viz Div. III, 117, o *Černé růži* (tamtéž 14. listopadu 1867) viz Div. III, 260; *je dosti Spartánem* — ve starověkém řeckém státě Sparta bývalo zvykem, že po narození dítěte se rozhodovalo, zda bude ponecháno na živu, či jako neschopné života bude odloženo na úpatí pohoří Taygeton;
- 117: *Pro a proti* — jednoaktová veselohra od Octava Feuilleta (viz vysv. k str. 88); po prvé v Proz. div. 29. ledna 1870 v překladu Antonína Puldy; *proverb* — krátký výstup, salonní hříčka;
- 118: *Veřejné mínění* — Les Effrontés (doslova Nestoudní), veselohra

v pěti jednáních od franc. spisovatele Emila Augiera (1820 až 1889); po prvé v Proz. div. 11. února 1870 v překladu J. Počáteckého (viz vysv. k str. 58) a ve prospěch Karla Poláka; *Šamberková* — byla představitelkou úloh heroických;

119: *Vernouillet* — hrál jej Šamberk; *Vlast* — viz str. 107; nové obsazení hry doporučoval Neruda již 13. ledna 1870 (str. 115) a zmiňují se o něm také Nár. listy 31. ledna t. r. v poznámce zřejmě Nerudově: „Vlast' koná výborně kasovní i dramatický svůj úkol. Myslíme, že ředitelstvo ještě několikrát ji předvede, než se přikročí kvůli výnosné změně k novému zas obsazení.“ K novému obsazení pak došlo v únoru a Nár. listy se o něm zmiňují 19. února poznámkou také pravděpodobně Nerudovou: „Vlast' je přece nyní znovu obsazena. Dolores — paní Malá, Alba — pan Kolár st., Rysoor — pan Šimanovský, Carloo van der Noot — pan Šamberk atd. Stalo se trochu pozdě a trochu brzy. Líp by snad bylo nyní již nechat nové to obsazení na leto do Novoměstského nebo na příští zimu k nové sezóně.“; *pohostinské hry sl. Bubeníčkovy* — Emilie Bubeníčková, zpěvačka českého původu, která působila převážně na cizích scénách; vystupovala v Proz. div. pohostinsky v lednu až červnu t. r.; *Dandini* — postava komorníka v opeře Popelka, která byla uvedena na českou scénu 4. února 1870; *Lev* — viz vysv. k str. 66;

120: *Jidáš od roku 1741* — aneb Francouzové v Praze; „obraz ze života ve třech jednáních se zpěvem a dohrou“ od Antona Langra (viz vysv. k str. 53): po prvé ve Stav. div. 17. ledna 1858 v překladu J. Sl. Haštalského (vl. Vincence Vávry, 1824–1877), spisovatele a novináře, spolupracovníka Nár. listů, který překládal hlavně Huga, Schillera a Molièra, a s hudbou Franze von Suppé, a dále v r. 1863 (viz Div. II, 175); týká se představení 17. února; *Lékař své cti* — Calderon byl uveden na českou scénu r. 1868 dramatem Sudí zalamejský (viz str. 21) a v r. 1869 hrou Život pouhý sen (viz str. 56); překlad hry byl pořízen J. J. Stankovským podle něm. zpracování A. Westa (viz vysv. k str. 23 a 56), při čemž překladatel nepřijal všechny Westovy úpravy, ale přihlížel i k originálu; *mikrokosmos* — svět v malém jako obraz světového celku;

121: *κατ' ἐξοχήν* — (katexochén) ve vlastním slova smyslu; *ošklivý mouřenín* — viz vysv. k str. 17; *infant* — titul princů ve Španělsku;

122: *seguidilla* — krátká lidová básnická skladba;

123: *Snědl jsem svého přítele* — jednoaktová fraška od franc. dramatiků Xaviera, Varina a Boyera (viz vysv. k str. 74); po prvé v Proz. div. 1. března 1870 v překladu J. Drna (viz vysv. k str. 72);

124: *Don Gutierre, lékař své cti* — viz str. 120; *Sen v noci svatojanské* — viz vysv. k str. 21; *Sakuntala* — drama indického básníka Kálidáasy z počátku 5. stol.; *Othello Iry Aldridge* — viz vysv. k str. 17;

- triumf v slohu veseloherním* — ve veselohře Pro a proti a v Sállickém zákonu (viz i str. 117 a 43);
- 125: *kumpanie ostrých hochů* — hráli Šamberk, Kolár ml., Frankovský, Mošna a Pulda; *Opět Ostrovský* — 10. března 1870 bylo uvedeno po prvé v Proz. div. Ostrovského drama v pěti jednáních Bouře v překladu Emanuela Vávry; o Ostrovském na české scéně viz vysv. k str. 52; *nihilismus* — hnutí odmítající historické hodnoty vytvořené lidstvem, na př. v kulturním dědictví, a především odmítající trvající společenské řády a všechny morální zákony; termín se v Rusku rozšířil hlavně v literárním životě v šedesátých letech v souvislosti s Turgeněvovým románem Otcové a děti (1862), kde hrdina díla je nazván nihilistou a je typickým představitelem odpůrců starých forem šlechtické společnosti;
- 128: *Skeptikové* — hra byla ohlášena na 18. března, ale po prvé provedena až 21. března 1870 v Proz. div. v překladu J. J. Kolára a ve prospěch F. F. Šamberka: *Jeden se jmenuje Feuillet, druhý Augier...* — viz o Feuilletových hrách Montjoye (Div. II, 383 a III, 158) a Zakletá slečna (Div. III, 326), o Augierově činohře Pavel Forestier (tamtéž 312) a o Dumasově Levobočku (zde str. 100); *item* — rovněž; *in dulci iubilo* — ve sladkém plesání;
- 129: *Gerstenberg* — Heinrich Wilhelm von G. (1737–1832), německý spisovatel; jeho Ugolino je truchlohra s drastickými obrazy otce a synů, kteří umírají hladem ve vězení; *Sardou* — viz na př. o hře Spekulant a jeho rod v Div. III, 80; *Verlagsbureau* — nakladatelská kancelář; *vláda Napoleonidův* — od r. 1804, kdy se Napoleon I. stal franc. císařem, obklopoval se on sám a potom i jeho monarchističtí nástupci novou dědičnou šlechtou, která byla převážně aristokracií peněžní a ostře se lišila od dřívější aristokracie feudální; „*krásná Magelona*“ — hrdinka středověkých rytířských románů, krasavice, o niž se pro její spanilost ucházelo mnoho rytířských nápadníků; *Starí mládenci* — viz vysv. k str. 156; *Antoinetta* je typ mladé, nezkušené, naivní dívky;
- 130: *Barvíř a jeho blíženeček* — tříaktová fraška od Johanna Nestroye (viz vysv. k str. 28); po prvé v Proz. div. 26. března 1870 v překladu Eduarda Pokorného (1818–1855) a s hudbou Adolfa Müllera (1801–1886), pův. herce, pak kapelníka v divadle na Vídeňce, autora hudby k fraškám Anzengrubrovým (viz vysv. k str. 170) a Nestroyovým; *Srdce a duch* — aneb Svoji k svému, dvouaktová veselohra od dr. J. Lederera; po prvé v Proz. div. 28. března 1870 v překladu J. St. a ve prospěch Peškové; dramaturg Bozděch nechtěl hru zařadit do repertoáru, a když k tomu přece jen došlo, odmítl vypomoci při její úpravě, a tak byla hra sehrána bez škrtů, kterých by bylo bývalo zapotřebí; *Sládek prestonský* — opera od franc. skladatele Charles Adolphe Adama (1803–1856), uvedená na českou scénu po prvé v r. 1867;

- 131: *féerie* — viz vysv. k str. 23; *ad oculos* — před oči, zde ve smyslu podávat důkazy; *kriminál na všeliká extempore* — narážka připomíná záplavu tiskových procesů v té době a pokutování herců, kteří do svých úloh vkládali poznámky s časovými narážkami; *penale* — peněžitá pokuta; snad největšího penale do té doby se dostalo u českého divadla tenoristovi Veckovi, který měl zaplatit 2000 zlatých v náhradu za to, že odešel k něm. divadlu v Praze;
- 132: *Grund* — Arnošt G. (1844–1918) odešel v březnu 1870 k divadlu ve Vratislavi; *Dunovský* — Jan D. (1836–1912) debutoval na scéně Proz. div. 7. dubna 1870; *Gerbič* — František G. (1840–1917), původem Slovinec, studoval na pražské konservatoři a v únoru 1869 byl ředitelstvím Proz. div. vyzván k pohostinským vystoupením. Dostalo se mu velmi příznivého přijetí, avšak přesto nebyl angažován a v srpnu 1869 se vrátil do své vlasti. Gerbičovo angažmá ztroskotalo proto, že ředitelství doufalo, že se mu podaří zabránit odchodu Grundovu; *Carloo van der Noot* — hrdina Sardouovy truchlohry *Vlast* (viz str. 113); *Lev* — viz vysv. k str. 66; *Šebesta* — Vojtěch Š. (1844–1880; pocházel z Vodňan a byl tam pův. kominíkem) byl už koncem šedesátých let nespokojen se svým působením u českého divadla, kde prý se nemohl dost uplatnit vedle Josefa Lva a kde nebylo vyhovováno jeho finančním nárokům. Naposledy vystoupil 7. dubna 1870 a přešel pak k něm. divadlu v Praze. Jeho odchod byl srovnáván s Veckovým odchodem k témuž divadlu v r. 1865 a v obou činech viděna zrada národního umění; *Novák* — Jan N. setrval v souboru Proz. div. jen dva roky a odešel pak ke společnosti Švandově; *kasiňák* — příslušník společnosti shromažďující se v pražském německém společenském středisku Casinu v Jungmannově ulici; *na Ovocný trh* — do Stav. div., tehdy německého; *Paleček* — Josef P. (1842–1913) byl pro své vynikající umění záhy středem pozornosti cizích divadel. Už v r. 1868 se mu dostalo nabídky od dvorního divadla ve Vídni, ale P. ji tehdy odmítl, odpověděl, že jeho ctižádosti dostačí úplně, bude-li moci své síly věnovati vlasteneckému ústavu českému. V r. 1869 pak byl pozván do Ruska a po nesmírném úspěchu se tam brzo rozhodlo o jeho odchodu z Proz. div. V Praze vystoupil naposled 11. dubna 1870;
- 133: *i migliori sono fuori* — lepší jsou venku; *Dobš* — Václav D. (1846 až 1902) debutoval 18. února 1870; po tříletém působení na české scéně pak odešel k něm. pražskému divadlu; *v lůně jejím vře ledacos* — výbor divadelního družstva tehdy řešil otázku divadelní správy a uvažoval o možnosti postavit v čelo divadla uměleckého ředitele, který by odstranil složitost dosavadního dvojího vedení, jednak v činohře, jednak v opeře (viz i str. 135); *strike* — stávká; *co komorná Marie* — v Shakespearově veselohře *Večer tříkrálový*; *dle senatus consultu* — podle usnesení nejvyššího shromáždění

- představitelů římské státní moci, zde podle usnesení výboru; *co se všechno s pí Peškovou dělo* — Od návratu J. J. Kolára do Proz. div., kde se ujal po Švandovi ze Semčic (viz vysv. k str. 60) vrchní režie, panovalo mezi Eliškou Peškovou a Kolárem st. napětí pro dřívější Kolárovy neshody se Švandou. Peškové byly zprvu úmyslně dávány úlohy, které nepatřily do jejího oboru, úlohy, které jí náležely, byly svěřovány jiným silám a byla zatlačována do pozadí. Pešková poslala ředitelství divadla stížnost a projevila ochotu, že za stávajících okolností raději odstoupí. Nebylo jí však odpověděno. Když si pak Švanda najal v r. 1869 na letní sezónu pro svou společnost arénu ve Pštrosce a Pešková, dostatečně nezaměstnávaná, vystupovala častěji pohostinsky v souboru svého muže na venkově, dosáhlo nepřátelství Kolárovo takového stupně, že r. 1870 byla Pešková propuštěna; *circulus vitiosus* — začarovaný kruh; *Kaška* — viz vysv. k str. 23; *Lapil* — Jan L. (vl. jm. Roštlapil, 1816—1867) působil na českém divadle v letech 1842—1864; vynikl především v postavách dobromyslných otců; *estimační* — oceňující; *persona grata* — oblíbená osoba;
- 134: *Pražští studenti na prázdninách* — „obraz ze života se zpěvy“ ve třech jednáních od něm. básníka, dramatika a herce Karla Haffnera (1804—1876), autora frašek v duchu Raimundově (viz vysv. k str. 67); po prvé v Proz. div. 25. ledna 1863 v překladu J. S. a s hudbou Ad. Müllera (viz Div. II, 62); znovu na scéně 22. dubna 1870 ve prospěch Frankovského a 24. dubna jimi byl zahájen provoz v aréně na hradbách; *Jenom ne písemně!* — po prvé v Proz. div. 25. dubna 1870; předešlými hrami míněna fraška *A přece* (viz str. 46) a *Krejčí a švec* (viz str. 70);
- 135: *Kocour a kočka* — aneb Nová Praha v Americe, fraška od Karla Sabiny s hudbou Hřimalého; po prvé 22. července 1870 v aréně na hradbách; *Zde je žebrota zapovězena* — veselohra od Fr. V. Jeřábka; po prvé 25. července 1870 v aréně na hradbách, současně poslední benefiční vystoupení Peškové (o jejím odchodu viz str. 140); *po delším odpočinku* — od května do června 1870 byl Neruda na cestě po východní Evropě; místo něho psal divadelní referáty Hálek; *Kolár st.* — jeho činnost byla tehdy zaměřena na práci vrchního režiséra; *Bozděch* — dramaturg divadla, viz i vysv. k str. 53; *Strakatý* — Dr Jan S. (1835—1891), který od počátku šedesátých let působil ve Sboru pro postavení Nár. div. a byl jedním ze zakladatelů Umělecké besedy, byl na jaře roku 1870 zvolen uměleckým ředitelem Proz. div. Jeho úkolem bylo uvést v soulad práci české opery a činohry a zamezit v budoucnosti různorodým zájmům a vlivům, které v divadle uplatňovaly jednotliví členové družstva i souboru;
- 136: *Chňap—Lap—Šňůra* — fraška od franc. spisovatelů Goguenarda a Fronvilla; po prvé 7. června 1870 v aréně na hradbách v pře-

kladu a úpravě J. J. Kolára; *aproximativní* — přibližný; *bonvivant-ský* — lehkomyšlně žijící; *už jsme nechali... odejít* — viz na př. vysv. o Gerbičovi k str. 132;

- 138: *requiescat* — odpočívej; *Pešková odstupuje* — viz str. 140; *Bandidé* — Offenbachova opereta ve třech jednáních na text Meilhaca a Halévyho (viz vysv. k str. 58 a 92); po prvé 30. července 1870 v aréně na hradbách v překladu Emanuela Züngla a režii Kolára ml.; z jiných Offenbachových operet se v Proz. div. hrály Orfeus v podsvětí, Dafnis a Chloe a Čarovné housle; *starý, nerozvodněný text* — viz str. 29 a 97;
- 139: *Kupkova* — Anna K. (1848–1903) zastávala do té doby hlavně obor zpěvaček subretních; zde hrála Fiorelu, dceru Falsacappovu; *Geistinger* — Marie G. (1836–1903), která působila od r. 1865 ve Vídni původně také v úlohách subretních, proslula později jako interpretka titulních rolí v Offenbachových operetách Krásná Helena a Velkovévodkyně z Gerolsteinu;
- 140: *Divadelní* — Eliška Pešková debutovala 9. ledna 1849 v soukromém divadle u sv. Mikuláše a byla téhož roku angažována J. K. Tylem do českého souboru Stav. div., kde vystoupila po prvé jako stálý člen ve veselohře Charlotty Birchpfeiffrové Stefek Langer čili Štěpán z Hlohova 13. září 1849 v tehdy nově postavené aréně ve Pštrosce. Věnovala se také od r. 1854 překladatelské práci (viz i str. 359) a práci pedagogické: jejími žákyněmi byly na př. Malá a Čermáková. Hlavním důvodem k odchodu bylo osobní nepřátelství J. J. Kolára k Peškové, které Pešková pocítovala citelně hned od návratu Kolárova do Proz. div. v r. 1866; po tříměsíční výpovědi vystoupila Pešková naposled 25. července v aréně na hradbách v Bozděchově hře Z doby kotilionův; přešla pak do divadelního souboru svého muže Švandy ze Semčic, který tehdy už po druhé najal pro letní sezónu arénu ve Pštrosce;
- 141: *když začato u nás pěstovat veselobru vyšší* — od let 1864–1866, kdy byl dramaturgem divadla Pavel Švanda (viz vysv. k str. 60); *Hynková* — byla představitelka oboru matek z lidu; *pí Malá, pí Frankovská...* — Malá byla především představitelkou tragických hrdinek, Frankovská úloh lidových her a Čermáková působila tehdy hlavně jako naivní milovnice; *regiment* — zde správa, režim;
- 142: *Kassandra* — podle starořeckého bájesloví byla nadána schopností předvídat budoucnost, avšak Apollo, který ji učil věštbě, způsobil, že vše, co řekla, bylo pokládáno za nepravdu; *společnost plzeňského divadla* — soubor Švandy ze Semčic; o poměru pražského a plzeňského divadla mluví v Nár. listech 13. ledna 1870 zpráva, stylisovaná pravděpodobně Nerudou: „Přes Plzeň začíná již přicházet osvěžení našeho jeviště. Již leckterá přišla odtamtud dobrá hra a dobrá síla. Připomínáme manžely Frankovské. Dnes vystoupí

plzeňský barytonista p. Novák, zakrátko prý zas tamější basista p. Dobš. Nechť také pražské divadlo vysílá zas podporu do Plzně, žádá toho rozum umělecký i — politický.“; *Heintzová* — Albína H., působila nejprve ve Stav. div., později se uplatnila na něm. divadle ve Štyrském Hradci a v Mnichově;

143: *Tři doby země České v Komárově* — „humoristické obrazy z nejnovější historie se zpěvy ve třech odděleních“ od Fr. V. Jeřábka, od něhož již byly na české scéně uvedeny hry *Zde je žebrota zapovězena* (viz str. 135), *Cesty veřejného mínění* (viz vysv. k str. 36); na tuto Nerudovu kritiku reagoval Jeřábek ve staročeském orgánu *Pokrok* 23. srpna takto: „Teprv nyní byl jsem upozorněn na zničující recenzi, již Národní listy uveřejnily o mojí fraškovité divadelní hře ‚Tři doby země České v Komárově‘. Zasvěcenějšímu obecnstvu jest za našich nynějších neutěšených poměrů známá asi mravná a estetická cena divadelních kritik, zvláště když propuštění vysloužilci dramatické literatury si v nich zchlazují žáhu, a poněvadž mimo to na frašku ‚Tři doby‘ sám žádné váhy nekladu, neztrácel bych slova o řádcích v Národních listech, kdyby tamní recensent byl v nich neporušil anonymitu, divadelní cedulí jmenu mému garantovanou. Ježto však s takovýmto taktem v našich veřejných listech pěstují zákony slušnosti, v celém vzdělaném světě uznané, nezbyvá mi k ochraně mé spisovatelské cti než faktické poopravení recenze v NL, pokud je povinná skromnost dramatického spisovatele vůči veřejnosti připouští. Budiž mi tedy dovoleno konstatovati faktum — o němž laskavost páně recensentova v NL bezpochyby pozapomněla se zmíniti —, že fraška ‚Tři doby země České‘ byla za tři po sobě jdoucí představení od obecnstva přijata velmi vlídně a s opětovným potleskem. Spisovatel frašky ‚Tři doby země České v Komárově‘.“ — Nár. listy 24. srpna přinesly v rubrice *Literatura a umění* odpověď Nerudovu: „Ješitnost spisovatele propadlé frašky ‚Tři doby země České‘ zapomněla se až na dětinské zasláno uveřejněné ve včerejším *Pokroku*. Zakládaje sobě na tom, že obecnstvo české, které ještě žádný původní kus nevysyčelo, s toutéž šetrností zachovalo se i k politováníhodné práci jeho, polemisuje spisovatel ve prospěch dítěte svého — a nás ani nenapadne, abychom se pouštěli v dišput se spisovatelem nešťastným. Jen to mu pravíme, že nemáme času a chutě, abychom o každém škváru psali třikrát, že neklade-li on sám na svou práci žádné váhy — jak tu praví —, neměl se ani opovážit podat ji obecnstvu, a že bývá samovolné ‚vysloužilství‘ neskonale rozumnější než aktivnost tak trapně a nevýslovně chudá, jak se jeví v jeho ‚Žebrotě‘, ‚Třech dobách‘ atd. Takto kladem toho obrovského trpaslíka celého klidně ad acta.“ — Na tuto Nerudovu noticku reagoval Jeřábek v *Pokroku* 25. srpna: „Panu

Janu Nerudovi, divadelnímu recensentu Národních listů. Pane recensente! Jsem příliš slabý, abych se s Vámi pouštěl v diskusi vzdělaného člověka důstojnou. Mně záleží na úsudku čestných a slušných lidí, kdežto Vy, pane, podobných štrapací už nepotřebujete. Člověk, jenž se sám v literárních spisech svých, pro veřejnost určených, chlubil svou „arogancí a hrubostí“ — spanilomyslnost to, která jen v našich chudinských poměrech je možná bez všeobecné diagnózy zanedbaného vychování —, člověk takový mi patrně není duševně roven, abych s ním rozebíral obyčejné zákony slušnosti, ať nedím vyšší požadavky pravdy! Tedy opět jen jedno faktické poopravení, pane recensente! Vy opíráte své tvrzení, že moje vřelým potleskem provázená fraška „Tři doby“, „propadla“ na tom domnělém faktum, že „naše obecnost ještě žádný původní kus nevysyčelo“. Vás opouští povážlivě paměť, pane Nerudo! Váš kus vysyčelo naše obecnost v plném a nepochybném toho slova smyslu. Spisovatel frašky „Tři doby země České v Komárově.“ — Neruda odpovídá 26. srpna v Nár. listech následujícím zaslánem: „Pan Fr. V. Jeřábek pořád ještě myslí, bude-li dlouho tvrdit, že fraška jeho „Tři doby země České“ našemu obecnstvu se líbila, že obecnost už z milosrdenství konečně tomu přece uvěří. Odporuji ho vřele milosrdenství tomu! Jeho rozčilení stále roste, a místo aby byl přemýšlel a uznal alespoň objektivnost mého úsudku, spáchal už zase druhé zasláno proti mně. Měl bych bohužel nesmírně mnoho co dělat, kdybych prováděl dlouhé hádky s každým spisovatelem nějaké propadlé frašky české, také nehodlám se stát spolupracovníkem páně Jeřábkovým při jeho snaze, aby stůj co stůj o jeho frašce mluvilo se alespoň několik dní déle, neboť rozumím vtipu tomu a proto už se nepustím do polemiky. Pan Jeřábek praví doslovně sám o sobě: „Jsem příliš slabý, abych se pouštěl v diskusi vzdělaného člověka důstojnou“, a takové tklivé přiznání také odzbrojuje. Divadelní recesent Národních listů.“ — Jeřábek pokračoval pak v polemice ještě dalším zaslánem v Pokroku 27. srpna, ale Neruda na nové urážky již neodpověděl; *propuštění vysloužilci dramatické literatury* — narážka na neúspěch Nerudových dramatických pokusů; — *Hermann Markgraf* (1809—1864), něm. spisovatel a literární historik; *scribifexující* — pisálkující;

144: *tura* — část tance; *beraubujou* — okrádají;

145: *Zatknut* — jednoaktová hra od Miroslava Krajíka (1850—1907), známého už v té době jako přispěvatele do Květů, Lumíra a Světozoru, kam psal pod různými pseudonymy převážně básně; později dosáhl uznání především svými překlady z jazyků slovan-
ských a z franštiny, zejména překladem Bérangerových Písní; po
prvé 9. srpna 1870 v aréně na hradbách; *Bandité* — viz vysv.
k str. 138; *Krásné Gruzinky* — komická opera ve třech děj-

- stvích; po prvé v Proz. div. 4. února 1866 v překladu Bedřicha Pešky (viz vysv. k str. 31); srov. též Div. III, 137;
- 146: *Černý Petr* — jednoaktová veselohra od něm. herce a dramatika Karla Augusta Görnera (1806—1884); po prvé ve Stav. div. 26. ledna 1862 v překladu Vlastimila Venkryla (pseudonym novináře Františka Vinklera, 1839—1899); viz i Div. I, Hlas 28. ledna 1863;
- 147: *Šantala* — aneb Všude dobře, doma nejlíp!, výpravná fraška ve třech jednáních zpracovaná na námět něm. spisovatele Karla Elmara J. Hanušem (viz vysv. k str. 13); po prvé v Nov. div. 22. září 1870 s hudbou A. Müllera a Hřímálého a ve prospěch režiséra Chramosty; dekorace byly od divadelního malíře Macourka a podle vzpomínky L. Quise „Řím činil dojem, jako by býval byl namočen do šmolky“. Při závěrečné Marseillaise došlo k nadšeným projevům sympatií s Francií, která byla od července 1870 ve válce s Pruskem a utrpěla v září těžkou porážku u Sedanu; pražská policie okamžitě zakročila proti kusu a písni, neboť v nich viděla nebezpečnou provokaci a projev revoluční nálady (viz. o tom Nár. listy 25. září); *vada již jednou vytknutá* — viz str. 26—27;
- 148: *Libuše* — činohra v pěti jednáních od Zdeňka hraběte Kolovrata Krakovského (1836—1892), autora řady veseloher, z nichž některé byly přeloženy do němčiny a do ruštiny; po prvé v Proz. div. 5. října 1870; byla to první premiéra zimní sezóny, která byla zahájena již 29. září; *Sklenice vody* — viz vysv. k str. 46; jde o představení 30. září 1870;
- 150: *jeden z jmenovaných již pánů* — míněn J. J. Kolár; *Růžena a Růženka* — čtyřaktová veselohra od Charlotty Birchpfeiffrové (1800—1868), něm. herečky a autorky líbivých sentimentálních her, které většinou vznikly dramatisací románů a povídek nej-různějších autorů; po prvé ve Stav. div. 24. prosince 1860 v překladu J. St.;
- 151: *Nepraví poctivci* — čtyřaktová veselohra od franc. spisovatele a dramatika Théodora Barriera (1823—1877) a romanopisce Ernesta Capendu (1826—1868); po prvé v Proz. div. 25. října 1870 v překladu J. Počáteckého (viz vysv. k str. 58) a ve prospěch Jiřího Bittnera; *bry Feuilletovy...* — viz vysv. k str. 128;
- 152: *Diana* — Donna Diana, viz str. 23; *Salický zákon* — viz str. 43; *Smrt Valdštýnova* — viz vysv. k str. 85; *v posledním „Faustu“* — v představení 23. října 1870;
- 153: *Magelona, Dimitrij ...* — Magelona viz vysv. k str. 28; Dimitr Ivanovič od Břetislava Mikovce podle fragmentu Schillerova (Stav. div. 29. dubna 1855, viz Div. I), Záhuba rodu přemyslovského, tragedie od téhož (Stav. div. 9. ledna 1848) viz též Div. II, 470; *Kotiliony* — viz vysv. k str. 76;

- 154: *Tak jest to na tom světě!* — po prvé v Proz. div. 9. listopadu 1870; o *Bratranci* viz str. 84, o *Vetterlové* srov. str. 146; *Služebník svého pána* — drama v pěti jednáních od Fr. V. Jeřábka; po prvé v Proz. div. 21. listopadu 1870 ve prospěch Malé. Tematika dramatu byla velmi aktuální: v severočeských textilních továrnách svárovské a haratické, které patřily něm. továrníkovi Liebigovi, zastavili na počátku roku 1870 dělníci celkem třikrát práci (15. ledna, 18. února a 30. března), žádající zvýšení mezd a odstranění pokut; poslední stávková byla za pomoci vojska krvavě potlačena. Úvodem se Neruda dotýká své kritiky Jeřábkovy hry *Tři doby země České* a polemiky vyvolané touto kritikou (viz str. 143 a vysvětlivky k ní);
- 155: *Montjoye* — Feuilletova pětiaktová komedie, po prvé v Proz. div. 21. července 1864 v překladu J. Zelenky, viz Div. II, 383; *Narcis* — hlavní postava stejnojmenného dramatu Brachvoglova, uvedeného po prvé ve Stav. div. 21. listopadu 1858 v překladu J. J. Kolára (viz Div. II, 487), typ rozervaného, úpadkového aristokrata z doby franc. revoluce; *lukulský* — podle římského státníka Luculla v 1. stol. před. n. l., jehož hostiny byly pověstné bohatstvím;
- 156: *Staří mládenci* — pětiaktová veselohra od Victoriena Sardoua; po prvé v Proz. div. 24. března 1865 v překladu J. V. Friče (viz Div. II, 553); *Mnoho přátel naše škoda* — čtyřaktová veselohra Sardouova, po prvé v Proz. div. 26. března 1863 v překladu R. Nápravníka (viz vysv. ke str. 72);
- 157: *tlumočník Dornenkrona* — Kolár st.;
- 158: *Zchudlý šlechtic* — dvouaktová veselohra od franc. dramatiků Dumanoira (1806—1865, vl. jm. Philippe François Pinel), autora a spoluautora řady dramat, komedií a zejména frašek, a Lafarga; po prvé v Proz. div. 3. prosince 1870 v překladu V. K.;
- 159: *Fernanda* — činohra ve čtyřech jednáních od Victoriena Sardoua; po prvé v Proz. div. 19. prosince 1879 v překladu Bozděchové a ve prospěch Šamberkové; *Feydeauova Fanyňka* — román Fanny od franc. spisovatele Ernesta Aimé Feydeaua (1821—1873), který podává obraz mravní skleslosti a který byl zprvu kritikou odsuzován, že prý má znemravňující vliv; *slavnosti eleusinské* — ve starém Řecku náboženské obřady, do nichž pro větší působivost byly vkládány živé obrazy a dramatické výstupy; *betéry* — kurtisány, požívající vážnosti pro svou krásu a duševní schopnosti; *kytharoidy* — nevěstky, zpěvačky a hráčky na kytaru, které byly najímány k obveselování stolovníků; *Mnoho přátel* — viz vysv. k str. 156; *Zamilované psaníčko* — ... na cestách, Sardouova veselohra v pěti jednáních, uvedená po prvé v Proz. div. 27. prosince 1863 v překladu Jos. Hlaváčka;
- 162: *Panna Orleánská* — po prvé ve Stav. div. r. 1838 v překladu Karla Simeona Macháčka (1799—1846); 8. ledna 1871 uvedeno

- v novém nastudování (poslední nastudování bylo v r. 1863); z ostatních Schillerových dramatických děl byly již na české scéně uvedeny: Marie Stuartka (Stav. div. 1831 v překladu Šafaříka), Loupežníci (Stav. div. 25. října 1840 v překladu J. J. Kolára), Spiknutí Fieska v Janově (Stav. div. 8. ledna 1860 v překladu V. V. Haštalského), Ouklady a láska (Stav. div. 23. listopadu 1851 v překladu J. J. Kolára), Smrt Valdštýnova (viz vysv. k str. 85), Don Carlos (Stav. div. 6. listopadu 1853 v překladu K. Kl. Pünera), Vilém Tell (viz vysv. k str. 32); Malá debutovala v roli Panny Orleánské 3. května 1863; *Douška* — jednoaktová veselohra od Augiera; po prvé 30. prosince 1870 v překladu A. Horského; reprisa hry byla až 25. ledna; *německý ranhojič* — Schiller byl původně plukovním medikem; *mutatis mutandis* — s příslušnými změnami; *nynější poměry francouzsko-pruské* — Od července roku 1870 trvala válka mezi Francií a Pruskem (viz i vysv. k str. 147). Na počátku roku 1871 byla obležená Paříž pod ostrou pruskou palbou a nepřátelé se snažili přimět ji vyhladověním ke kapitulaci;
- 163: *Otec Guérin* — činohra v pěti jednáních od Emila Augiera; po prvé 19. ledna 1871 v překladu J. Počáteckého (viz vysv. k str. 58); podle zprávy České Thalie byla hra uvedena již na počátku ledna 1870 mezi nejbližšími novinkami divadelního repertoáru. Augier byl již znám z her Škaredá sestra (Nov. div. 1. května 1862 v překladu F. L. Riegra, viz. Div. I, 3. května 1862), Pavel Forestier (Proz. div. 17. března 1868 v překladu R. Nápravníka, viz Div. III, 312) a *Douška* (viz str. 162);
- 165: *nahrádit pí Peškovou* — o odchodu Peškové z Proz. div. viz str. 140;
- 166: *Dr Lumbe a dekorace* — Nedbalost o potřeby divadla kritisovaly Nár. listy ještě několikrát, zejména 18. dubna 1871, poznámkami stylisovanými pravděpodobně Nerudou: „Náš pan intendant, jenž snad jen proto divadlo navštěvuje tuze málo, abychom alespoň jednu věc měli, pro kterou mu můžeme býti vděční, vydal k ředitelstvu zase obrněný přípis. Týká se a) malovaného prospektu pro ‚Kupce benátského‘, b) píšťaly — Papagenovy v ‚Kouzelné flétně‘. Prospekt prý je tuze chatrný a píšťala prý nesouzvučí s ostatními nástroji a předepsaným laděním. Pováží-li člověk, že prospekty má dát intendance malovat sama a prospekt zmíněný že vzdor žádosti ředitelské, už před rokem podané, nebyl z inventáře vymazán a jiným nahrazen, dále že píšťala Papagenova patří k hudebním nástrojům, jež opět mají se opatřit intendancí, zůstane zrovna rozum stát, pročže intendance samé sobě přípisy svými dělá ostudu. Budoucně nejspíš zašle přípis zas stran starých bubnů v orchestru, o kteréž ředitelstvo také již celý rok žádá. Když se potřebuje nyní dobrých bubnů, musí kapelník někde se je vypůjčit z kostela — je to pravdě až nepodobné, a přece

- pravda! Ale myslíme, že by i ty staré bubny stačily na vybubnování pana intendanta, který v přípisu svém také dělá rozdíl mezi „požadavky umění“ a „požadavky českého obecnstva“. „*Národ sobě*“ — K oživení sbírek na Nár. div. vydal Sbor pro postavení Nár. div. r. 1870 svolání vyzývající ke krejcarovým sbírkám; v Praze a po celé zemi se měly veškeré scházející se společnosti ustanovit na tom, aby každý z jejich členů přispěl denně krejcarem na Nár. div. Tak se také utvořila v pivovare u Bílé labutě na Poříčí společnost, která se rozhodla věnovat pokuty za každé chybně pronesené slovo, za dokázanou lež a veškeré karetné na stavbu divadla (podle Nár. listů 18. ledna 1871), čehož použil Tagesbote aus Böhmen, pražský něm. šovinistický deník, aby zesměšnil krejcarové sbírky 19. ledna t. r. notickou končící slovy: „Čím více se bude lhát, tím krásnější bude „ctihodné“ české divadlo.“; *Tedesco* — Ludwig T., něm. lékař v Praze, od r. 1861 zemský poslanec;
- 167: *alt und grau...* — starý a šedivý z rozkoše dívání; *Robert ďábel* — opera Meyerbeerova, od r. 1868 jedno ze stěžejních čísel repertoáru; *Hentzova* — viz vysv. k str. 23;
- 168: *fišpan* — kostice; *Della Rosa* — viz str. 169; *Vlast* — viz str. 107; týká se představení 22. ledna;
- 169: *Della Rosa* — aneb Poslední Rožmberk, truchlohra ve čtyřech jednáních od Gustava Pflagra Moravského (1833–1875); po prvé ve Stav. div. 5. ledna 1862. Její znovuvvedení bylo ohlašováno již od ledna 1870;
- 170: *Nostitz* — Albert František hrabě N. (nar. 23. srpna 1807) zemřel 25. ledna 1871; *Farář z podlesí* — Der Pfarrer von Kirchfeld, obraz ze života ve čtyřech jednáních od něm. spisovatele L. Grubra (1839–1889, vl. jm. Ludvík Anzengruber), autora lidových dramát a povídek; po prvé 26. března 1871 v Proz. div. v překladu J. J. Stankovského (viz vysv. k str. 23) a ve prospěch režiséra Kolára ml. Z ostatních Grubrových prací byl u nás nejvíce znám jeho Sedlák křivopřísežník (Proz. div. 26. března 1872);
- 171: *v manýře Bergově* — viz vysv. k str. 53; *Rosegger* — Peter R. (1843–1918), významný lidový vypravěč ze Štýrska, autor Povídek ze Štýrska; jeho oblíbenou tematikou byly vztahy hochů a dívek, mladých a starých, chudých a bohatých, věřících a nevěrců; *alpa* — vysoká hora; *Světlá* — viz i Nerudovu kritiku Vesnického románu v Nár. listech 27. ledna 1869 a zde str. 81; *Björnson* — Björnstjerne B. (1832–1910), norský spisovatel, tvůrce proslulých selských novel (vyšly v r. 1857), které původností látky a zpracování dosáhly velkého ohlasu;
- 173: *volksstückmässig* — jak se patří na lidový kus; *Hřímálý* — viz vysv. k str. 21;
- 174: *Škoda té zábavy!* — v době od 13. února do 1. března 1871 hostovala v Praze mladá zpěvačka z italského divadla Carlo Felice Ostava

- Torriani; Neruda tu pravděpodobně naráží na anonymní referáty v časopise Pokrok; *Lev* — viz vysv. k str. 66; *Ehrenbergova* — Eleonora E. (vl. Gayerová z Ehrenberga, 1832—1919), česká koloraturní sopranistka, první představitelka Mařenky v Prodané nevěstě; na české scéně působila v letech 1862—1885; *proskribovaná opera italská* — narážka na článek Ludevíta Procházky, hudebního referenta Nár. listů, z 5. února, kde se vytýkalo opernímu repertoáru, že se stále více jednostranně pěstuje hudba italská;
- 175: *z nábřeží na Ovocný trh* — z českého divadla do německého; *baletní učitelka Němkyně* — viz vysv. k str. 23; *oslava Jiřího Poděbrada* — K čtyřstému výročí jeho úmrtí 22. března připravovala Umělecká beseda od konce roku 1870 velikou národní slavnost. K uspořádání oslav byl v Umělecké besedě zvolen zvláštní výbor v čele s Ferdinandem Schulzem. Bylo rozhodnuto, aby se slavnost konala v květnu při obvyklých oslavách svatojanských, při čemž 15. května mělo být slavnostní osvětlení Staroměstské radnice a 16. května průvod a odhalení pamětní desky na radnici na paměť toho, že tam byl Jiří zvolen králem. Večer pak mělo být slavnostní představení v Nov. div. K oslavám nedošlo, neboť zastupitelstvo pražské obce odmítlo dát namalovat podobiznu Jiřího, městská rada zamítla zasazení pamětní desky a ředitel něm. div. Wirsing odmítl propůjčit Nov. div.; *při základní slavnosti* — v květnu r. 1868;
- 176: *Černý Petr* — viz vysv. k str. 146; *V dobách pokušení* — komedie v pěti jednáních od Octava Feuilleta (viz vysv. k str. 88); po prvé v Proz. div. 16. března 1871 v překladu Emanuela Züngla;
- 177: *společnost Kramuelova* — viz vysv. k str. 60; *Nepochopitelná váhavost ...* — Neruda tu zesměšňuje zprávy o ochotnických představeních venkovských divadel, uveřejňované pravidelně v Nár. listech;
- 178: *Ehrenbergova* — viz vysv. k str. 174; *Lev* — viz vysv. k str. 66; *Horác Linker* — na počátku roku 1871 byl na pražskou universitu povolán z Německa profesor Gustav Linker, který se sám nazýval Horatius Renatus (znovuzrozený Horác), neboť složil podle ódy římského básníka Horáce oslavnou báseň na pruského císaře Viléma, kterou také chtěl zahájit své přednášky; *Magelona* — viz vysv. k str. 28;
- 180: *etat* — rozpočet; *Ženský boj* — tříaktová veselohra od Eugena Scriba a Ernesta Legouvé (1807—1903), básníka, spisovatele a dramatika; po prvé ve Stav. div. 2. března 1862 v překladu St. Kodyma (pseudonym Elišky Peškové); týká se představení 14. dubna 1871; *Zrzavé vlasy* — aneb Divotvorná paruka, tříaktová fraška od Johanna Nestroye (viz vysv. k str. 28); po prvé ve Stav. div. 1. ledna 1858 v překladu J. K. Zbraslavského (Jana Kašky); týká se představení 16. dubna 1871;

- 181: *Vlasta* — truchlohra v pěti jednáních od Václava Vlčka (viz vysv. k str. 7); po prvé 19. dubna 1871 ve prospěch režiséra Kolára ml.; *Szigligeti* — viz vysv. k str. 40; *ženský Fiesko* — Giovanni Luigi di Fiesco byl v Itálii představitelem odboje proti císařské moci a při povstání, k němuž dal podnět, utonul v moři. Jeho osudy se staly námětem Schillerovy tragedie *Fiesko* aneb *Spiknutí Fieska* v Janově (viz vysv. k str. 162);
- 182: *Pomsta* — veselohra ve čtyřech jednáních od Alexandra Fredra (viz vysv. k str. 19); po prvé v Proz. div. 27. dubna 1871 v překladu Emanuela Vávry; z Fredrových dramatických prací hrála se na českém divadle veselohra *Chce být aristokratem* (Proz. div. 13. června 1867, viz Div. III, 229) a *Panenské sliby* (viz str. 96); „*pověst o hněvu*“ — Gogolova povídka *Pověst o tom, jak possorilsja Ivan Ivanovič s Ivanom Nikiforovičem*, známá u nás zejména z překladu Havlíčkova;
- 183: *Krásná Genovefa z Brabantu* — Offenbachova opereta; po prvé v aréně na hradbách 13. května 1871 v překladu J. Hanuše (viz vysv. k str. 13) a za režie Kolára ml.; *Růžoví dáblové* — fraška v pěti jednáních od franc. dramatiků Eugena Grangé (viz vysv. k str. 95) a Lamberta Thibousta (1826—1867); po prvé v aréně na hradbách 26. května 1871 v překladu J. Drna (viz vysv. k str. 72); *Krakonoš* — „kouzelná fraška“ ve čtyřech jednáních od J. J. Stankovského (viz vysv. k str. 23); po prvé v aréně na hradbách 31. května 1871; *Trapezuntská* — Princezna trebizondská, viz str. 184; *Kabát, vesta i kalhoty* — viz str. 74;
- 184: *Princezna trebizondská* — komická opereta ve třech jednáních na text franc. dramatiků Charlese Nuittera (1828—1899), autora mnoha operních a operetních libret, a jeho spolupracovníka E. Trefeua; po prvé v aréně na hradbách 9. června 1871;
- 185: *Kdo jest otcem* — dvouaktová veselohra dle římského autora veseloher s látkami řeckými Terence (vl. Publia Terentia Afra, asi 190—159 před n. l.), zpracovaná italským dramatikem Adolfim; po prvé v Nov. div. 18. května 1866 v překladu Elišky Peškové (viz Div. III, 108);
- 186: *Kříž u potoka* — román Karoliny Světlé zdramatisovaný Eliškou Peškovou; po prvé v aréně na Smíchově 21. května 1871; tímto představením zahájila Švandova společnost v r. 1871 svá letní pražská představení v nově vystavěné aréně na Smíchově u Oujezdské brány; *přistoupení... Peškové* — viz str. 141; *Budil* — viz vysv. k str. 10; *Ženit nebo neženit* — veselohra ve čtyřech jednáních od Rodericha Benedixe (viz vysv. k str. 20); po prvé v aréně na hradbách 21. června 1871 v překladu J. V. Lomnického (viz vysv. k str. 90);
- 187: *Domácnost a romantika* — čtyřaktová veselohra od vídeňského spisovatele Eduarda von Bauernfelda (1802—1890), autora celé

- řady vtipných veseloher, novel, románů a epigramů; po prvé v aréně na hradbách 4. července 1871 v překladu Josefa Ladislava Turnovského (1837—1901), spisovatele, herce a novináře; *Vlci v ovčinci* — aneb Mniši, veselohra ve třech jednáních od italského spisovatele Tenelliho; po prvé v aréně na hradbách 8. července 1871 v překladu Elišky Peškové; *Pařížské zelenářky* — jednoaktová opereta na text franc. spisovatele A. Lapointa; po prvé v aréně na hradbách 8. července 1871 v úpravě J. Hanuše (viz vysv. k str. 13);
- 188: *Panna jezerní* — velká kouzelná fraška v osmi obrazech od Gustava Rädra (viz vysv. k str. 98); po prvé v aréně na hradbách 7. července 1871 v překladu J. J. Stankovského (viz vysv. k str. 23); *Změnil datum* — jednoaktová veselohra dram. spisovatele Oty Pinkase (1849—1890), jehož pozdější hra Sedlák milostpán se stala oblíbeným kusem ochotnických scén (přispíval také do různých časopisů, na př. do Humoristických listů, Palečka, Světozoru); po prvé v aréně na hradbách 2. srpna 1871;
- 189: *Zlatohlav a tvrdohlavá žena* — Tylova Tvrdohlavá žena, upravená časově J. J. Stankovským (viz vysv. k str. 23); po prvé v aréně na hradbách 16. srpna 1871 ve prospěch Jakuba Seiferta; *Stefek Langer* — titulní role stejnojmenné hry Charlotty Birchpfeiffrové (viz vysv. k str. 150); byla uvedena 11. srpna 1871 v aréně na hradbách v překladu J. V. Lomnického (viz vysv. k str. 90) po téměř dvacetileté přestávce a hned zase zapadla; *Švihák a dělník* — obraz ze života se zpěvy ve třech jednáních od V. J. K. (pseudonym V. J. Kafky, který byl tehdy soudním úředníkem na Smíchově); po prvé v aréně na hradbách 21. srpna 1871;
- 190: *Domácnost a romantika* — viz str. 187; *Princezny* — Princezna trebizondská, viz str. 184; *Lesní panny* — Panna jezerní, viz str. 188; *Hádačky* — Hádačka z Boissy, opera od I. Zajce (viz vysv. k str. 34); po prvé v aréně na hradbách 28. července 1871; *nedisponuje nad arénou krytou* — ačkoliv v původním plánu družstva bylo postavit arénu krytou, byla nakonec postavena aréna otevřená; na podzim 1871 se však znovu uvažovalo o tom, aby se aréna pokryla střechou, neboť v otevřené aréně muselo být často pro déšť představení přerušeno a při nejistém počasí trpěla i návštěva obecenstva;
- 191: *vrátil-li se p. Šamberk* — za letní sezóny v aréně byl Šamberk spolu s Mošnou a Frankovským především oporou frašek, Seifert tam vystupoval jako zpěvák; *dovolená pí Malé* — v r. 1870 měla Malá sedmiměsíční dovolenou, viz vysv. k str. 104; *Mrázková* — vystupovala již jako ochotnice v dětských hrách, kde také na sebe upozornila Švandu, který ji přijal do svého souboru a pod jehož vedením se stala oblíbeným členem; *reengažování pí Peškové* — o jejím odchodu viz str. 140;

- 192: *Ženský boj* — viz vysv. k str. 180; týká se představení 4. října 1871; o *Mrázkové* viz vysv. k str. 191;
- 193: *Macbeth* — týká se představení 6. října 1871 (prvním představením zimní sezóny byla Domácnost a romantika); o *Šamberkové* v této hře viz str. 93; *Ženit nebo neženit* — viz vysv. k str. 186; týká se představení 11. října 1871;
- 194: *Obecné blaho* — drama ve čtyřech jednáních od J. Manna; po prvé v Proz. div. 14. října 1871 v překladu Emanuela Vávry;
- 195: *Mrak na nebi* — jednoaktová činohra od franc. dramatiků Bayarda a Pol. Merciera; po prvé v Proz. div. 4. listopadu v překladu Antonína Puldy; *U klavíru* — jednoaktová veselohra od Théodora Barriera (viz vysv. k str. 151) a J. Lorina; po prvé v Proz. div. 20. listopadu 1865 v překladu Emanuela Vávry; *nechutný český život politický* — jarní a letní měsíce roku 1871 byly v politickém životě naplněny přípravami na vyrovnání česko-rakouské a po zářijovém císařském reskriptu, vyslovujícím ochotu k jednání s českou státoprávní oposicí, byly vypracovány i návrhy nové ústavy českého království, t. zv. fundamentální články, podle nichž veškeré řízení českých věcí mělo být v rukou českého sněmu a české zemské vlády. Avšak proti úsilí Čechů i rakouské vlády Hohenwartovy vystoupili němečtí centralističtí politikové, jejichž vědomí bylo posilováno nedávným vítězstvím Pruska ve válce s Francií, a po mnohých útocích dosáhli pádu Hohenwartovy vlády a ztroskotání jednání o české vyrovnání; jednání o fundamentální články definitivně pak skončilo 8. listopadu 1871 odchodem českých zástupců z říšské rady; *Repertoár ... zabíhal do časovitosti* — kromě aktualisované hry Tylovy Zlatohlav a tvrdohlavá žena měla významné místo v repertoáru Sardouova Vlast. Při představení 29. října (26. října se vzdal Hohenwart) došlo i k demonstraci a vzápětí byla hra zakázána; *Láska bez úcty* — viz str. 196; *Pražský žid* — viz str. 198; *Černí ďáblové* — drama ve čtyřech jednáních od Victoriena Sardoua; po prvé v Proz. div. 21. listopadu 1873 v překladu R. Nápravníka (viz vysv. k str. 72); *Zmeškal hodinu* — jednoaktová veselohra; po prvé v Proz. div. 19. března 1872; *Zapovězené ovoce* — viz str. 201;
- 196: *nový pan intendant* — na podzim 1871 nastoupil na intendantský úřad v českém divadle Riegrův přítel a vášnivý stoupenec Otakar Zeithammer, jehož působení se stalo první předzvěstí příštích ostrých politických bojů v českém divadle; *Láska bez úcty* — činohra ve čtyřech jednáních od italského dramatika Paola Ferrariho (1822—1889), jehož nejlepší prací byla hra o Goldonim z r. 1862; po prvé v Proz. div. 10. listopadu 1871 v překladu dr J. Malého a ve prospěch Anny Frankovské;
- 198: *Pražský žid* — historické drama v pěti jednáních; po prvé

- v Proz. div. 24. listopadu 1871 ve prospěch autora, který byl také režisérem hry; o *Mageloně* viz vysv. k str. 28;
- 199: *Pekla z ploženci* — román z doby Rudolfa II., napsaný v r. 1862; *Sebrané romány* — vznikaly v letech 1854–1861 a obsahovaly prózy Libuše v Americe, Pražská čarodějnice, Malíř Rainer a Cesty života;
- 200: *iudex in haereticis* — soudce nad kacíři;
- 201: *Zapovězené ovoce* — tříaktová veselohra; po prvé v Proz. div. 7. prosince 1871; od téhož autora byly již na pražské scéně uvedeny veselohry A přece (viz str. 46), Bratranec (viz str. 84), Krejčí a švec (viz str. 70), Jenom ne písemně! (viz str. 134), Únos (po prvé v aréně na hradbách 14. června 1870), Spiknutí v Podmazově (po prvé v aréně na hradbách 26. června 1870) a Tak jest to na tom světě! (viz str. 154);
- 202: *Husička z Podháje* — jednoaktová veselohra, zpracovaná podle franc. originálu R. Novotným (pseudonym Elišky Peškové); po prvé ve Stav. div. 23. září 1855; týká se představení 3. ledna 1872; *Poručník* — jednoaktová veselohra od slavného angl. herce Davida Garricka (1717–1779), který byl také autorem řady veseloher; po prvé v Proz. div. 9. ledna 1872; *Princezna trebizondská* — viz str. 184; týká se představení 13. ledna;
- 203: *Malá ... ztracena* — viz vysv. k str. 104; *intendant náš* — O. Zeithammer, viz vysv. k str. 196;
- 204: *Adrienna Lecouvreur* — truchlohra v pěti jednáních od Eugena Scriba a Ernesta Legouvě (viz vysv. k str. 180); po prvé ve Stav. div. 9. května 1858 v překladu pseudonyma V. R.; v novém nastudování uvedeno 31. ledna 1872; *Sbírejte peníze* — V této době krejcarové sbírky (viz. vysv. k str. 166) již ochabovaly a stavba divadla vážla: od položení kamene za čtyři roky nepokročila nad přízemek budovy. Rovněž výbor Sboru pro postavení Nár. div. se stal nečinným, nesvolav od 16. května 1871 do té doby žádné schůze, která by jednala o odstranění překážek pomalého postupu díla; ve správě divadla panovalo napětí, intendant Zeithammer (viz vysv. k str. 196) vyvolával konflikty s družstvem a vedením divadla. Další hodnocení situace v článku je současně odpovědí na tehdejší úvahy V. Gutha v Pokroku, který ve „vlasteneckém“ duchu zveličoval uměleckou úroveň Proz. div. za ředitelství Němce Liegerta a o současnosti mluvil jako o úpadku;
- 205: *novější spoluičinkování ... Malé* — předtím pro nemoc několik měsíců nevystupovala; *remplaçantka* — zástupkyně; *Horská ... co Markétka* — v Goethově Faustovi 22. ledna 1872; *Vlast* — viz str. 107; *Fernanda* — viz str. 159; *Sparadrap* — postava z Princezny trebizondské (viz str. 184);
- 206: *Wirsing* — Rudolf W. (1814–1878), něm. divadelní ředitel, nejprve v Lipsku, od r. 1864 v Praze, kde jmenován ředitelem zem-

- ského něm. divadla, kterýžto úřad zastával až do r. 1870; *Bandité* — viz str. 138; týká se představení 12. února 1872; *Princezna trebizondská* — viz str. 184; týká se představení 13. února 1872; *jemnost-paní šla spat* — Milostpaní šla spat, veselohra od Eugena Grangé a Jeana Leona Bernarda (viz vysv. k str. 95); po prvé v Proz. div. 6. listopadu 1869 v překladu A. Suka; *Enšpigl* — aneb Každou chvíli jiné čtveráctví, čtyřaktová fraška od Johanna Nestroye (viz vysv. k str. 28); přeložil J. K. Tyl;
- 207: *Křtín* — Josef K., působil již v českých ochotnických představeních ve Stav. div., v letech 1863—1878 také inspicient Proz. div.; *Coriolanus*... — tragedie v pěti jednáních; po prvé ve Stav. div. 1. března 1857 v překladu Fr. Douchy (viz vysv. k str. 21); Neruda psal o premiéře v Tagesbote 2. března (viz Div. I); týká se představení 16. února 1872 ve prospěch Antonína Puldy; úlohu Koriolána převzal po Kolárovi st. Šimanovský, když Kolár opustil divadlo v r. 1864; o jeho výkonu viz i Div. II, 209; *Macbeth* — viz Div. II, 310; *Narcis* — viz Div. II, 487; *není...* *zaměstnán* — viz vysv. k str. 33;
- 208: *nová naše divadelní správa* — 2. února byla na schůzi družstva přijata resignace dosavadního uměleckého ředitele dr J. Strakatého (viz vysv. k str. 135), za ředitele zvolen J. J. Kolár a řízení opery svěřeno B. Smetanovi. V oboru hospodářské správy měl napříště rozhodovat zase celý správní výbor družstva, což bylo návratem k dřívější složitosti divadelního vedení. Pravomoc ředitele byla přesně vymezena úmluvou s družstvem;
- 209: *Chodí pozdě domů* — dvouaktová veselohra od franc. dramatiků Eugena Cormona (1811—1903), autora i spoluautora řady komedií, dramat a operních libret, a Eugena Grangé (viz vysv. k str. 95); po prvé v Proz. div. 27. února 1872 v překladu Antonína Puldy; *Třicátý listopad* — veselohra od něm. dramatika Putlitze (viz vysv. k str. 70); po prvé v divadle na Žofíně 23. srpna 1865 v překladu Elišky Peškové; *Poděbradovna* — po prvé v Proz. div. 4. března 1872; srov. též str. 392—3; o *Národním hospodáři* viz str. 87;
- 210: *Thermopyly* — průsmyk v Řecku, kde došlo v 5. stol. před n. l. k památné bitvě, v níž starověcí Sparťané podlehli po hrdinném boji perské přesile;
- 212: *Žena z lidu* — aneb Síla mateřského srdce, veselohra ve čtyřech jednáních, zpracovaná podle franc. originálu J. K. Tylem; týká se představení 7. dubna 1872;
- 213: *Slaměné srdce* — dvouaktová veselohra od italského dramatika L. Meratoriho; po prvé v Proz. div. 13. dubna 1872 v překladu dr J. Malého; *Pas de deux* — taneční výstup dvou tanečníků; vystoupily v něm tanečnice Bianca Ferari a Rosa Fricka, které debutovaly na českém divadle 4. dubna 1872; *Ostří boží* — po

- prvé 13. dubna 1872; libreto něm. dramatika Julia Brauna (1843 až 1895) přeložil Emanuel Züngel;
- 214: *Kotzebue* — August von K. (1761—1819), plodný něm. dramatický spisovatel; *povídky Canterburské* — cyklus čtyřiaadvaceti povídek od angl. básníka Geoffrey Chaucera (1340—1400); *Deborah* — aneb Křesťan a židovka, činohra ve čtyřech jednáních od něm. dramatického básníka Salomona Hermanna Mosenthala (1821 až 1877); po první ve Stav. div. 3. března 1850 v překladu J. J. Kolára; týká se představení 26. dubna 1872, uvedeného v novém nastudování a ve prospěch Jakuba Seiferta; debutantka *Helena Veverková* (1854—1883) přistoupila k roli Debory po studiích u Elišky Peškové, Otilie Sklenářové-Malé a u něm. herečky Hartmannové; na scéně Proz. div. působila pak v letech 1872—1874, především jako představitelka tragických heroin, pak odešla k divadlu vídeňskému;
- 216: *Mezi sezónami* — Letní sezóna byla toho roku zahájena už 28. dubna. Zvýšení cen bylo jedním z prostředků, které měly odstranit značný finanční schodek v hospodářství divadla. Kromě toho byly omezovány honoráře divadelního personálu a na podzim pak došlo ke zvýšení cen i v Proz. div.; *Mravenci* — viz vysv. k str. 62; *Lišák a Smola* — viz str. 98; *Krupařovic Pepička* — fraška od Antona Langra (viz vysv. k str. 53), po první v aréně na hradbách 31. května 1871 v překladu J. P. (Jana Purkyně); *Krakoň* — viz str. 183; *Princezna trebizondská* — viz str. 184;
- 217: *Kramuelova aréna* — viz vysv. k str. 60; *Černí dáblové* — viz vysv. k str. 195; *Fürstl* — Rudolf F. z Teicheku převzal funkci po O. Zeithammrovi a vykonával ji až do konce dubna 1877; *zmenšení subvence* — od konce roku 1871 jednalo družstvo divadla o zvýšení roční subvence od zemského výboru. Žádost byla předložena zemskému sněmu, který ve schůzi 3. května 1872 návrh výboru na povolení vyšší částky nepřijal a zvýšení subvence nepovolil; *něco od Bozděcha* — Nár. listy už 8. února oznámily, že Bozděch dokončil dvě velké hry, a to Dobrodruhy a Světa pána v županu. Dobrodruhy, z doby Rudolfa II., censura zakázala a byli provedeni teprve po letech v Plzni, Světa pán v županu byl sehrán až v r. 1876;
- 218: *Lev* — viz vysv. k str. 66; *Šebor* — Karel Š. (1843—1903), od r. 1865 dirigent Proz. div., uvedl na scénu v r. 1865 operu Temp láři v Čechách na text Sabinův a v r. 1867 operu Drahomíra; *Rozkošný* — Josef Richard R. (1833—1913) se stal oblíbeným pro svou romantickou operu Svatojanské proudy, která byla uvedena v r. 1871; *Hřímálý* — viz vysv. ke str. 21; jeho opera Zaklený princ měla premiéru 13. května 1872; *Thibault* — Jacques Anatole T. (1844—1924), franc. básník a kritik známý pod pseudonymem Anatole France, proslulý také svými kritickými feuille-

- tony; *Hanuš Böhm* — vlastně Jindřich Böhm, viz vysv. k str. 13; *práce Putlitzova* — viz vysv. k str. 102; *libreto...* „*Vodaře*“ — libreto opery Cherubiniho (viz vysv. k str. 116) s původním titulem *Les deux journées* napsal franc. dramatický spisovatel Jean Nicolas Bouilly (1763—1842);
- 219: *Deborah* — viz vysv. k str. 214; týká se představení 1. května 1872;
- 220: *Nejlíp se směje, kdo se směje naposled* — jednoaktová fraška od něm. dramatika Eduarda Jacobsona; po prvé v aréně na hradbách 15. července 1872 v překladu Hanušově (viz vysv. k str. 13); *Není vše zlato, co se třpytí* — dvouaktová veselohra od angl. dramatika Thomase Mortona (1764?—1838); po prvé v aréně na hradbách 15. července 1872 v překladu Štolbově; *Princezna* — Princezna trebizondská, viz str. 184; *Panna jezerní* — viz str. 188; *Kdo je otcem* — viz vysv. k str. 185;
- 221: *Meissner* — Alfred M. (1822—1885), něm. spisovatel v Čechách; *ein Wächteraufschrei...* — výkřik strážného před ranním svítáním; *Čermáková ... nehodlá vzdáti se* — začala tehdy působit také jako zpěvačka;
- 222: *Vávrova* — Helena V. vystupovala v operním souboru Proz. div. od dubna 1871; *Morilla* — aneb Čarovný prsten, opereta ve třech jednáních od Julia Hoppa, zpracovaná podle španělské pověsti Bedřichem Peškou; po prvé v Proz. div. 13. června 1872; *Sněhulák* — tříaktová burleskní opereta na text Nuttera (viz vysv. k str. 184) a Trefeua; po prvé v aréně na hradbách 19. července 1872 v překladu a úpravě J. J. Kolára; *Český dobrovolník ...* — viz vysv. k str. 30; týká se představení 24. července 1872;
- 224: *Z otcovské lásky* — jednoaktová fraška od franc. dramatiků Eugena Labuche (1815—1891), autora veseloher, a Delarouca; po prvé v aréně na hradbách 7. srpna 1872 v překladu J. Drna (viz vysv. k str. 72); *Veselohra na mostě* — po prvé ve Stav. div. 12. října 1828;
- 225: *Tři páry střevíců* — aneb Každý má své, „obraz ze života“ ve třech jednáních s předehrou od Karla Görlitze podle zpracování Aloise Berly (1826—1896), něm. herce, dramaturga a dram. spisovatele, který upravil pro něm. scénu množství prací; po prvé v aréně na hradbách 30. srpna 1872 v překladu Š. Josipa (pseudonym Josefa Štolby) a s hudbou Karla Millöckra ve prospěch režiséra Kolára ml.; *Floky-cvoky* — 25. května 1872 uvedla aréna na hradbách frašku Flok a cvok od Gustava Rädra (viz vysv. k str. 98); *berlínské Orfeum* — zábavní podnik berlínského polosvěta;
- 226: *Jmenovci* — aneb Dobrodružství pana Sýkory, výpravná fraška v sedmi obrazech od Antona Langra (viz vysv. k str. 53), pro české divadlo upravená pseudonymem K. R.; po prvé v aréně na hradbách 6. září 1872 ve prospěch režiséra Chramosty; *schema-tismus* -- kniha adres a osobních údajů;

- 227: *Sklenářová-Malá* — přišla r. 1862 z Vídně a na české scéně debutovala 3. května 1863 jako Panna Orleánská; o jejím prvním vystoupení referoval Vincenc Vávra (1824—1877), spisovatel a žurnalista, spolupracovník časopisů *Hlas*, *Čas* a od r. 1865 i *Nár. listů*, ve feuilletonu z 9. května 1863 „Prozatímní divadlo a jeho nynější poměry“; v r. 1867 se Malá provdala za tajemníka Proz. div. a později *Nár. div.* Josefa Sklenáře; *Schiller o „děvčeti přišlém z ciziny“* — v básni *Das Mädchen aus der Fremde*, míní se jím zalegorisované jaro; *Rückertův růžový keř* — patrně narážka na verše „Wenn die Rose selbst sich schmückt, schmückt sie auch den Garten“ (Zdobí-li růže sama sebe, zdobí také zahradu) ze sbírky *Geharnischte Sonette* (Obrněné znělky) něm. lyrika a novináře Friedricha Rückerta (1788—1866);
- 228: *Chňap—Lap—Šňůra* — viz vysv. k str. 136;
- 229: *acherontský* — Acheron byla starověká řecká řeka, přes níž podle bájesloví byli zemřelí převáženi do podsvětí; *Svůj k svému* — aneb Svatební večer bez nevěsty, dvouaktová fraška; po prvé v aréně na hradbách 13. září 1872 ve prospěch Magdaleny Hynkové;
- 230: *Kdo nás baví* — *Nár. listy* přinesly 1. října 1872 zprávu stylisovanou pravděpodobně Nerudou: „Již zase strike u českého divadla! V poměrně krátké době již strike třetí — to musí mít hlubší a další své důvody, a také je má a promluvíme si o nich ještě zcela nestranně. Tentokrát odpírají spoluúčinkování svého dámy našeho operního sboru. Ne kvůli gáži a ne kvůli honorárům, nýbrž kvůli jakés urážce peprné, která se jim prý v kanceláři divadelní stala. Nemůže být teprv předmětem diskuse, že nemá člen jakkoliv uražený práva ihned vypovědět své povinnosti, zvláště kde je odvolání k instanci vyšší, v poměrech našich tedy k zástupci družstva, jenž by se uražených zajisté dle práva i dle upřímného přesvědčení svého ujal. Také doufáme, že věc bude dnes již vyřízena, mír znovu podepsán a že nebude ani jediné „oběti“ z improvisovaného boje toho, — musíť záležet na srozměnění oběma stranám, jedné se stanoviska povinnosti k obecenstvu i družstvu, druhé kvůli divadlu vůbec, kvůli začaté právě sezóně, kvůli konkurenci s operou druhou atd. Avšak přec musíme podotknout, že v samém začátku věci té, ve zmíněné, všemu pozdějšímu za podnět sloužící urážce vidíme, mírně řečeno, velkou zbytečnost, jakouž omlouvat nikdy nemůžem.“ Hned příštího dne se *Nár. listy* vracejí k události opět asi perem Nerudovým v poznámce: „Po hluché a prázdné sezóně letní můžem očekávat, že učiněno hezky mnoho příprav na zimu. Skutečně již se jeví velká „zimniční“ činnost, počátek učiněn — včera propuštěn veškerý dámský personál operního našeho sboru!! Teď jen honem dál, než začne skutečná zima,

můžem být hotovi.“ 3. října pak Nár. listy už oznámily, že spor je vyrovnan: „Záležitost dámských členů operního našeho sboru vyřízena v ten smysl, že mohou se zase hlásit zpět. Z toho jsou vyjmuty tři dámy.“; *zástupce družstva* — dr Čížek; — *Kramuele* — ředitel ochotnické společnosti, pořádající v létě představení v Praze v aréně v Kravíně, viz i vysv. ke str. 60; *Švanda* — ředitel divadelní společnosti plzeňské, v létě působící v Praze v aréně na Smíchově; *Wirsing* — viz vysv. k str. 206; *artistický ředitel* — J. J. Kolár;

231: *Kolára st. miluju* — viz na př. feuilleton ke Kolárově odchodu z Proz. div. v Div. II, 242; *Naši lidé* — řada feuilletonů věnovaná významným postavám českého kulturního života, kterou Neruda zahájil 8. září 1872 portrétem B. Smetany; *obražení* — asi fingované; připomíná na př. Kolárovo ohražení v době, kdy se jednalo o přijetí Bozděcha za dramaturga divadla, viz vysv. k str. 40; *při té gáži* — průměrná gáže členů sboru se pohybovala kolem 30. zl. měsíčně, při čemž novými smlouvami na podzim r. 1872 byly zrušeny v operním souboru další honoráře za vypořádání v malých rolích činoherních a honorář se vyplácel jen při dvojím zaměstnání v jednom dni;

232: *Platz da im Rinnstein...* — Chci místo zde na okapním kameni, chci tu ležet, jsem hamburský občan, pravil Hamburčan Altoňanovi (*Altona* — město sousedící přímo s Hamburkem); *v politice nám zbylo ještě letní parno* — Od dubna 1872 byla v českém politickém životě důsledně uplatňována cesta trpného odporu také neúčastí českých poslanců na zemském sněmu, takže veškeré věci byly řízeny centralistickými ústavověrnými politiky; na tento trpný odpor naráží Neruda slovy „hm-perioda“. Současně však vzrůstal odpor proti takové politice a volání po aktivitě se stávalo hlavním programem strany mladočeské.; *Raudnitz* — městský radní, viz o něm na př. v Hlasu 4. 11. 1863 a Spol. I; byl malé postavy; *Romeo a Julie* — viz vysv. k str. 106; týká se představení 2. října, kterým byla zahájena zase představení v Proz. div. 1872; *Richard III.* — představení bylo uskutečněno až 31. října 1872; roli Richarda III. hrál Šimanovský už v r. 1865 za nepřítomnosti Kolára st. (viz Div. III, 28); po jeho návratu musel mu zase ve velkých úlohách ustupovat (viz i vysv. k str. 33); *Milada* — viz str. 7; týká se představení 7. října 1872; *Jen moudře* — jednoaktová fraška od něm. herce a spisovatele Antona Bittnera (asi 1820–1880); po prvé v Proz. div. 7. října 1872 v překladu Čeňka Pilulky (Emanuela Züngla); *operní strike* — viz str. 230;

233: *Kolár mladší* — původně se chtěl věnovat výtvarnému umění a studoval na malířské akademii (v letech 1845–1851), zatím co J. J. Kolár se původně zabýval studiem klasické filologie a historie; Fr. Kolár začal nejprve vystupovat jako ochotník

- v soukromém divadle u sv. Mikuláše, do Stav. div. přišel až v r. 1851; byl také spolupracovníkem Humoristických listů, kam přispíval jako ilustrátor téměř po třicet let; Fr. Kolárovi je také věnován Nerudův článek v časopise Osvěta, 1876, 942;
- 234: *Saphir* — Moritz Gottlieb S. (1795—1858), něm. humorista a satirik, vydavatel humoristických časopisů;
- 235: *uchvátit Coriolanem, drtit Learem* — o Kolárovi st. v těchto rolích viz na př. Div. III, 169; *das umgekehrt Erhabene* — obráceně vznešené; *Jean Paul* (vl. jm. Jean Paul Friedrich Richter, 1763—1825), populární něm. spisovatel, viz o něm i ve sv. Spol. II, 21; *rozčemeliti* — od čemeliti se, hemžiti se; *Buttler* — postava Schillerova dramatu Valdštýnova smrt, viz Div. III, 153 a zde str. 86; v „*Learu*“ — viz na př. Div. III, 170; *Montjoye* — v titulní roli hry Feuilletovy viz na př. Div. II, 387; *Při piketu* — viz na př. Div. II, 150; *Kdo je otcem* — viz Div. III, 109; *Solný* — viz Div. II, 44; *Zchudlý šlechtic* — viz str. 158; *Černý Petr* — viz vysv. k str. 146 a o Kolárovi na př. Nerudovu kritiku v Hlasu 28. ledna 1862; *Náměstek bengálský* — viz Div. III, 273; *Levoboček* — viz str. 100; *se svou rodinou* — Fr. Kolár se oženil v r. 1860 s dcerou bývalého divadelního nápovědy Martince a měl potom devět dětí;
- 236: *Královna a její milostník* — drama ve čtyřech jednáních od Victora Huga; po prvé ve Stav. div. 28. dubna 1850 v překladu dr. Klimenta Pünera (nar. 1811), lékaře, horlivého překladatele divadelních her, zejména Lessingových, Kotzebuových a Nestroyových; v představení 11. října 1872 vystoupila *Helena Veverková* po prvé jako nový člen stálého souboru Proz. div.; její angažmá oznámily Nár. listy už 2. října; představení bylo opakováno ještě 13. října; o dřívějších vystoupeních Veverkové viz str. 214 a 219;
- 238: *Aesop* — veselohra v pěti jednáních od maď. dramatického spisovatele a žurnalisty Jánose Rákosiho (1842—1928), který kromě dramatických děl napsal také román Největší blázen, překládal do maďarštiny Shakespeara a vypracoval i několik studií estetických; po prvé v Proz. div. 17. října 1872 v překladu spisovatele Františka Brábka (1848—1926), který za svého pobytu v Uhrách v letech 1868—1871 navázal česko-maďarské styky a po návratu se věnoval propagaci maďarské kultury u nás; v r. 1872 vyšel jako druhý svazek Knihovny Světové poesie v jeho překladu Výbor básní Petőfiho, který uspořádal a přeložil za spolupráce novináře, politika a spisovatele Karla Tůmy (1843—1917), odpovědného redaktora Nár. listů; *jeden kus Szigligetiho* — Růžena, viz str. 40; *polokytharoida* — viz vysv. k str. 159; *Marietta* — hlavní postava Sueova románu Tajnosti pařížské;
- 239: *Fernanda* — viz str. 159; týká se představení 11. listopadu, v němž Veverková vystoupila v roli Klotyldy místo Šamberkové,

- která tehdy odmítala vystupovat; Nár. listy (patrně Neruda) se o tom zmiňují 23. října následující poznámkou: „Došla nás tyto dny žádost na ředitelstvo českého divadla adresovaná, aby ředitelstvo to získalo znovu paní Šamberkovou. Žádost určená co insert pro časopis měla 62 podpisy dámské. Podpisy ty nebyly však autentické, dostali jsme pouhý přepis a insert odložili stranou. Také nás určil jiný ještě motiv: paní Šamberková vrátila sama veškeré své úlohy — jak by mělo nyní ředitelstvo začít? Výborné by bylo, kdyby paní Šamberková zjevila způsobem již jakýmkoli ochotu, že uváže se zase v úlohy dřívější. Bude nám na jevišti zajisté velevítána, čím dřív — tím vítanější.“; o předcházejících vystoupeních Veverkové viz str. 214, 219, 236;
- 241: *Svéhlavost* — viz vysv. k str. 20; týká se představení 18. listopadu 1872, kde *Skálová* vystoupila v roli služky Lízinky; *Deborah* — viz str. 214, 219 a vysv.; týká se představení 20. listopadu 1872;
- 242: *Žebráci* — historická činohra v šesti jednáních od J. J. Stankovského (viz vysv. k str. 23), který měl v této době za sebou šest dramatických prací, z nichž nejúspěšnější byla fraška Krakonoš (viz str. 183); děj hry je situován do osudů Nizozemí v druhé polovině 16. stol. (podobně jako Sardouova *Vlast*, viz str. 107) a název je vzat podle označení bojovníků proti španělské a habsburské nadvládě, zvaných geusů (z franc. žebrák); po prvé v Proz. div. 22. listopadu 1872 ve prospěch Jakuba Seiferta;
- 244: *Zkouška státníková* — po prvé v Proz. div. 11. prosince 1872; o slíbených nových hrách Bozděchových viz vysv. k str. 217; o hře *Z doby kotilionův* viz vysv. k str. 76, o *Baronu Goertzovi* viz vysv. k str. 36;
- 247: *Sen v noci svatojanské* — viz vysv. k str. 21; týká se představení 29. prosince 1872; úlohu Oberona tu Veverková přejala po Otilii Malé;
- 248: *Občanský sňatek* — drama v pěti jednáních od ruského novelisty N. J. Čerňavského, řadícího se mezi spisovatele realistické; po prvé 21. února 1873 v Proz. div. v překladu Emanuela Vávry a ve prospěch Kolára ml., který měl také režii hry; kromě prací Ostrovského byly na českou scénu uvedeny na př. Gogolův *Revisor* v r. 1865 (viz Div. II, 586), Turgeněvova *Venkovanka* r. 1866, *Svatba Krečinského* od Suchovo-Kobyлина r. 1867 a *Obecné blaho* od J. Manna v r. 1871 (viz str. 194);
- 250: *Malá ... právě teď* — počátkem roku 1873 jí zemřel syn Jiříček;
- 251: *Dvě krásných očí* — veselohra v pěti jednáních od Františka Zákrejse (viz vysv. k str. 87); po prvé v Proz. div. 17. března 1873 ve prospěch Antonína Puldy, který měl i režii hry; o hře se zmiňuje Neruda ještě ve feuilletonu 23. března 1873 (viz *Drobné klepy II*); o *Poděbradovně* viz str. 209;
- 252: *Zkouška státníková* — viz str. 244; *Kotiliony* — viz vysv. k str. 76;

- 253: *ut supra* — jako shora;
- 254: *artistické řízení* — artistickým ředitelem divadla byl J. J. Kolár; *dá se jednou slečně úloha* — na příklad ve Fernandě, viz str. 239; *osvědčený zástupce divadelního družstva* — dr Čížek; srov. str. 230 a vysv.;
- 255: *Doktor Robin* — jednoaktová veselohra od franc. spisovatele a dramatika Julese Premaraye (1819—1868, viz Div. III, vysv. k str. 163); po prvé v Proz. div. 8. února 1863 v překladu J. Počáteckého (viz vysv. k str. 58); *Marie Boubínová* (1854—1898) tu debutovala v úloze Mary 27. března 1873. Před svým debutem v Proz. div. vystoupila na scéně Umělecké besedy. Po odchodu *Horské* (viz vysv. k str. 33) působila v Proz. div. a pak i v Nár. div. až do r. 1892; svou činnost v Praze přerušila jen dočasnými angažmá v souboru Meiningenských a v divadle v Berlíně (srov. též Pod. I, 310); *Na rozcestí* — činohra ve třech jednáních od hraběte Zdeňka Kolovrata Krakovského (viz vysv. k str. 148); po prvé 27. března 1873 v Proz. div.; *Kněz a voják* — viz vysv. k str. 67;
- 256: *Rostem do krásy* — Název článku utvořen podle citované věty „Jen když rostem do krásy“, která skrývá Nerudův stesk nad poměry českého divadla; o feuilletonu se zmiňují i Humoristické listy (č. 15, str. 114) v článku „Správa českého divadla v Praze“ a jeho karikující interpretací útočí na nedostatečnou péči o herecké síly v Proz. div.; *Gracie* — v řecké mythologii dívky ztělesňující půvab; *debardér* — pův. přístavní nakladač ve špatném, nedostatečném oděvu, pak i výstřední maska s nepatrným oděním;
- 257: *Hemsterhuis* — Franz H. (1720—1790), holandský autor ethických a estetických děl, uplatňující ve svých thesích řeckou ideu, že zákonem krásy je jednota; *artistický ředitel* — J. J. Kolár; *lucus a non lucendo* — úsloví, jímž se označuje významová nesouvislost (lucus — háj nesouvisí s lucere — svítiti) a zde se vztahuje ke slovům artistický ředitel; „*Das Schöne stammet her vom Schönen.*“ — Krása povstane ze šetření;
- 258: *O repertoáru a hercích* — V současné sezóně trpěl operní repertoár mimořádně vysokým počtem onemocnění zpěváků, kromě toho byl rok 1873 osudný pro operní ensemble, jehož ředitelem byl Bedřich Smetana, ztrátou řady členů: umřela Věkoslava Blažková, mluví se o odchodu Sákové k něm. divadlu, kam v prvních měsících toho roku přešli i tenorista Grund a V. Hřímalý jako kapelník, a tenorista Hladík byl v únoru angažován k divadlu kijevskému; z činoherního souboru byla podle zprávy Nár. listů 12. dubna na odchodu Josefina Čermáková, která dala výpověď a brzy nato se stala členkou dvorního divadla ve Výmaru. Na jaře 1873 vypukly znovu staré spory mezi J. J. Kolárem a Em. Bozděchem (viz vysv. k str. 40 a 53), jejichž podnětem byla

- důtka, které se dostalo režisérům a také dramaturgovi za špatné provedení starších her. Bozděch žádal, aby byl přesně vymezen obor jeho činnosti, a Kolár měl k tomu vypracovat návrh. Bozděch s tím nebyl spokojen a došlo k roztržce, kterou se už nepodařilo odstranit. Výsledkem bylo také, že ze slibovaných čtyř her byla uvedena jen Zkouška státníkova (viz str. 244); *Veverková v Panně Orleánské* — kritiku předcházela noticka v Nár. listech 12. dubna: „Poslední představení Panny Orleánské bylo zajímavé tím, že sl. Veverková hrála po prvé titulní úlohu. Výkon její byl velmi zdařilý, přinesem o něm zvláštní ještě referát.“; o předcházejících výkonech Veverkové viz str. 214, 219, 236, 239;
- 259: *nezasahá do mého oboru* — hudebním referentem Nár. listů byl tehdy dr. Ludevít Procházka (1837—1888), skladatel a organisátor českého hudebního života spolkového, přítel a žák Smetanův;
- 260: *Boubínová* — viz str. 255;
- 261: *precipitovaný* — přehnaný; *známý velký monopol* — jde o výstup Johany v prvním jednání, kde se představuje franc. králi a který začíná slovy: Já Johana jsem...; *Malá* — o jejím pojetí Panny Orleánské viz str. 162 a 227; *animosita* — zaujetí;
- 262: *Tři páry střevíců* — viz str. 225; *Šebelová* tu debutovala v představení 31. května 1873; působila pak krátce u českého divadla (pouze do r. 1874) a zastávala jen vedlejší role; *Rozkřičený dům* — obraz ze života se zpěvy ve třech jednáních od Fr. Kaisra (viz vysv. k str. 67); po prvé v aréně na hradbách 4. června 1873 v překladu J. Hanuše (viz vysv. k str. 13) a Emanuela Züngla s hudbou kapelníka Kleibra a za režie Chramostovy;
- 263: *Fernanda* — viz str. 159; *Julius Caesar* — Shakespearovo historické drama v šesti jednáních; po prvé ve Stav. div. 12. prosince 1824 v Douchově překladu; týká se představení 17. června v Nov. div. ve prospěch Nár. div. a spolku (srov. též vysv. k str. 61);
- 264: *Agentura Tricoche a Cacolet* — po prvé v aréně na hradbách 20. června 1873;
- 265: *polyfonický* — mnohohlasý;
- 266: *Eliška Přemyslovna* — truchlohra v pěti jednáních, po prvé v Proz. div. 18. prosince 1866 (viz Div. III, 176); týká se představení 2. října 1873; *Dříve poznat než milovat* — dramatická hříčka od hraběte Jana Alexandra Fredra (1829—1891), syna Alexandra F. (viz vysv. k str. 19); po prvé 4. října 1873 v Proz. div.; *Vychovatel* — dvouaktová veselohra od franc. dramatiků Pierre Henri Adriena Decourcella (1821—1892) a Adolphe Jaima syna (1824—1909), spoluautora řady dramat, frašek a operet; po prvé v Proz. div. 4. října 1873 v překladu Antonína Puldy; *nynější správní síla* — Na podzim r. 1873 se vzdal svého úřadu umělecký ředitel divadla J. J. Kolár, a než byl zvolen nový ředitel, zastupoval jej Kolár ml. Ke Kolárově resignaci

- došlo po přípisu, který odevzdali v červenci 1873 divadelnímu družstvu zástupcové Umělecké besedy. Navrhovali v něm na místo ředitele Šimanovského. Přípis byl podepsán mimo jiné Hálkem, Fr. V. Jeřábkem (který jej také stylisoval), Pflegrem Moravským, J. V. Sládkem a V. Vlčkem. Podle některých pamětníků podnět k němu zavlhl Bozděch (o jeho sporech s Kolárem viz vysv. k str. 53 a 258). Kandidatura Šimanovského byla odmítnuta a po několika návrzích byl za uměleckého ředitele zvolen Fr. Kolár, který zastával tuto funkci až do listopadu 1874;
- 267: *Adrienna Lecouvreur* — viz str. 204; *Donna Diana* — viz str. 23; *Povídky královny navarrské* — viz str. 280; *Montjoye* — viz vysv. k str. 155; *Zkouška státníková* — viz str. 244; *Článek 213* — viz str. 271; *Christiana* — viz str. 272; *pouť po českých vlastech* — Malá hrála v létě toho roku pohostinsky v mnoha českých městech ve prospěch stavby Nár. div.;
- 268: *Adrienna Lecouvreur* — viz str. 204; týká se představení 6. října 1873; *Zkouška státníková* — viz str. 244; týká se představení 8. října 1873; téhož měsíce vyšla také tiskem; *Montjoye* — viz str. 155; týká se představení 12. října 1873;
- 269: *kandidatura Kolára mladšího* — viz vysv. k str. 266; *režisérství operní* — Do té doby pečoval o operní režii Fr. Sák, pův. basista pražského něm. divadla, od r. 1862 člen Proz. div.; jeho režie byla diletantská a povrchní; svědčí o tom časté stručné kritické výtky hudebního referenta Nár. listů L. Procházky (viz vysv. k str. 259). Při výjimečných příležitostech vypomáhal v operní režii Kolár ml. Nový operní režisér Edmund Chvalovský (1843 až 1934), do té doby člen činohry Proz. div., měl pro tuto funkci značné předpoklady ve znalostech hudebních, technických i malířských a měl již zkušenosti ze šestiletého samostatného řízení vzorného divadla Mikulášského (soukromého divadla na Malé Straně) a dvouletého uměleckého vedení plzeňského Švandova divadla; postaral se nejen o dobré technické vybavení opery, ale pečoval i o hereckou stránku pěveckého projevu; *interim* — prozatímnost; *Milada* — viz str. 7; týká se představení 17. října 1873; *Mnoho povyku pro nic za nic* — po prvé ve Stav. div. 23. ledna 1859 v překladu J. Malého a za režie Chramostovy; týká se představení 15. října 1873; *Velkovévodkyně z Gerolsteinu* — komická opereta Offenbachova na text Meilhaca a Halévyho (viz vysv. k str. 92); po prvé v aréně na hradbách 11. července 1873 v překladu Emanuela Züngla; Neruda byl v té době na světové výstavě ve Vídni (viz i Dopisy II, 55) a Nár. listy přinesly o premiéře anonymní referát 15. července, kde se mimo jiné praví: „Přišla pozdě na naše jeviště, ale mohla tam docela zůstat.“ Kritika se týká představení 16. října 1873;
- 271: *Článek 213 občanského zákoníku* — jednoaktová veselohra

od franc. dramatiků Adolphe Philippe Denneryho (1811—1899), autora féerií a výpravných her, a Gustava Lemoína (1802—1885); po prvé v Proz. div. 20. října (pův. mělo být 15. října) v překladu Antonína Puldy; *Sálický zákon* — viz vysv. k str. 43; týká se představení 20. října 1873; Skálová tu vystoupila v úloze, kterou dříve hrála Josefina Čermáková;

- 272: *Christiana* — činohra ve čtyřech jednáních od Gondineta (viz vysv. k str. 104); po prvé v Proz. div. 4. listopadu 1873 v překladu Antonína Puldy; o reprise 6. listopadu již Neruda nereferoval; *farçe* — ve středověku původně liturgická parodie se satirou lidských neřestí a slabostí, v 15. a 16. stol. komedie už s obsahem světským a se zabarvením časovým; *paráda* — burleskní scéna; *mysterie* — na konci středověku rozsáhlé dramatické skladby s náboženskou tematikou; *akademická doba* — 17. století s tvorbou Racinovou a Corneillovou;
- 273: *Za deset let...* — franc. repertoár začal pronikat na české jeviště už v padesátých letech (Scribovy Povídky královny navarrské 1851 a Adrienna Lecouvreur 1858) a na počátku let šedesátých (Scribova Sklenice vody, Hugova dramata Angelo, Ruy Blas a Augierova Škaredá sestra), ale systematické poznávání franc. dramatické tvorby bylo zahájeno až za Švandova řízení Proz. div. v r. 1864; *Nebněvej se na zrcadlo...* — motto Gogolova Revisora;
- 274: *Gavaut, Minard a spol.* — viz str. 104;
- 277: *Fernanda* — viz str. 159; *Leopoldina de Pauli* (1847—1903), později provdaná Ortová, tu debutovala v představení 9. listopadu 1873 v roli Georgetty de Pomerol; předtím působila nejdříve v Liberci a v Teplicích, pak na dvorním divadle v Dessavě; na české scéně vystupovala do r. 1887 jako představitelka rolí veselo-herních a naivních, kde nastoupila na místo Josefíny Čermákové (viz vysv. k str. 258); *pí Šamberková* — po svém návratu vystoupila po prvé 29. října v Bozděchových Kotilionech, o čemž byl v Nár. listech 31. října anonymní referát; *Horská* — viz vysv. k str. 33; *Skálova* — viz str. 241; *akcentuace* — kladení důrazu;
- 278: *Diblík* — aneb Dědictví babičky, činohra ve čtyřech jednáních, zpracovaná dle George Sandové Charlottou Birchpfeiffrovou (viz vysv. k str. 150), oblíbená hra debutujících mladých hereček; po prvé ve Stav. div. 18. února 1858 v překladu J. V. Friče (ve skutečnosti Boženy Němcové, viz Spisy Boženy Němcové v KK, svazek Básně a jiné práce); *Adéla Volfová* (1846—1920) tu debutovala, majíc za sebou již vystoupení v divadelní ochotnické společnosti Čížkově, v představení 19. listopadu 1873; v Proz. div. pak působila dva roky, nato přešla ke společnosti Švandově, a teprve v r. 1877 se znovu vrátila na pražskou scénu; *Pauli* — viz str. 277; *Cesty veřejného mínění* — viz str. 36;
- 279: *Hrabě Essex* — truchlohra v pěti jednáních od Heinricha

- Lauba (1806—1884), něm. básníka, mladoněmeckého politika, divadelního ředitele a literárního historika; po prvé v Proz. div. 22. března 1865 v překladu Františka Vinklera (viz vysv. k str. 146); o *Šamberkové* viz Div. III, 257;
- 280: *Povídky královny navarrské* — veselohra v pěti jednáních od Eugena Scriba a Ernesta Legouvé (viz vysv. k str. 180); po prvé ve Stav. div. 26. ledna 1851 v překladu J. Krásky; naposledy byla hra v repertoáru Proz. div. v r. 1864 (viz Div. II, 259); *Deborah* — viz str. 214; týká se představení 3. prosince 1873;
- 282: *odpolední hry nedělní* — na př. 7. prosince 1873 byla na programu historická hra Král Václav a jeho kat, zpracovaná podle Charlotty Birchpfeiffrové J. J. Kolárem a uvedená po prvé jako Kníže Filip a Hynek, katův pacholek v divadle v Růžové ulici 8. prosince 1844; *Dvě svatby pana Darimona* — tříaktová fraška od franc. spisovatele Alfreda Duru (1829—1889), vaudevillisty a spolupracovníka dramatických spisovatelů; po prvé v Proz. div. 22. prosince 1873 v překladu J. Hrona;
- 283: *Žena Claudova* — od franc. spis. Alexandra Dumase syna (1824—1895); po prvé v Proz. div. 8. ledna 1874 v překladu Antonína Puldy a ve prospěch Kolára ml.; theoretickým výkladem názorů, které tu, jakož i v jiných svých dramatech autor uplatňoval, je kniha Mužatka (*L'homme-femme*), která vyšla v r. 1872; myšlenkový obsah dramatu charakterisuje výrok „*Tue-la*“;
- 284: *Jsou sice lidé...* — narážka na polemiku o franc. dramatickou tvorbu mezi Pflegrem Moravským a Nerudou, která se rozvinula kolem Pflegrova článku Z divadla pražského, otištěného v Osvětě 1871, str. 149—160. Pfleger tu mimo jiné napadl činoherní repertoár a odsoudil franc. dramatickou literaturu, ze které čerpal repertoár Proz. div., protože prý morálně ohrožuje obecnost. Neruda zesměšnil podobné názory v nedělním feuilletonu Nár. listů 7. května 1871, nazvaném „Pannopanna“ (viz Žerty, hravé i dravé, str. 149), proti kterému zaujal Pokrok ve svém feuilletonu 9. května t. r. zamítavé stanovisko a postavil se zcela na stranu Pflegrova. 10. května pak Neruda v Nár. listech Pokroku odpověděl a současně s tím uzavřel svou polemiku s Pflegrem: „Nedělní náš ‚lindauo-shakespearovský‘ feuilleton zdá se že v Pokroku vzbudil podezření, jako by měl býti odpovědí, již ve jménu ředitelstva a režie a dramaturga dáváme p. G. Pflegrovi Moravskému na jeho článek ‚Z českého divadla‘, vytištěný v Osvětě. Ve článku zmíněném je mnoho pravd, s nimiž také my úplně souhlasíme, a ty by se věru nedaly zaplašit žádnou satirou! K nim musí také opravným činem, ne slovem, odpovědět ředitelstvo a režie a dramaturgie, od nichž ostatně nepřejali jsme pražádných povinností na jakékoli zastupování. Satira čelila proti Pflegrově výstřednosti té, že

francouzský národ i s francouzským repertoárem odsoudil šmahem. My v žertu i pravdě uznáváme právo uvádět na jeviště i ty jisté trapnější stránky života, vidíme vždy v pravdivosti více úspěchu než v klamu, jen když se děje vše umělecky a s čistě ethickým cílem. Ať se život ten předvádí v dobrých činohrách cizích, na příklad Sardouových či Augierových, nebo v dobrých domácích, na příklad Jeřábkových, nebudem proti jeho předvádění nikdy, když budou činohry ty právě vždy dobré!"; *Wiertz* — Antonín Josef W. (1806—1865), belgický malíř, který od zobrazování předmětů náboženských a mythologických se později obrátil k uměleckému vyjadřování výplodů předrážděné a chorobné fantasie, na př. v obrazech „Sebevrah“, „Myšlenky a vidění hlavy popraveného“;

- 285: *Möser* — Justus M. (1720—1794), něm. státník, publicista a historik; *Francie utrpěla ... ránu* — viz i str. 147;
- 286: *Sáru ... popuzuje Hagar* — přirovnání vzaté z biblického vyprávění, kde Abrahamova žena Sára, vidouc, že je neplodná, sama dala Abrahamovi za druhou ženu otrokyni Hagar;
- 288: *Andrea* — po prvé v Proz. div. 21. ledna 1874 v překladu Emanuela Züngla a ve prospěch Malé; *Veaucourtois ze „Starých mládenců“* — jedna z hlavních postav této Sardouovy komedie (viz vysv. k str. 156), „representuje ony lidi, kteří lehkomyšlnost svou váží hlavně z hlouposti své“ (Div. II, 556); *oplesk* — otisk, obraz; *Montjoye* — viz vysv. k str. 155 a Div. II, 383;
- 291: *Zajisté, že my první* — viz na př. o významu franc. repertoáru Div. II, 554 a polemiku s Pflégrem zde ve vysv. k str. 284; *Vlast* — viz str. 107; *nepřekonatelné veselohry* — viz na př. o hře Staří mládenci Div. II, 553 nebo o hře Paragrafy na střeše Div. II, 512;
- 292: *Pyat* — Félix P. (1810—1889), franc. socialista a dramatik; o něm viz Div. III, vysv. k str. 17 a o jeho hře plné efektů Hadrník pařížský Div. II, 436;
- 294: *Již zase hoří!* — Podnětem k tomuto feuilletonu bylo zasláno uměleckému ředitelství král. zemského divadla, na kterém se usnesl výbor literárního odboru Umělecké besedy 26. ledna 1874 a které bylo otištěno 29. ledna 1874 v Nár. listech: „Literární odbor Umělecké besedy podav hned roku 1872 ředitelstvu českého zemského divadla v Praze pamětní spis, čelící jmenovitě proti zkracování původní české produkce na divadle tomto, spatřuje s ustrnutím, že na spis onen, rovněž jako na všecko jiné podobné volání veřejné a důtklivé, divadelní ředitelstvo v letošní zimní sezóně odpovědělo skutkem neslýchaným: úplným totiž vyloučením české literatury z jediného uměleckého jeviště českého a úplným uvedením jeviště toho ve služby cizoty směru namnoze velmi povážlivého. Literární odbor Umělecké besedy, vida v tom skutku nejen naprosto

převrácenou soustavu české divadelní správy, alebrž i velmi nespravedlivý urážlivý, nesmyslný útisk české národnosti na nejvlastnější půdě její, nemůže než s rozhorlením zatratiti jej a se vším důrazem veřejně proti němu protestuje.“ — Hned téhož dne reagoval bezpochyby Neruda v Nár. listech anonymní notickou: „Dnešní naše Hovorna obsahuje ‚z výboru literárního odboru Umělecké besedy‘ výtku činěnou správě českého divadla stran toho, že neprovozují se dosti hojně původní kusy české. Nesouhlasíme naprosto s formou výtky té, o nějakém ‚nespravedlivém, urážlivém, nesmyslném útisku české národnosti‘ mluvit naproti obětovnému družstvu nynějšímu nebo naproti nynějším správcům divadla, vlastencům co nejosvědčenejším, náleží mezi věci naprosto nepřislušné. Nechtějíce vyhledávat v článku zaslaném tendenční snahy osobní, promluvíme o meritorním obsahu jeho obšírněji.“ — K odstranění vzniklého sporu a všech potíží, o nichž se Neruda zmiňuje ve feuilletonu při rozboru repertoárové situace a které zavadaly v téže době také podnět V. Vlčkovi k útočnému článku v časopise Osvěta, byla pak 1. února uzavřena prozatímní smlouva mezi divadelním družstvem a Dramatickou jednotou na dobu dvou let. Čelila došavadním neblahým honorářovým poměrům českých dramatických spisovatelů a tím se měla státi vzpruhou původního dramatického i skladatelského úsilí; *Když začalo malé to naše divadélko* — v r. 1862; viz feuilletony a kritiky v Div. II;

295: „*z obledů mravních*“ — mimo jiné narážka na působení intendantů O. Zeithammra v r. 1872 (viz vysv. k str. 196), kdy jako nemorální byla zakázána Sardouova *Fernanda*;

296: *Řediteli byli ... Němci.* — V letech 1862—1866 se střídali ve správě Proz. div. Fr. Thomé a Fr. Liegert (viz vysv. k str. 105); „*původní novinku*“ a *k tomu — lacinou* — beneficianti totiž platili autorovi sami honorář z příjmu svého představení; o otázce benefičních představení v té době viz i Div. II, 461; *Nemáme více ředitele jednotlivce* — Od r. 1866 byla správa Proz. div. v rukou divadelního družstva; v prvních letech své činnosti zápasilo družstvo s ustavičným finančním deficitem, který se pokusilo v r. 1869 odstranit vybudováním letní arény (viz i str. 60). Dočasně zlepšená situace se znovu podstatně zhoršila v r. 1871, kdy družstvo muselo zaplatit o třetinu vyšší nájemné za používání Nov. div. řediteli německého divadla Wirsingovi. Když byla odmítnuta žádost za zvýšení subvence v zemském sněmu (viz vysv. ke str. 217), podařilo se družstvu dosáhnout vyrovnaného rozpočtu zvýšením cen nejprve v aréně a pak i v Proz. div. na podzim r. 1872;

297: *Kolár ml.* — o odstoupení Kolára st. a o pověření Kolára ml. funkcí ředitele viz vysv. k str. 266 a 269; *máme-li či nemáme-li nějakého dramaturga* — E. Bozděch zastávající tuto funkci od

r. 1869 se od své prudké srážky s J. J. Kolárem v r. 1873 (viz vysv. k str. 258) vzdaloval veškeré činnosti v divadle; *interpelovat* — žádat o vysvětlení; *benefice ... částí kontraktu* — Po mnoho let bývalo v Proz. div. do roka i čtyřicet benefičních představení. Tento systém byl zrušen až v Nár. div., kde byly benefice členům odkoupeny, t. j. jejich příjmy byly zvýšeny o část, která by odpovídala benefičnímu výtěžku; *některé hry p. Bozděchovy* — viz vysv. ke str. 217; drobná zpráva v Nár. listech 30. 1. t. r. naznačuje, jaké byly „příčiny“, pro které nechtěl Bozděch nechat hry provozovat: „Včera se měla provozovat Bozděchova ‚Státníkova zkouška‘. Hned dopoledne přišel pan spisovatel k zástupci družstva, žádaje honoráru, který mu za kus ten nebyl ještě vyplacen ani určen. — ‚Dobře, a mnoho-li tedy chcete?‘ — ‚Tisíc zlatých.‘ — Zástupce družstva zkoprněl nad honorářem tím, u nás ještě neobvyklým. Načež se dávaly navečer ‚Dvě svatby pana Darimona‘.“ Podle noticky v Nár. listech 9. února Bozděch pak žádaný honorář skutečně dostal. Viz o tom i Nerudův feuilleton 21. února 1874;

- 298: *Shakespeare co — medik* — ohlas na vydání knihy *Shakespeare als Mediziner* od něm. fyziologa a profesora v Roztocku Hermanna Auberta (1826—1892);
- 299: *Roku 1856 vydal jistý Amerikán* — jde o knihu Lydie Baconové *Odhalená filosofie dramát Shakespearových* (*The Philosophy of the Plays of Shakespeare Unfolded*); *Francis Bacon* (1561—1626), filosof hlásající návrat ke skutečnosti s požadavkem zkoumat ji bez jakéhokoliv předpokládání a experimentálně, aby ze studia jednotlivostí se dospělo k poznání zákonů všeho dění; *John Campbell* — angl. státník (1779—1861), který v r. 1859 napsal dílo *Shakespeare's Legal Acquirements Considered*; *Benedix* — viz vysv. k str. 20;
- 301: *před dvěma lety podali jsme na tomto místě zprávu* — ve feuilletonu 8. srpna 1872 „Kterýž národ je duševně chorý“;
- 302: *Magelona* — viz vysv. k str. 28; týká se představení 13. února 1874; Neruda hru zhodnotil již 21. prosince v Času 1861; *odstoupení Kolára st.* — viz vysv. k str. 266, o jeho výkonu v roli Rudolfa viz na př. Div. III, 164;
- 303: *Ambros* — August Vilém A. (1816—1876), hudební historik, který do r. 1872 působil v Praze na universitě a na konservatoři; v r. 1856 vydal spis *Die Grenzen der Musik und Poesie* (Hranice hudby a poesie); *Vicomte z Letorièru* — viz vysv. k str. 90; týká se představení 21. února 1874; o výkonech Peškové a Čermákové v titulní roli viz Div. III, 156 a zde str. 90;
- 304: *Egmont* — po prvé ve Stav. div. 26. prosince 1858 v překladu J. J. Kolára; *Veverková* tu vystoupila v představení 27. února 1874 (o jejím debutu v Proz. div. viz str. 214); *viděla ... umělkyni*

- výtečnou* — podle L. Quise jde o tehdy proslulou něm. herečku Kláru Zieglerovou, která vystupovala v Praze na něm. div. pohostinsky v r. 1869 a n. a dosáhla velkého úspěchu právě v roli Debory, v níž pak debutovala Veverková; nově obsazeny byly také úlohy, ve kterých vystoupil Pulda místo J. J. Kolára a Šamberk místo Chramosty; o *Šimanovském* v roli Egmonta viz na př. referát v Hlasu 11. května 1862 (Div. I);
- 305: *Farář z Podlesí* — viz str. 170; týká se představení 2. března 1874; hostující *Josef Šmaha* (1848—1915) byl znám jako člen Švandovy společnosti z letních představení v aréně ve Pštrosce v letech 1869—1870 a v letním divadle na Smíchově od r. 1871; působil pak v Proz. a Nár. div. až do r. 1905, kdy odešel jako divadelní ředitel do Sofie; byl činný též jako dramatický spisovatel; *zásobárna pro divadlo pražské* — viz. vysv. k str. 142;
- 306: *Albín Svoboda* (nar. 1836), tehdy populární operní zpěvák a činoherní herec v úlohách komických, později ředitel různých něm. divadel; v Anzengrubrově hře vystoupil při její premiéře v r. 1870; *Boubínova byla nová* — dříve hrála úlohu J. Čermáková; odstoupení Boubínové oznámily Nár. listy 26. února;
- 307: *Šlechta ducha* — tříaktová veselohra od režiséra varšavského divadla Jana Checińskiego (1826—1874), známého též libretisty a překladatele, z r. 1859; po prvé v Proz. div. 4. března 1874 v překladu spisovatele a novináře A. Kotíka (1840—1919), překladatele z ruštiny a polštiny; *Mezi dveřmi* — jednoaktová veselohra od Alfreda de Musseta; po prvé v Proz. div. 4. března 1874 v překladu Antonína Puldy; k uvedení hry došlo po několika odkladu;
- 309: *Služebník svého pána* — viz str. 154; Šmaha (o jeho prvním vystoupení viz str. 305) tu hrál místo J. J. Kolára; téhož dne oznámily Nár. listy jeho definitivní angažmá;
- 310: *Vlast* — viz str. 107; týká se představení 10. března. O novém obsazení a uvedení hry se uvažovalo v divadle už od konce ledna 1874; Nár. listy přinesly 9. února o tom zprávu, pravděpodobně Nerudovu: „Jak as nyní bude obsazena, není nám známo. Na příklad úlohu hraběte Rysoora hrál posud p. Kolár st., ale pán ten připravuje se již na odpočinek, jakž se zdá. Alespoň by bylo velmi na prospěch volného rozvoje našeho repertoáru, kdyby, co se účinkování p. Kolára st. dotýče, bylo konečně vysloveno nějaké definitivum. Obchází se kolem něho, ale on má přec jen značnou část velkých, důležitých úloh ve svých rukou, a provedení dotýčných kusů rozbíjí se tedy — nevíme oč. Bude-li hrát Rysoora p. Šimanovský, nastane v obsazení ‚Vlasti‘ vůbec velká změna....“ Dne 11. února zasahují Nár. listy opět asi perem Nerudovým do úvah slovy: „Stran obsazení Sardouovy ‚Vlasti‘ dovídáme se, že p. Šamberk má hrát Rysoora a p. Bittner Carloa. Zdá

se nám to poněkud podivné. Snad p. Šimanovský že by hrál pak úlohu, kterou posud p. Šamberk? Jak to?“ Hra byla totiž zášahem intendanta O. Zeithammra v r. 1872 zakázána (viz str. 196), na počátku roku 1874 byla znovu předložena censuře a opět povolena (Nár. listy 18. února 1874);

311: *Obrana české činohry a opery* — Podnětem k feuilletonu byly události a polemiky kolem schůzí divadelního družstva 5. a 21. března 1874, které byly ukázkou vyhraňujícího se politického boje i v divadelních kruzích. Mluvčí konservativních zájmů, stoupenci politiky Riegrovy, hodlali uskutečnit násilný převrat v celé organizaci Prozatímního divadla, aby je mohli cele sami ovládat. Požadavkem jediného ředitele — měl jím být J. N. Maýr — útočili především na B. Smetanu. Když jejich pokus ztroskotál, rozpoutala se prudká polemika s dosavadním vedením divadla ve staročeských orgánech Pokrok a Politik; *Kolár ml. ... ředitelem* — viz vysv. k str. 269; *Smetana ... měl ztratit kapelnictví* — podle návrhů odpůrců měl působit při Proz. div. jen jako komponista; *kapelník Čech* — Adolf Č. (1842—1903) byl už v r. 1862 sbormistrem Proz. div. a od r. 1864 jeho druhým kapelníkem; po příchodu Smetany do divadla mu bylo svěřeno řízení italské a komické opery; později, v době Smetanovy hluchoty, byl na autorovo přání interpretem jeho děl; *proskripční listiny* — za bojů o divadlo mezi 5. a 21. březnem sestavili na příklad členové opery i činohry osvědčení důvěry svému dosavadnímu vedení. Prohlášení činohry otiskly Nár. listy 6. března, prohlášení opery 15. března;

312: „*Dvě svatby pana Darimona*“ — viz str. 282; *Co se týče tak zvaného nemravného repertoáru* — viz i str. 284; *správa učinila dramatické jednotě koncese všechny* — viz i vysv. k str. 294; *Mayer* — Jan Nepomucký M. (též Maýr, 1818—1888), původně operní zpěvák, pak dirigent, především pražských kůrů, v letech 1862—1866 stál v čele české opery v Proz. div., po odchodu odtud se věnoval opět hlavně hudbě chrámové a působil u Křižovníků a u Františkánů;

313: *od doby, co vládne Smetanův duch* — Smetana se ujal vedení české opery v r. 1866; *Pisařovicova* — Marie P., především představitelka úloh subretních, byla členkou Proz. div. od r. 1863; *Lev* — viz vysv. k str. 66; *Polák* — Jindřich P., nadaný především pro úlohy lyrické, působil v Proz. div. od r. 1862 do r. 1868, kdy hlasová choroba mu znemožnila další činnost; byl prvním představitelem Jeníka v *Prodané nevěstě*; *Blažková* — Věkoslava B., provdaná Ressová (1841—1873), dramatická pěvkyně, po působení na divadlech v cizině byla od r. 1868 členkou Proz. div., avšak v červnu r. 1872 pro nemoc přestala vystupovat. Viz i Nerudův feuilleton k jejímu úmrtí v dubnu r. 1873; *Kupkova* — Anna K. (1848 až 1903), členka Proz. div. od r. 1868, setrvala při namáhavém

zastupování Blažkové u divadla pouze do května r. 1873; *Partschova* — Olga P. (též Paršová, nar. 1855) působila před svým příchodem do Proz. div. v cizině, kam po roce činnosti na české scéně znovu odešla na podzim r. 1874; *Sittova* — Marie S. (1852—1907) přišla na českou scénu v r. 1873 po několikaleté pouti cizinou. Stejně jako Paršová debutovala v úloze Markétky v Gounodově Faustovi a Markétce; *operní škola* — byla založena v r. 1873; *Adolf Čech* — viz vysv. k str. 311; *Karel Čech* (1844—1913), první basista; *Lev* — viz vysv. k str. 66; *Veselé ženy* — ...windsorské, komická zpěvohra od něm. skladatele Otty Nicolaie (1810—1849); *Střelec* — Čarostřelec, opera Carla Marie Webra (1786—1826); *Doubravský* — Petr D. (1841 až 1887), člen Proz. div. od r. 1865, barytonista, jeden z nejnadanějších pěvců pražských; vystupoval nejprve jako sólista, pak jako člen operního souboru a také jako episodista v činohře; *Vávrová* — viz vysv. k str. 222; *Hugenoti* — opera Giacomu Meyerbeera (1791 až 1864), něm. skladatele žijícího v Paříži; *Kinský* — Rudolf K., barytonista, debutoval 8. dubna 1873; *Mareš* — František M. (nar. 1851), basista, debutoval 24. listopadu 1873; *Romeo* — Romeo a Julie, opera Charlese Gounoda (1818—1893), franc. skladatele; *tři Markétky* — v Gounodově opeře Faust a Markétka vystoupily v sezóně 1873—1874 Marie Sittová (17. dubna 1873), Olga Paršová (27. května) a Terezie Boschettiová (9. března 1874); *Robert* — opera Robert ďábel od Giacomu Meyerbeera;

314: *Lukrezia* — opera italského skladatele Gaetana Donizettiho (1797—1848); *Victor Massé* — viz vysv. k str. 50; *Hérolde* — Louis Joseph Ferdinand H. (1791—1833), franc. skladatel; *Gevaert* — François Auguste G. (1828—1908), belgický hudební historik a skladatel; *Drabomíra* — opera K. Šebora (1843—1903), po prvé 20. září 1867; *Husitská nevěsta* — opera K. Šebora, po prvé 27. září 1868; *Svatojanské proudy* — viz vysv. k str. 218; po prvé 3. října 1871; *Zakletý princ* — viz vysv. k str. 218; *vyjednávali někteří lidé s ... Wirsingem* — o spojení Proz. div. s pražským německým se jednalo jednak v r. 1865, když ztroskotalo Liegertovo řízení české scény a na čas stáli v čele Švanda a Mayer, a zejména v červenci r. 1866, kdy po odchodu ředitele Fr. Thoméa tříčlenná deputace (Šimanovský, Sák a Kysela) přímo šli žádat ředitele Wirsinga, aby se ujal vedení českého divadla; viz o tom i feuilletony v Div. III, 126—143;

315: *Coriolanus, vojevůdce římský* — viz vysv. k str. 207; uvedení hry v r. 1857 mělo význam jako programové prohlášení k vybojování klasického repertoáru v českém divadle a stalo se podnětem k novému úsilí o vybudování samostatného českého divadla; v titulní úloze vystoupil J. J. Kolár; o *Šimanovském* v roli Koriolána viz na př. Div. II, 209 a zde str. 207;

- 316: *Divotvorná paruka* — viz vysv. k str. 180; týká se představení 12. dubna 1874;
- 317: *nová správa divadelní* — v čele divadla byl Fr. Kolár, který předtím vykonával svou funkci prozatímně (srov. vysv. k str. 266) a teprve v březnu 1874 ve schůzi družstva byl definitivně jmenován; *Jediná dcera* — jednoaktová fraška od Fredra (viz vysv. k str. 266); po prvé v Proz. div. 22. dubna 1874 v překladu Bittnerově;
- 318: *Valná hromada Sboru Národního divadla* — Sbor pro postavení Nár. div., v jehož čele byl Karel Sladkovský, ocitl se tehdy v těžkých finančních nesnázích a toho se pokusila využít Riegrova oposice, která vystoupila ze Sboru v r. 1865 proto, aby podryla jeho autoritu a ovládla sama jeho řízení pro zájmy politiky staročeské. Už v r. 1873 vystoupila prostřednictvím svého mluvčího O. Zeithammra s návrhem, aby dosavadní Sbor se stanoveným počtem členů byl přeměněn ve spolek s neomezeným počtem členstva. Návrh byl tehdy zamítnut s odůvodněním, že to ohrožuje pracovní soustředěnost a organizaci instituce, a výbor Sboru vyzval v polovině ledna 1874 národ k novým sbírkám a připravil program k zajištění dalších finančních zdrojů na stavbu divadla: rozhodl se vedle Sboru založit spolek Divadelní matice, uspořádat věcnou loterii a případně i opatřit půjčku v České spořitelně. Časopis Pokrok na to hned reagoval útokem: „... nezdá se nám býti na místě, aby nyní v záležitosti té celý národ vyzývali ti, ... kteří za poslední doby odhodlali se nejsvětější věcnároda našeho zadati, naši národní sjednocenost zničiti... Lidé ti nepožívají více naší důvěry a stavba Národního divadla je otázkou neobmezené důvěry národní.“ Současně s tím Fr. L. Rieger odmítl své dosavadní — byť jen formální — členství ve Sboru. Když pak měla být ustavena Divadelní matice, odmítl Pokrok uveřejnit její svolání a neotiskl je ani jako placené oznámení. A zejména pro své nájezdy využil návrhu na půjčku u České spořitelny, která byla vlastně ústavem německým. Obviňoval Sbor, že se zaprodává Němcům, a osočoval jej před národem z velezrady. Sbor své návrhy znovu uveřejnil před schůzí 3. května ve shrnující zprávě o své činnosti a předložil je k projednání. Staročeské orgány se snažily ovlivnit jejich zamítnutí tím, že uveřejňovaly různé protestní noty českých měst a že daly podnět resoluci, kterou zaslal přímo výboru Sboru Nový Bydžov. Na schůzi samé opoziční mluvčí Zeithammer reagoval na všechny návrhy pouze opakovaným požadavkem změny ve stanovách Sboru, jeho přeměny ve spolek a návrhem nových kandidátů do výboru a Sboru, který měl být doplněn o 48 členů strany staročeské. Jednání ve schůzi skončilo nakonec přece jen schválením programu K. Sladkovského a odmítnutím staročeské kandidátní listiny. Předsedou nově zvoleného výboru se stal F. Urbánek, místopředsedou

- K. Sladkovský, členy Č. Vávra, V. Hálek, Václavík, J. Bělský, Jul. Grégr, J. Škarda, J. Kučera, Č. Bubeníček, G. Žižka, J. Otto a A. Čížek. Tajemníkem byl v následující schůzi výboru zvolen E. Grégr;
- 320: *Představení ochotníků...* — konalo se v Nov. div. 7. května 1874; o *Žižkově smrti* viz vysv. k str. 61;
- 322: *Faust* — viz vysv. k str. 103; týká se představení 17. května 1874 v Nov. div.; počínaje tímto představením byly zahájeny pohostinské hry J. J. Kolára, jehož další účast v divadle jako herce zůstávala dlouho nevyřešena, když odstoupil z funkce uměleckého ředitele (viz vysv. k str. 266); koncem roku 1873 (11. listopadu) Nár. listy oznámily, že Kolár bude i nadále vystupovat ve velkých úlohách svého repertoáru, ale na počátku roku 1874 ještě nebylo o formě této spolupráce rozhodnuto; teprve 16. května Nár. listy oznámily, že se Kolárova pohostinská vystoupení uskuteční; o Kolárově Mefistovi viz na př. Div. III, 44; *Dawison* — Bogumil D. (1818—1872), něm. herec, vynikající představitel úloh Shakespearových her; blíže o něm viz Div. III, 44 a jeho srovnání s Kolárem v úloze Mefista tamtéž 181;
- 323: *Kristus a Hus na jevišti* — úvaha vyvolána dramatem Ježíš Kristus od Felice Goveana (1819—1898), italského spisovatele a publicisty, zakladatele demokratického listu *Gazetta del popolo*, a Gerstenbergovým dramatem *Johann Hus*; *mysterie* — viz vysv. ke str. 272; *Seligmann Heller* (1831—1890), něm. básník a divadelní kritik, viz o něm v Nerudově feuilletonu 24. června 1869 v řadě „Pro strach židovský“ ve sv. Studie II;
- 324: *Ariosto* — Lodovico A. (1474—1533), italský básník, tvůrce mohutné epopeje *Zuřivý Roland*; *Kálidása* — viz vysv. k str. 124; *Raffael* (1483—1520), proslulý italský malíř; *Angelo* — Michelangelo Buonarroti (1475—1564), italský renesanční malíř, stavitel a především sochař; viz o něm Nerudovu stať z r. 1875 ve sv. Studie II;
- 325: *Lanza* — Giovanni L. (1815—1882), italský politik, v letech 1869—1873 předseda sněmovny a ministr vnitra, podporující politiku papežovu;
- 326: *Medicus salutis* — lékař, hojitel; *arme, presshafte Leut'* — ubozí, neduživí lidé; *gaudeamus* — radujme se; *na loňské světové výstavě* — v. r. 1873 ve Vídni; viz i Nerudův feuilleton 3. září 1873 „Italské sochy“; jde o sochu od Monteverdiho;
- 327: *mnozí pěvci „Abasvera“* — legenda o Věčném Židovi byla zejména od konce 18. století oblíbenou látkou básníků a byla nejrozmanitěji interpretována. Použil jí na př. Byron v *Kainovi* a *Prometheovi*, Sue v desetisvazkovém románu *Věčný Žid*, u nás *Nebeský* v *Protichůdcích*;
- 328: *Alfred Meissner* (1822—1885), něm. spisovatel v Čechách; napsal

- v r. 1846 báseň *Žižka* s vřelým citem pro české utrpení; báseň vyšla v Lipsku, ale byla vzápětí rakouskou censurou potlačena; *Mistr Jan Hus* — viz vysv. k str. 10 a Div. III, 138;
- 330: *proud proti busitismu* — za politických sporů mezi staročeskou a mladočeskou stranou;
- 331: *Othello* — byla jím zahájena pohostinská představení italského herce Rossiho (nar. 1829), který vystupoval se svou italskou družinou v Nov. div. v červnu 1874 (srov. též Pod. I, 26);
- 333: *Ludvík XI.* — tragedie od franc. básníka a dramatika Casimira Delavigna (1793—1843);
- 336: *Montjoye* — viz vysv. k str. 155; *Pytláci* — komická opereta ve třech jednáních na text franc. dramatiků Henri-Charlese Chivota (1830—1897), autora i spoluautora četných frašek, komedií a operet, a Alfreda Duru (viz vysv. k str. 282); po prvé v aréně na hradbách 28. června 1874 v překladu Emanuela Züngla; o *Banditech* viz str. 138;
- 337: *Hlavní trefa v čepici* — tříaktová fraška; po prvé v aréně na hradbách 10. července 1874; *Kabát, kalhoty a vesta* — viz str. 74; *reussovati* — míti úspěch;
- 338: *České divadlo do Vídně* — Týká se chystaného zájezdu Švandova divadla do Vídně v r. 1875, čímž se mělo vyhovět dávnému přání vídeňských Čechů, kteří byli odkázáni jen k nahodilým ochotnickým představením; Švanda ze Semčic zakoupil k tomu účelu vídeňské Schmidtovo letní divadlo, v němž jeho soubor měl hrát od března do listopadu; *roku 1809 voje francouzské* — za válek napoleonských, kdy francouzská vojska obsadila Vídeň; *voje Jelačičovy* — Josef J. (1801—1859), vůdce Chorvatů bojujících o uznání nezávislosti země na uherské vládě, nepřítáhl k Vídni jako nepřítel; *Vloni ... k světové výstavě* — o Nerudově návštěvě světové výstavy viz Studie II; *Pressy* — list Presse byl založen v r. 1848 a byl řízen v duchu německo-rakouského centralismu; od r. 1864 vycházel pak pod názvem Neue freie Presse; *Wiener Blatt* — oficiální vládní vídeňský list; *šmokové* — novináři bez vlastního přesvědčení; *Czajkowski* — Michal C. (1808—1886), autor tehdy známého románu Kirdžali, odkud je i uvedený citát; *Lev Thun* (1811—1888), rakouský státník, představitel šlechty; čeští vlastenci jej před r. 1848 pokládali za obhájce národních zájmů, ale jeho politika byla ve skutečnosti vždy ve službách konservativních cílů stavovských. Thun se v r. 1868 vzdal aktivní politické činnosti, ale v dubnu r. 1874 znovu vystoupil, a to v boji proti trpnému odporu, proti kterému vystoupili pokrokoví čeští poslanci. Thunovo vystoupení se však neslo v duchu naprosto opačných tendencí, neboť útočilo proti rakouské vládě v zájmu katolické církve;
- 339: *jistý spisovatel* — Jean Paul, viz vysv. ke str. 235; jeho myšlenku

- uvádí Neruda znovu ve feuilletonu z 24. ledna 1875, viz Div. V; *Dampier* — William D. (1652—1715), anglický plavec, který při svých cestách provedl řadu významných výzkumů, zejména v oblasti australské a jihoamerické; *Neuer freier Kikeriki* — vídeňský něm. humoristický časopis; *Kára Thespidina* — Thespis (v 6. stol. před n. l.), pokládáný za původce starořecké tragedie, uvedl na jeviště po prvé samostatného herce a podle pověsti provozoval své hry na voze;
- 340: *Pan farář a jeho kostelník* — fraška v pěti odděleních od Rudolfa Kneisla (1832—1899), něm. herce a ředitele kočovné společnosti a autora četných veseloher; po prvé v aréně na hradbách 16. července v překladu Elišky Peškové;
- 341: *Diblík* — viz vysv. k str. 278; týká se představení 27. července 1874; o odchodu Čermákové k divadlu výmarskému viz vysv. k str. 258;
- 342: *Mazepa* — tragedie v pěti jednáních od J. V. Friče (1829 až 1890); po prvé v aréně na hradbách 31. července 1874; tiskem vyšla již v r. 1865 vlastním nákladem autorovým a Neruda o ní referoval 27. května 1865 v Literárních listech (viz Lit. I, 496); *řád benefiční* — viz vysv. k str. 296 a 297;
- 343: *asaul* — vojenský hodnostář, zastupující vrchního velitele;
- 344: *Bendl* — Karel B. (1838—1897), skladatel, jehož nejúspěšnějším do té doby dílem byla opera Lejla z r. 1868; *Modrovous* — opereta ve čtyřech jednáních; po prvé v aréně na hradbách 5. srpna 1874 v překladu Emanuela Züngla a J. J. Stankovského (viz vysv. k str. 23); hra byla též na repertoáru něm. pražského divadla, a to již od r. 1867, a vystupovala v ní pohostinsky vídeňská zpěvačka Marie Geistingrová; *viděli a slyšeli jsme* — viz vysv. k str. 138;
- 345: *nápady roza-szandorské* — Roza-Szandor byl maďarský zbojník;
- 347: *Krössing* — Adolf K. (1848—1933), debutoval v Proz. div. 1871 jako nadějný tenor buffo; *preponderance* — převaha; *persiflovat* — napodobovat, zesměšňovat; *Šára* — Jan Š., tenorista, debutoval 4. března 1873, předtím působil ve sboru; *Huttaryova* — Emilie H., vystupovala na české scéně pohostinsky již v r. 1872, v r. 1874 angažována jako subreta; *Koubek* — Ferdinand K., buffo bas, působil v opeře i činohře Proz. div. již od r. 1869; *Oslava památky Klicperovy* — 15. a 16. srpna 1874 byla v Chlumci nad Cidlinou slavnost odhalení pomníku Klicperovi; Klicpera byl Nerudovi zvlášť blízký, neboť v době, kdy Neruda studoval na pražském Akademickém gymnasiu, byl tam Klicpera ředitelem (srov. i Lit. I, 214);
- 348: *Westminster* — opatství v Londýně, kde jsou hroby angl. královských rodů a pomníky proslulých mužů; *nepříznivé události poslední* — tehdejší prudké boje mezi staročechy a mladočechy (viz též vysv. k str. 318);

- 349: *příbrání politické akce* — konec trpného odporu, nástup aktivní politiky (viz vysv. k str. 338); *jakmile jsme směli se ... učit po česku* — čeština byla do škol zaváděna od r. 1848, kdy také vznikla první česká hlavní škola při Amerlingově učitelském gymnasiu; v r. 1848 dostal také Neruda po prvé české školní vysvědčení; brzy nato bylo na české změněno i pražské Akademické gymnasium, kde Neruda studoval v l. 1850—1853; *Klicperova učební kniha* — Zeměpis, vydaný v r. 1849 Výborem pro vydávání českých gymnasiálních knih;
- 350: *Salamandr* — po prvé v aréně na hradbách 10. srpna 1874 v režii Chramostově; Tyl napsal tuto báchorku v r. 1850 spolu s hrou Měšťané a studenti pro zimní divadelní sezónu, neboť byl podle smlouvy s tehdejší ředitelem Stav. div. z r. 1846 povinen dodat každé zimní sezóny dva nové původní kusy; *J. Hanuš* — viz vysv. ke str. 13;
- 351: *evoluce* — akrobatické pohyby; *Čert na zemi* — féerie s předehrnou ve třech jednáních, upravená dle starší franc. hry Antonínem Puldou; po prvé v aréně na hradbách 22. července 1873; *ruští hosté* — ruští zpěváci, kteří přijeli ke slavnosti vysvěcení pražského pravoslavného kostela, aby se účastnili obřadních zpěvů; *oblašovaná „apotheosa“* — míněna nová dekorace, nákladná a pohyblivá, která se měla upotřebit jak ve féeriích, tak v operách a operetách a kterou dal ředitel Kolár v souhlasu se zemským výborem malovat dvornímu malíři Kouckému ve Vídni; *Sedlák milostpán* — tříaktová fraška Otty Pinkase (viz vysv. k str. 188); po prvé v aréně na hradbách 21. srpna 1874; téhož roku se hrála další Pinkasova hra Fotografie, Neruda však o ní nereferoval;
- 353: *Kandidát Papignol* — tříaktová veselohra od Jiřího Petita, zpracovaná podle franc. originálu, provozovaná po prvé v Paříži v Déjazetově divadle 30. srpna 1872; v Praze po prvé v aréně na hradbách 25. srpna 1874, po druhé 26. srpna; *Ultimo* — veselohra v pěti jednáních od Gustava Mosra (viz vysv. k str. 30); po prvé v aréně na hradbách 2. září 1874 v překladu a úpravě Bedřicha Branda;
- 354: *Angot* — komická opereta ve třech jednáních od franc. dramatiků a libretistů Clairvilla, Sirandina a Koninga s hudbou Lecocqua; po prvé v aréně na Smíchově 5. září 1874 jako pohostinské vystoupení Elišky Peškové a v překladu J. J. Kolára; v Proz. div. až 4. února 1875;
- 355: *Pešť v Praze* — tříaktová fraška, po prvé v aréně na hradbách 5. září 1874;
- 356: *Eliška Pešková* — srov. též str. 140;
- 357: *od dvou desíletí* — Neruda datuje systematické rozvíjení české činohry od r. 1853, kdy řízení českých her — tehdy ještě ve Stav. div. — měl v rukou Josef Chauer (1805—1859), herec a režisér,

po jehož smrti se ujal vedení Kolár starší; *Koldrová* — Anna K. — Manetínská (1817—1882), přední herečka v začátcích čes. divadla, choť J. J. Kolára, ohlašovala od prvního představení v Proz. div. svou chorobu a na scéně už pak nevystoupila;

- 358: *Heintzová* — viz vysv. k str. 142; *Körschnerová* — viz Div. III, 110; *Borovská* — něm. herečka, která na podzim r. 1862 několikrát vystoupila i v českých představeních Goethových a Schillerových dramát; *začlo se denně česky hrát* — od r. 1862 v Proz. div., kde byl tehdy až do r. 1866 dramaturgem Švanda ze Semčic;
- 359: *mnohá... síla přešla* — viz na př. o J. Šmahovi na str. 305; *Smíchovu dal ... divadlo letní* — od r. 1871; *přistoupit ku svému jubileu* — na oslavu činnosti Peškové bylo v aréně na Smíchově uspořádáno představení Dumasova „Pana Alfonse“ 19. září t. r.;
- 360: *Soběslav, selský kníže* — truchlohra v pěti jednáních; po prvé ve Stav. div. 6. ledna 1839, v novém zpracování ve Stav. div. 5. dubna 1858; 16. září 1874 bylo sehráno k patnáctému výročí Klicperovy smrti. Ve čtvrtém jednání souhra zakolísala tak, že ohrozila zdárný výsledek celého představení. Hledala se vina v hercích Puldovi a Seifertovi a v jejich rozporu s režisérem Šimanovským. Rozvinula se následkem toho celá polemika mezi staročeskou Politik a mladočeskými Nár. listy (Pulda se Seifertem se bránili v zaslánek 19. a 23. září v Nár. listech a vysvětlovali věc ze svého hlediska), která se pak rozplynula v zásadnějším boji o české divadlo (viz dále); *K. Bendl* — viz vysv. k str. 344; *Ze zápasů o divadlo* — Staročeský orgán Politik otiskl během 12.—26. září v osmi pokračováních anonymní feuilletony O českém divadle, které byly přípravným útokem k zamýšlené změně v organizaci Proz. div. podle představ staročechů (viz vysv. k str. 318) a jejichž cílem bylo vnést rozkol mezi divadelní personál i obecenstvo. Mimo jiné zaútočil anonym i na Malou, která v důsledku toho se obrátila přípisem na divadelní ředitelství Proz. div. s prosbou o propuštění. Vzápětí, když se rozpoutala polemika mezi Politik a Národními listy, které proti jednání Politik vystoupily, vyzvala Politik Malou, aby nejen zůstala, ale pro svou lásku k divadlu a známou obětavost se sama snažila působit proti dosavadnímu vedení; krátce poté přinesla Politik zprávu, že pražské něm. divadlo nabídlo Malé angažmá a že herečka vystoupí během týdne na něm. scéně, čímž prý se uskuteční její dávné přání. Veřejnost se ihned postavila za oblíbenou herečku. Projevem toho byla různá „osvědčení důvěry a úcty paní Malé“, která byla otiskována v Nár. listech hned od prvních staročeských útoků proti Malé. Podle zprávy Nár. listů z 25. září se zabývala celým případem i schůze výboru divadelního družstva a bylo rozhodnuto učinit vše, aby Malá zůstala členem českého divadla. (Srov. též str. 366); *Rakouská výprava* — výprava badatelů do polárních

- krajin byla na cestě od r. 1872; tehdy v srpnu byla jejich loď obklíčena ledem, a přesto konali své výzkumy; loď opustili v květnu r. 1874 a po několikaměsíčním strádání se vydali na ruské lodi na cestu k domovu; zmíněný *Kříž* (původem z Moravy) byl strojmistrem na lodi a podlehl 16. března 1874 souchotinám; kromě něho byli v mužstvu i jiní Češi a lodníci zas byli převážně Srbové a Chorvaté;
- 362: *Dobš* — viz vysv. k str. 133;
- 363: *Bertram* — postava ďábla z Meyerbeerovy opery *Robert ďábel*; *Eichberger* — Wilhelm E. (nar. 1830), něm. basista, člen pražského něm. divadla; *Pietro* — dvořan z Verdiho opery *Simone Boccanegra*; *Šebesta* — viz vysv. k str. 132; *Plumkett* — bohatý nájemce z Flotowovy opery *Marta aneb Trh v Richmondu*; *Karel Krušina* — narážka na zasláno otištěné v *Politik* 25. září, kde se jeho pisatel K. K. dotýká Smetany, Hentzové a Sklenáře;
- 364: *Sejček* — Vavřinec S., pražský občan, který se zabýval předpovídáním počasí; *Zeithammer* — viz vysv. k str. 196; *Obrana* — deník, který vycházel jako orgán strany mladočeské za redakce K. Toužimského od 30. září 1874; *56 abonentů* — 1. října otiskla *Politik* zasláno abonentů českého divadla adresované Riegrovi; začínalo slovy „S děsným udivením hledí obecnstvo české na smutný úkaz poznenáhleho rozkladu divadla našeho ...“ a žádalo Riegra, aby se ujal českého divadla a upravil jeho neutěšené poměry (ovšem podle představ staročechů). Zasláno bylo podepsáno celkem padesáti šesti abonenty; *danteskně* — dantovsky; připomínající velikost Dantových básnických obrazů;
- 365: *Přišel po prvé do schůze družstva* — Zatím co staročeský list *Politik* uveřejňoval své útočné články o českém divadle a hovořil o jeho neudržitelném finančním stavu, vzrůstala ve skutečnosti stále cena družstevních podílů a staročestí předáci je různými machinacemi získávali do svého vlastnictví. Koncem září 1874 jich už měli většinu ve svých rukou a s vědomím této převahy přišli 1. října v čele s dr Riegreem na valné shromáždění družstva. Zde žádali, aby se dosavadní místopředseda dr Čížek vzdal své funkce. Čížek odmítl vzhledem k nezákonnému průběhu jednání a jeho odpůrci pak v rozhořčení, že se jim nepodařilo dosáhnout změny v dosavadním vedení družstva a divadla, nadiktovali do protokolu schůze ústy dr Riegra adresu nedůvěry místopředsedovi; *Sokrates* (470—399 před n. l.), řecký filosof, který byl obžalován, že „kazí mládež“ svými výklady, a byl odsouzen k trestu smrti; přátelé mu nabízeli pomoc při útěku z vězení, ale on ji odmítl a vypil podanou mu číši jedu; *Skrejšovský* — J. S. S. (1831—1883), politik a publicista, redaktor listu *Politik*, který se v červenci 1874 vrátil z ročního vězení a s celou energií se vložil do tehdejšího politického boje jako mluvčí politiky konservativní; *Sarastro* —

- role kněze v Mozartově Kouzelné flétně; *Klaudy* — Karel Leopold K. (1822—1894), pražský advokát, který od r. 1848 vystupoval v politickém životě jako mluvčí českého konservatismu; *Gutzkow* — Karl G. (1811—1878), něm. spisovatel a publicista, šířitel názorů liberalismu politického a filosofického;
- 366: *Eliseus* — židovský učenec ve 2. stol. před n. l., který se zřekl židovské víry; *Romeo a Julie* — viz vysv. k str. 106; týká se představení 6. října 1874; o *Malé* viz též str. 360;
- 367: *Kupec benátský* — po prvé ve Stav. div. 8. prosince 1839 v překladu J. J. Kolára; týká se představení 12. října; o pohostinských hrách Kolárových viz str. 322 a o jeho výkonech v Learovi a Sudím Zalamejském viz Div. III, 169 a zde str. 22;
- 368: *Gervinus* — Georg Gottfried G. (1800—1871), něm. literární historik, který v letech 1849—1850 vydal čtyřsvazkové dílo Shakespeare; *Rötscher* — Heinrich Theodor R. (1803—1871), něm. spisovatel, autor díla Shakespeare in seinen höchsten Charakterbildungen (1864, S. a jeho vrcholné postavy); *Frenzel* (1827—1914), něm. kritik a romanopisec, jehož kritické divadelní feuilletony jsou shromážděny ve dvou svazcích Berliner Dramaturgie (Berlínská dramaturgie); *Dessoir* — Ludwig D. (1810—1874), německožidovský herec, representant klasického repertoáru; *První den po svatbě* — dvouaktová veselohra Rodericha Benedixe (viz vysv. k str. 20); po prvé v Proz. div. 15. ledna 1863 (viz Div. II, 57; tam i o Peškové); týká se představení 17. října 1874, ve kterém debutovala *Anna Zeisková*, herečka z Voltersdorfského divadla v Berlíně; *Husička z Podháje* — jednoaktová veselohra zpracovaná podle franc. originálu anonymem B. Novotným (viz. Div. II, 360 a tamtéž i kritiku výkonu Čermákové); po prvé ve Stav. div. 23. září 1855;
- 369: *beauté du diable* — ďáblová krása; *de Pauli* — viz vysv. ke str. 277;
- 370: *Diblík* — viz vysv. k str. 278; *Na kolbišti literárním* — prvotina Josefa Otakara Veselého (1853—1879), který napsal ještě několik veseloher a zejména je znám jako autor libreta k Dvořákově opeře Šelma sedlák a k Bendlově opeře Černohorci; po prvé v Proz. div. 27. října 1874;
- 371: *Lindau* — Paul L. (1839—1919), něm. spisovatel a novinář; *Les fleurs* — Květy;
- 374: *Goethe* — uvedená myšlenka je z I. dílu Fausta;
- 375: *suposice* — domněnka;
- 377: *Bodří venkované* — čtyřaktová veselohra od Victoriena Sardoua; po prvé v Proz. div. 27. února 1867 v překladu J. Počáteckého (viz vysv. k str. 58), viz též Div. III, 189; týká se představení 9. listopadu 1874; *interpret velkého kothurnu* — představitel vážných dramatických a tragických rolí (kothurn byl střevíc s vysokým podpatkem pro herce ve starořeckých tragediích, aby hrdinové

- vynikali nad ostatními osobami); *tournura* — obratné společenské vystupování;
- 379: *Dalila* — tříaktová činohra od Octava Feuilleta; po prvé v Proz. div. 19. listopadu 1874; první premiéra hry vůbec byla v Paříži r. 1857;
- 380: *v Neapoli Bourboni* — před sjednocením Italie v r. 1860 vládla v království obojí Sicilie španělská větev starého francouzského královského rodu; *Samson ... Dalila* — Samson byl hrdina starých pověstí izraelských; byl proslulý silou a odvahou; Dalila na něm vyzvěděla tajemství jeho síly a zničila ji;
- 382: *Kinský* — viz vysv. k str. 313; *Faust* — viz vysv. k str. 103;
- 383: *svého času Kolár ml. vzdal se* — od r. 1865 byla úloha v rukou Šamberkových;
- 384: *demonstrace proti nejnovějšímu obratu divadelních věcí* — Od 1. listopadu 1874 přešla totiž správa divadla do rukou stoupenců strany staročeské. Došlo k tomu po soustředěném útoku na dosavadní divadelní správu, který připravovaly od září t. r. orgány Pokrok a Politik (viz vysv. ke str. 318). Když nedošlo k převratu v organizaci družstva a správy divadla 1. října ve schůzi družstva (viz vysv. ke str. 318), podařilo se to potom na další schůzi dne 31. října, když jedna z hlavních opor tehdejšího vedení Proz. div., jeho operní ředitel B. Smetana, byl nucen vzdát se svého úřadu pro ztrátu sluchu. Dne 2. listopadu byl postaven do čela Proz. div. J. N. Maýr. Nár. listy komentovaly situaci už 15. listopadu v rubrice Literatura a umění v následujícíci stati, kterou snad koncipoval Neruda, ale která je nejen osobním projevem kritikovým, nýbrž programovým prohlášením všech zastánců dřívějšího českého divadla: „Od té chvíle, co divadelní správa přešla do nových rukou, docházejí nás z obecnstva četné interpelace. Dotažují se nás mnozí, pročže úplně mlčíme a nevyslovujeme svého úsudku o změně tak náhlé. Mysleli-li někdo, že novou správu, „staročeskou“, napadnem s toutéž zuřivostí, s jakou staročeské listy napadaly správu dřívější, „mladočeskou“, velice se ovšem zmýlil. Zatracovali jsme tu staročeskou zuřivost, která pohnutky politické přenášela na kolbiště umělecké, která aby zchladila sobě palčivou žáhu svou, hodlala třeba ubít celý ústav národní, která místo k věci, kdež bychom zajisté byli rádi pomáhali, sahala jen k osobnostem, šlapala po jmenech nejpoctivějších a čest zachovávalých, zasloužilých jednotlivců stavěla na pranýř. Něčeho takového nejsme schopni. Třeba nanejvýš dráždění, vždy přec rozeznáváme osobnost od věci národní, a vidíme-li prospěch této, dovedeme mlčet o oné. Skoro již po dvě leta lomcovalo to celou staročeskou stranou, po měsíce bouřeno nebe a země, spíláno a hanobeno, štváno, kupováno a pracováno, až konečně dosáhli velkého toho výsledku, že v čele správy mají — pana Mayera. Dobře, ať jej

mají! Už jej tam měli jednou a právě z ohledů těch, že pokračující umění žádalo také pokročilejších sil, ustoupil tenkrát pan Mayer Smetanovi. Možno, že pokročil od té doby pan Mayer sám, uvidíme to. My, upřímně řečeno, neočekáváme od něho ničeho, ale dovede-li něčeho dobrého na povznesení české věci, my zajisté neřekneme: je to špatné! My divadlu nikdy pro nějakou osobnost neškodili a škodit nikdy nebudem. Bylo by hračkou, když staročeské listy disgustovaly jednu polovičku obecenstva a vyhnaly ji z divadla, abychom my disgustovali a vyhnali polovičku druhou. Vyhnat obecenstvo je snadno, přivést je zas do divadla bývá často pak už nemožno. Pan Mayer nemá úlohu těžkou. On nalezá činohru i operu výbornou, mnohé zde i onde síly přímo výtečné. Pro řízení činohry dle moderních požadavků může si snadno získat dobrého pomocníka, pro operu již jej má v Smetanovi a Čechovi. Praví se, že kázeň divadelní potřebuje přísnějšího dohledu. Dobře, ať jej provádí, členové sami zajisté se rádi podrobí. Neboť co zde pan Mayer hlavně nalezá a co českému divadelnímu řediteli je podporou neocenitelnou, jest: mnozí členové ochotní, nadšení pro věc národní, pro slávu ústavu, ryzé povahy, praví umělci a mužové praví. Takové lze ovšem velmi snadno zbytečně disgustovat, třeba i úmyslně vyhnat, ale dodat jim chutě znovu a znovu podobných získat, to nemožno. Staročeši mají divadlo teď ve svých rukou. Ať jsou s ním šťastnější, než jsou s jinými svými cíli, ať provedou alespoň někde něco kloudného, ať udrží a zvelebí aspoň to české divadlo. Je to od „velké politické strany“ přece pramálo žádáno. Povídá se, že přistoupil pan Mayer k veslu s celým programem: vyhodit z personálu vše, co smýšlení mladočeského. Známe sice moderní choutku českou po bezohledném vyhazování nejplatnějších, nejpoctivějších sil z působnosti politické, ale to byla právě působnost politická, ne jiná, a my považujeme klep o proskripci páně Mayerově právě za klep, a to za hloupý. Opakuji: škodit divadlu nebudem, na stráži budem.“ První praxe nové divadelní správy se Neruda dotkl také ostrými satirickými a kritickými šlehy ve feuilletonu z 29. listopadu t. r.; *Othello* — viz vysv. k str. 17;

385: *Rossi* — viz str. 331;

386: *teď mají páni divadlo ve své ruce* — viz vysv. ke str. 384; *25leté jubileum herce* — jde o J. Chramostu, na jehož počest byl 1. prosince t. r. dáván Shakespearův *Sen noci svatojanské* a jehož činnost byla při tomto jubileu v časopise *Politik* vysoce vyzdvihována;

387: *Pěnkava a Čížek* — veselohra zpracovaná J. K. Tylem podle originálu K. Töpfera; po prvé ve Stav. div. 24. března 1856; *Při piketu* — drobná hříčka podle francouzského originálu; po prvé ve Stav. div. 23. března 1862; *Židovka* — opera od franc. skladatele Jacquese Fromentala Halévyho (1799—1862), kterou

vedl Maýr na českou scénu v r. 1864; *Gavaut* — Gavaut, Minard a spol., viz str. 104; *jediná novinka* — Feuilletova Dalila, viz str. 379;

388: z *oslavy Mozartovy dělají oslavu* — *Mayerovu* — dne 5. prosince, ve výroční den Mozartova úmrtí, byla provozována Kouzelná flétna pod taktovkou Maýrovou; Politik v kritice 8. prosince přinesla apotheosu Maýrových zásluh o české divadlo a představení označila jako zmrtvýchvstání české opery;

389: *Norma* — opera od italského skladatele Vincenza Belliniho (1801 až 1835), kterou Maýr uvedl v Proz. div. v r. 1864; *Lukrecie* — viz vysv. k str. 314; *Snib* — opera od franc. skladatele Daniela François Esprit Aubera (1782—1871), na české scéně od r. 1863; *Cikánka* — opera od angl. skladatele Michala Williama Balfa (1808—1888); *Lejla* — opera K. Bendla.